

quam finitur? Tunc maligni spiritus, egrediente anima, sua opera requirunt, tunc mala quæ suaserunt replicant, ut sociam ad tormenta trahant. Sed cur hoc de perversa solummodo anima dicimus, cum ad electos quosque egredientes veniant, et suum in illis si prævaleant aliquid requirant. Unus enim in omnibus exstitit, qui ante passionem suam libera voce dixit: « Jam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam (Joan. xiv, 30). » Quia enim hunc mortalem hominem vidit, suum in illo mundi princeps aliquid invenire posse se credidit. Sed sine ullo peccato a mundi corruptione exiit, qui sine peccato in mundum venit. Hoc de se contra mundi principem nec Petrus dicere præsumpsit, qui audire meruit: « Quæcunque ligaveris super terram, ligata erunt et in caelis: et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in caelis (Matth. xvi, 19). » Hoc nec Paulus dicere præsumpsit, qui priusquam mortis debitum solveret, ad cæli tertii secreta pervenit; hoc nec Joannes dicere ausus est, qui pro amore præcipuo in redemptoris sui pectore in cœna recubuit. Nam cum Propheta dicat: « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Psal. l, 7), » sine culpa in mundo esse non potuit, qui in mundum cum culpa venit. Hinc namque idem Propheta ait: « Non enim justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (Psal. cxlii, 2). » Hinc Salomon ait: « Non est homo in terra qui faciat bonum et non peccet. » Hinc Joannes dicit: « Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et veritas in nobis non est (I Joan. i, 8). » Hinc Jacobus ait: « In multis enim offendimus omnes (Jac. iii, 2). » Constat enim nec negare possumus, sed

A veraciter fatemur, quia princeps hujus mundi habet in nobis multa. Sed tamen mortis nostræ tempore jam nos rapere non valet, quia ejus membra sumus in quo non habet quidquam. Sed quid prodest quod eidem redemptori nostro per fidem jungimur: si ab eo moribus disjungamur? Ipse etenim dicit: « Non enim qui dicit mihi in illa die, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum (Matth. vii, 21). » Recta ergo opera fidei rectæ jungenda sunt. Mala quæ fecimus per quotidiana lamenta defleamus, transactas nostras nequitias surgentia ab amore Dei et proximi recta opera superent, nulla quæ possumus fratribus impendere bona recusemus. Neque enim aliter redemptoris nostri membra efficitur, nisi inhærendo Deo, et compatiendo proximo. Ille nimirum aptus est regno cœlorum, qui dilectionem Dei in custodia mandatorum ejus ante omnia usque ad finem vitæ habere satagit, et dilectionem proximi, in necessitatibus ejus quantum prævalet consistendo, manifeste per opera ostendit. Hæc ergo considerantes bonum certamen certemus, cursum agonis nostri consummare studeamus, fidem servare curemus. Nullus nostrum de justitia sua præsumat: sed ea quæ retro sunt obliviscens in anteriora se semper extendat, sequens supernæ vocationis præmium, quoadusque illud consequatur. Nemo ergo scit quid de se in occultis Dei judiciis agitur, quia multi vocati, pauci vero electi. Quia igitur nulli de se certum est electum se esse, restat ut omnes trepident, omnes de sua actione formident, omnes in sola divina misericordia gaudeant, nullus de suis viribus præsumat. Est qui perficiat fiduciam nostram: ille scilicet qui in se dignatus est assumere naturam nostram

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI,

DE VIDENDO DEUM, DE PURITATE CORDIS ET MODO PŒNITENTIÆ

LIBRI TRES,

AD BONOSUM ABBATEM.

LIBER PRIMUS.

DE VIDENDO DEUM.

Apostolica nos admonet sententia (Rom. xii, 3) ut « non plus velimus sapere quam oportet sapere, » sed sapere ad sobrietatem, et secundum rationem fidei; et idem hortatur nos ut quidquid agamus prudenter et secundum rationem facere studeamus, ita dicens: « Omnia vestra honeste et secundum

D ordinem fiant (I Cor. xiv, 40). » Unde miror quod quidam ex nostris, non tempus nec modum observantes, de secretis Dei et cœlestibus mysteriis in conviviiis suis inter pocula disputant, qualiter post hanc vitam electi visuri sunt Dominam in regno cœlesti; quasi idem officium sit cauponis et contemplationis, et quasi poculum vini amatoribus suis hoc unâ hora possit conferre quod illi antea longe in Scripturis sacris intente noluerant meditari? præ-

sertim cum Psalmista illos beatos nuncupet qui « immaculati in via ambulant in lege Domini, et qui scrutantes testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum (*Psal. cxviii, 1*). » Et ne subito vel imprudenter quis de invisibili et ineffabili Deo præsumat disputare, idem propheta ex persona Domini dicit : « Vacate et videte quomodo ego sum Deus (*Psal. xlv, 11*). » Si quidem qui vacare Deo negligit, suo sibi iudicio lumen ejus visionis abscondit; qui autem perturbationibus indiscrete se intermiscet, et tumultus rerum temporalium intra mentem suam versari permittit, omnino secreta invisibilis Dei scrutari inhabilis fit, quando qui didicerunt a Domino Deo Jesu Christo mites esse et humiles corde plus cogitando et orando, simplicique corde illum quærendo proficiunt, quam supervacuis sermocinationibus disputando atque decertando. Quod autem sic cautis quæstionibus non sit deservendum, Paulus ad discipulum ita inquit, scribens, ostendit : « Stultas et sine disciplina quæstiones devita, sciens quia generant lites : servum autem Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem (*II Tim. ii, 23*). » Proinde decet ut quicumque de mysteriis cælestibus vult scrutari, vel disputare, studeat prius cor a mundanis desideriis et vitiorum sordibus expurgare, et sic demum speret se per Dei gratiam spiritalia dona posse plane percipere. Unde memoratus apostolus docet dicens : « Renovamini spiritu mentis vestræ et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (*Ephes. iv, 23*). » Et item : « Mortificate, inquit, membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus, propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis, in quibus et vos ambulastis aliquando cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia : iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, et induentes novum, eum qui renovatur in agnitione secundum imaginem ejus qui creavit eum, ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et Scythia, et servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus (*Colos. iii, 5*). » Imago enim Dei qui incorporeus est non est in corpore humano, quod corruptitur et gravatur secundum desideria erroris, sed in spiritu et anima, quia spiritus est Deus qui omnia scrutatur, nec possibile est ut terrenum et fragile aliquid celsitudini ejus atque æternitati comparetur, quia ipse est vita, quæ vivificat omnia, qui solus habet immortalitatem et lucem habitat inaccessible. Ipse est enim lux vera « quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum », et ideo quisquis illius lucis contemplatione frui desiderat in æterna beatitudine, necesse est ut mundet cor in hujus vitæ peregrinatione, quia non aliter ad ejus visionem pertingere poterit, de quo ipsa Veritas ait : « Beati mundo corde, quo-

iam ipsi Deum videbunt (*Math. v, 8*). » Sed quoniam amicis nostris rogantibus et maxime Ludovico rege exhortante, de futura visione Dei aliquid scribere coactus sum, hoc ipsum non secundum propriam opinionem, sed secundum sanctorum doctorum et catholicorum Patrum traditionem aggredi tentabo, et vel eorum sententias ponendo, sive ipsorum sensum propriis verbis, brevitatibus causa, explicando, quantum sentio, ostendere curabo. Scripsit enim de hoc beatus Augustinus in plerisque locis, et maxime in epistola ad Paulinam de videndo Deo, ubi quid ipse senserit, vel quid cæteri sancti Patres ante eum scripserint, non tacet. Dicit enim in eadem epistola : Sic credimus videre Deum, non quia vidimus vel per oculos corporis, sicut videmus hunc solem, vel mentis obtuitu, sicut se quisque interius videt viventem, videt volentem, videt quærentem, videt scientem, videt nescientem. Tu itaque ipsa lectis his litteris, solem quidem vidisse te recolis per oculos corporis, potes etiam statim videre, si est id temporis, et eo loci es ubi ex ea parte cælum oculis tuis usque ad solem contuendum patet. Ad illa vero videnda quæ mente conspici dicitur, id est, quod vras, quod videre Deum velis, quod id requiras, quod te vivere et velle et quærere scias, quomodo autem Deus videatur nescias; ad hæc, inquam, omnia videnda, non oculos corporis adhibes, nec intervallum loci, per quod intendatur obtuitus, ut ad ea cernenda perveniat, sentis aut quæris. Sic vides vitam tuam, voluntatem, inquisitionem, scientiam, ignorantiam, quia nec ipsa est contemnenda visio videre quod nescias; sic, inquam, vides hæc omnia, ut in te vides, apud te habeas : ac sine ullis figurarum lineamentis, colorumque nitoribus, tanto clarius et certius quanto simplicius interiusque conspicias. Cum igitur nec oculis corporis, sicut corpora sive cælestia, sive terrestria, nec mentis aspectu sicut ea sunt quorum nonnulla commemoravi, quæ apud te metipsam certissime intueris, nunc videamus Deum; cur credimus eum videri, nisi quia Scripturæ accommodamus fidem ubi legitur : « Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt; » et si qua alia in hanc sententiam eadem divina auctoritate conscripta sunt, cui non credere nefas ducimus, credere autem pietatis esse minime dubitamus? Inter videre quoque et credere hoc distare dicamus, quia præsentia videntur, creduntur absentia, plane forsitan satis est, si præsentia illa hoc loco intelligamus dicta, quæ præsto sunt sensibus, sive animi sive corporis, unde etiam dicto vocabulo præsentia nominantur. Sic enim hanc lucem corporis sensu, sic et meam voluntatem plane video, quia præsto est animi mei sensibus, atque intus mihi præsens est. Si quis vero mihi indicet voluntatem suam, cujus os et vox mihi præsens est, tamen quia ipsa voluntas quam mihi indicat, latet sensum corporis et animi mei, credo, non video, aut si eum mentiri existimo, non credo; et si forte, ut dicit, ita sit. Creduntur ergo illa quæ absentia sensibus nostris, si videtur idoneus qui de eis te-

stimonium perhibet, videntur autem quæ præsto sunt, unde et præsentia nominantur, vel animi vel corporis sensibus. Constat igitur nostra scientia ex visis rebus et creditis, sed in his quæ vidimus vel videmus, nos ipsi testes sumus; in his autem quæ credimus, aliis testibus movemur ad fidem, cum earum rerum quas nec vidisse nos recolimus nec videmus, dantur signa vel in vocibus, vel in litteris, vel in quibusque documentis, quibus visis non visa credantur. Non autem immerito scire nos dicimus non solum ea quæ vidimus aut videmus, verum et illa quæ idoneis ad quamque rem commoti testimoniis vel testibus credimus: porro si scire non incongruenter dicimur etiam illud quod certissimum credimus, hinc factum est ut etiam recte, et si non adsint sensibus nostris, videre mente dicamur. Scientia quippe menti tribuitur, sive per corporis sensus, sive per ipsum animum aliquid perceptum cognitumque retineat, et fides ipsa mente itaque videtur, quamvis hoc fide credatur quod non videtur. Unde apostolus Petrus dicit: « In quem modo non videntes creditis (*I Petr.* 1, 8), » et ipse Dominus: « Beati, inquit, qui non viderunt et crediderunt (*Joan.* 20, 29). » Illa enim quæ videt, adsunt sensibus, vel animi vel corporis; quæ autem credit, absunt a sensibus et animi et corporis, quamvis et voluntas ejus a quo audit ut credat non sit præterita, sed maneat in loquente, quam in seipso idem ipse qui loquitur videt. Ille vero qui audit non eam videt, sed credit. Resurrectio autem Christi præterita est, quam nec illi viderunt homines qui tunc fuerunt. Nam qui viderunt viventem Christum, quem viderant morientem, ipsam tamen resurrectionem, cum fieret, non viderunt, sed eam certissime crediderunt, videndo, et tangendo vivum quem noverant mortuum. Nos totum credimus, et quod resurrexerit, et quod ab hominibus tunc visus et tractatus sit, et quod nunc vivat in cœlis, nec jam moriatur et mors illi ultra non dominetur. Res autem ipsa nec corporis nostri sensibus adest, sicut adest hoc cælum et terra, nec nostræ mentis obtutibus, sicut adest fides ipsa, qua hoc credimus. Veniamus ad causam. Scimus posse Deum videri, quoniam scriptum est: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth.* 5, 8). » An forte non debui dicere, Scimus, sed, Credimus: quoniam Deum nec corpore aliquando vidimus sicut hanc lucem, nec mente, sicut ipsam in nobis, qua id, credimus, fidem? sed tantum quia scriptum est in ea scriptura cujus fideles sumus, quod verum sit, minime dubitamus? Apostolus tamen Joannes cum tale aliquid diceret: « Scimus, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan.* 3, 2). » Ecce scire se dixit, quod nondum factum fuerat, nec videndo, sed credendo cognoverat. Recte itaque diximus, scimus posse Deum videri, quamvis eum non viderimus, sed divinæ auctoritati, quæ sanctis libris continetur, crediderimus: quid est ergo quod eadem dicit auctoritas, Deum nemo vidit unquam? An fortasse respondetur, quod illa testimonia de

A videndo Deo sint, non de viso, Ipsi enim Deum videbunt, dictum est; non, Viderunt; et non, Vidimus, sed, Videbimus eum sicuti est: proinde his sententiis non est contrarium: « Deum nemo vidit unquam (*Joan.* 1, 18). » Videbunt enim quem non viderunt, qui mundo corde filii Dei esse voluerunt. Quid est igitur: « Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (*Gen.* xxxii, 30)? » An et hoc contrarium illi quod dictum est, « Deum nemo vidit unquam? » Et illud quod de Moyse scriptum est, « quia loquebatur cum Deo facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum (*Exod.* xxxiii, 11); » et illud quod propheta Isaias de seipso loquens ait: « Vidi Dominum Sabaoth sedentem in throno (*Isai.* vi, 1), » et si qua alia solent similia testimonia ex eadem auctoritate proferri, quomodo non sunt contraria sententiæ qua dictum est: « Deum nemo vidit unquam? »

Ipsum quoque Evangelium potest putari sibi esse contrarium; quomodo enim verum est quod in eo dicitur: « Qui me vidit, vidit et Patrem (*Joan.* xiv, 9), » si Dominum nemo vidit unquam? Quomodo verum est, « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei? » Si Deum nemo vidit unquam? Qua igitur regula intelligentiæ ista veluti contraria et repugnantia, non esse contraria nec repugnare probabimus? Neque enim fieri ullo modo potest ut hæc Scripturarum auctoritas aliqua ex parte mentiat. Si dicimus in eo quod scriptum est: « Deum nemo vidit unquam, » homines tantummodo intelligendos, sicut etiam illud dictum est: « Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est (*I Joan.* iv, 12): » nemo utique, sed hominum. Neque enim hoc de Deo accipi potest, cum de Christo scriptum sit non opus fuisse ut quisquam illi testimonium perhiberet de homine, quoniam ipse sciebat quid esset de homine. Nam hoc Apostolus planius explicans, « Quem nemo, inquit, hominum vidit nec videre potest (*I Tim.* vi, 16). » Si ergo ita dictum est, « Deum nemo vidit unquam, » ac si diceretur nemo hominum; hactenus illa quæstio soluta videbitur, ut non sit huic sententiæ contrarium quod Dominus ait: « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei (*Matth.* xviii, 10), » ut scilicet angelos Deum videre credamus, quem nemo vidit unquam, (subaudiatur), hominum. Quomodo ergo Deum vidit Abraham, Isaac, et Jacob, Job, Moyses, Micheas, Isaias, et si qui alii sunt, de quibus veracissima Scriptura testatur quod viderint, si Deum nemo unquam hominum vidit, nec videre potest? Quamquam nonnulli volentes probare etiam impios visuros Deum, a diabolo quoque ipso Deum visum putant, sic accipientes quod scriptum est in libro Job, venisse cum angelis et diabolum in conspectu Dei, ut jam et illud veniat in quæstionem, quomodo dictum sit: « Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt (*Matth.* 5, 8); » et illud: « Pacem sectamini cum omnibus et sanctificationem, sine qua nemo poterit videre Deum (*Hebr.* xii, 14). » Multum enim miror,

si eo usque progrediuntur, qui existimant impios A visuros Deum, et a diabolo visum Deum, ut eos et mundo esse corde, et pacem ac sanctificationem cum omnibus sectari asseverent. Nam quod Dominus ait: « Qui me videt, videt et Patrem (Joan. 1, 9), » potest, paulo attentius consideratum, non videri esse contrarium ei quod dixit: « Deum nemo vidit unquam (Joan. 1, 8). » Neque enim dixit, Quia me vidistis, vidistis et Patrem; sed dicendo, « Qui me videt, videt et Patrem, » ostendere voluit unitatem substantiæ Patris et Filii, ne in aliquo inter se putarentur esse dissimiles. Ac per hoc quoniam verum dictum est, « Qui me videt, videt et Patrem, » profecto quoniam Deum nemo hominum vidit unquam, nec Patrem quisquam putandus est vidisse, nec Filium, secundum quod Deus est et Filius et cum Patre unus Deus: B nam secundum id quod homo est, utique in terra visus est, et cum hominibus conversatus est. Sed magna quæstio est quomodo non sit contrarium quia tot antiqui viderunt Deum, si Deum nemo vidit unquam: quem nemo hominum vidit, nec videre potest? Vides quam difficilem mihi proposueris quæstionem, unde me aliquid prolixè copioseque scribere voluisti, ex occasione brevis epistolæ meæ, quæ tibi visa est diligentius et uberius explicanda. Visne ergo attendere quæ apud alios interim comperi divinarum Scripturarum egregios tractatores, quid de visione Dei senserint, ne forte sufficiant desiderio tuo, quamvis ea forsitan noveris? Pauca ergo ista attende, si placet. Cum Evangelium exponens beatus Ambrosius Mediolanensis episcopus venisset ad eum locum ubi angelus apparuit in templo Zachariæ sacerdoti, ex hac occasione, vide quanta et qualia de Dei etiam visione disseruit. Non immerito, inquit, angelus videtur in templo, quia veri sacerdotis jam nuntiabatur adventus, et cœlestis sacrificium parabatur, in quo angeli ministrarent. Et bene apparuisse dicitur ei qui eum repente conspexit. Hoc specialiter aut de angelis aut de Deo Scriptura divina tenere consuevit, ut quod non potest providere, apparere dicatur. Sic enim habes: « Apparuit Deus Abraham ad illicem Mambre (Exod. vi, 3). » Nam qui ante non præsentitur, sed repentino videtur aspectu, apparere memoratur. Non enim similiter sensibilia videntur, et is in cuius voluntate situm est videri, et cuius naturæ est non videri, voluntatis videri. Nam si non vult, non videtur; si vult, videtur. Apparuit enim Deus Abraham quia voluit; aliis quia noluit, non apparuit. Visum est etiam Stephano, cum lapidaretur a populo, aperiri cœlum; visus est etiam Jesus stans ad dexteram Dei, et non est visus a populo. Vidit Isaias Dominum Sabaoth, sed aliis videri non potuit, quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loquimur, cum etiam de ipsis cœlestibus virtutibus et potestatibus legerimus « quia Dominum nemo vidit unquam (Joan. 1, 8)? » et addit quod ultra cœlestes est potestates, unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit. Aut acquiescatur igitur necesse est, si Deum Patrem nemo vidit unquam, Filium visum esse in Veteri Testamento, et desinant hæretici ex virgine ei principium dare, qui antequam nasceretur ex virgine, videbatur, aut certe refelli non potest, vel Patrem vel Filium, vel certe Spiritum sanctum, si tamen est sancti Spiritus visio, ea specie videri quam voluntas elegerit, non natura formaverit, quoniam Spiritum quoque visum accipimus in columba. Et ideo « Deum nemo vidit unquam, » quia eam quæ in Deo habitat plenitudinem divinitatis, nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. « Vidit » enim ad utrumque referendum est. Denique cum auditur, « unigenitus Filius ipse enarravit, » mentium magis quam oculorum visio declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur, illa oculis, hæc mente comprehenditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphim quando voluit, apparuit, et vocem ejus Isaias solus audivit. Apparuit angelus, et nunc præsto est, sed non videtur. Neque enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia promerendi ut videre possimus, et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam. Nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in præsentis sæculo, nisi quando vult Dominus non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi his qui corde sint mundo; et ideo, « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt (Matth. vii, 5). » Quantos beatos jam numeraverat et tamen videndi his Deum non promiserat facultatem! Si ergo hi qui mundo sunt corde Deum videbant, utique alii non videbant; neque enim indigni Deum videbant, neque is qui Deum videre noluerit, potest Deum videre. Nec in loco Deus videtur, sed mundo corde, nec ipse corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec audiri affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur videtur, et cum præsens est, non videtur. Denique nec apostoli omnes Christum videbant, et ideo ait: « Tanto tempore vobiscum sum et adhuc me non cognovistis (Joan. xiv, 9)! » Qui enim cognovit quæ sit longitudo et latitudo, et altitudo et profundum, et supereminentem scientiæ charitatem Christi, vidit et Christum, vidit et Patrem. Nos enim jam secundum carnem non novimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus Dominus, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur, ut videri possit a nobis. Invisibilis est igitur natura Deus non tantum Pater, sed et ipsa Trinitas, unus Deus, et quia non tantum invisibilis, verum etiam incommutabilis, sic apparet, quibus voluerit, in qua voluerit specie, ut apud eum integra maneat ejus invisibilis incommutabilisque natura, desiderium autem veraciter piorum, quo videre Deum cupiunt et inhiant ardescunt, non, opinor, in eam speciem contuendam flagrat, qua ut vult apparet, quod ipse non est, sed in eam substantiam qua ipse est quod est. Hujus enim desiderii sui flammam, sanctus Moyses fidelis famulus ejus ostendit, ubi ait Deo, cum quo ut amicus

facie ad faciem loquebatur : « Si inveni gratiam A paulo ante dixerat visionem ad utrumque referendam, nunc eam non menti sed oculis dedit, non, ut opinor, negligenter sua verba respiciens, sed quia usitatius in loquendo solemus oculis attribuere visionem, sicut speciem corpori. Nam et hic mos loquendi crebrius usurpatur in rebus, quæ locis continentur, varianturque coloribus. Sed si nulla species esset mente contuenda, non diceretur ille « speciosus forma præ filiis hominum (Ps. XLIV, 3). » Neque enim hoc secundum carnem dictum est, et non secundum speciem spiritalem. Proinde narrante Unigenito, qui est in sinu Patris, narratione ineffabili, creatura rationalis munda et sancta impletur Dei visione ineffabili, quam tunc consequemur, cum æquales angelis facti fuerimus, quia sicut videntur ista visibilia, corporis sensibus nota, « Deum nemo vidit unquam. » Quoniam si aliquando eo modo visus est, non sicut ista natura videtur, sed voluntate visus est, specie qua voluit apparens, latente natura atque in se incommutabiliter permanente. Eo autem modo quo videtur sicuti est, nunc fortasse, videtur a quibusdam angelis. A nobis autem non ita videtur [videbitur], cum eis facti fuerimus æquales. Deinde cum addidisset, « quia nec potestates cælorum sicut seraphin, nisi cum volunt et quemadmodum volunt videntur : » ut hinc etiam conjiceretur quanta sit invisibilitas Trinitatis, tamen inquit, « et si potestas non est videndi, est gratia promerendi, » ut videre possimus, et ideo qui habuit gratiam meruit copiam. Nos copiam non meremur, quia Deum videndi gratiam non habemus. His itaque verbis quibus non sua docet, sed Evangelium exponit, non hoc voluit intelligi quod quidam eorum videbunt Deum, quidam vero non videbunt, quibus credentibus dedit potestatem filios Dei fieri, cum ad eos omnes pertineat quod dictum est, « videbimus eum sicuti est. » Sed dicendo, Nos copiam non meremur quia Deum videndi gratiam non habemus, de hoc sæculo se loqui significavit, ubi quibusdam Deus licet non in sua natura, sed in qua voluit specie dignatus est apparere, sicut Abraham, sicut Isaac aliisque similibus. Cæteris vero innumerabilibus, quamvis ad suum populum et hæreditatem æternam pertinentibus, nulla vel tali specie se demonstrat : in futuro autem sæculo, qui regnum accepturi sunt quod eis ab initio præparatum est, omnes eum corde mundo videbunt, nec in illo regno nisi tales erunt. Attende itaque id quod adjungat, jam de illo sæculo dicere incipiens, « et quid mirum, inquit, si in præsentis sæculo nisi quando vult Dominus non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre nisi eis qui corde sint mundo, et ideo, « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt, » quantos beatos jam numeraverat et tamen videndi his Deum non promiserat facultatem; si ergo hi qui mundo sunt corde Deum videbunt, utique alii non videbunt, neque indigni Deum videbunt, neque is qui Deum videre noluerit potest Deum videre. » Cernis quod circumspecte loquatur jam de his qui in futuro sæculo illa oculis, hæc mente comprehenditur. » Qui

ante te, ostende mihi temetipsum (Exod. xxxiii, 13). » Quid ergo? Ille non erat ipse? Si non est et ipse, non ei diceret, « Ostende mihi temetipsum, » sed, Ostende mihi Deum, et tamen si ejus naturam substantiamque conspiceret, multo minus diceret, « Ostende mihi temetipsum. » Ipse ergo erat in ea specie qua apparere voluerat. Non autem ipse apparebat in natura propria quam Moyses videre cupiebat, et quæ promittitur sanctis in alia vita. Unde quod responsum est Moysi verum est, quia « nemo potest faciem Dei videre, et vivere (Ibid. v. 20); » id est, nemo potest eum in hac vita vivens videre sicuti est. Nam multi viderunt, sed quod voluntas elegit, non quod natura formavit, et illud quod Joannes ait, si recte intelligitur : « Dilectissimi, filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus; scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii, 2), » non sicut eum homines viderunt quando voluit, in specie qua voluit, non in natura, quæ in semetipso etiam cum videretur, latuit, sed sicut est, quod ab eo petebatur, cum ei diceretur, « Ostende mihi temetipsum », ab eo qui cum illo facie ad faciem loquebatur. Non quia Dei plenitudinem quisque non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehendit. Aliud est enim videre, aliud est totum videndo comprehendere, quandoquidem id videtur, quod præsens utrumque sentitur; totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, ut nihil ejus lateat videntem, aut cujus fines circumspici possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ, circumspicere autem potest finis annali tui. Exempli gratia duo ponam, quorum alterum ad mentis obtutum, alterum ad corporales oculos pertinet; visus enim, sicut ille ait, ad utrumque referendus est, id est, ad oculos et ad mentem. Porro, si propterea Deum nemo vidit unquam, quia, sicut ait disputator cujus verba consideramus, plenitudinem divinitatis ejus nemo contempexit, nemo mente aut oculis comprehendit. « Vidit » enim ad utrumque referendum est. Restat inquirere quemodo angeli Deum videant, propter illud quod ex Evangelio commemoravit : « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei (Matth. xviii, 10). » Si enim et ipsis non sicuti est, sed latente sua natura in specie qua voluerit, apparet, magis magisque requirendum est quemodo eum nos videbimus sicuti est, et sicut Moyses desideravit cum peteret ut Deus, qui in conspectu ejus erat, ostenderet illi semetipsum (Exod. xxxiii, 15). Hoc enim nobis summum præmium in resurrectione promittitur, quod erimus æquales angelis Dei. Ac per hoc si nec ipsi eum vident sicuti est, quemodo nos ita visuri sumus, cum eis æquales in resurrectione facti fuerimus? Sed vide quid consequenter dicat noster Ambrosius. Denique, inquit, cum additur, « unigenitus Filius ipse narrabit, mentium magis quam visio oculorum declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur. Illa oculis, hæc mente comprehenditur. » Qui

Deum videbunt, neque enim omnes, sed qui digni sunt. Resurgent enim et digni et indigni regno illo ubi videbitur Deus, quoniam omnes qui monumentis sunt audient vocem ejus et procedent, sed cum magna differentia. Nam qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui autem male egerunt, in resurrectionem iudicii. Hic iudicium pœnam æternam significat, sicut etiam illud dictum: « Qui non credit, jam iudicatus est (Joan. III, 18). » Quod ergo ait sanctus Ambrosius, « neque is qui Deum videre noluerit potest Deum videre, » quid aliud intelligi voluit, nisi quia is qui mundando cordi curam tanta re dignam non vult impendere, non vult Deum videre, vide proinde quid adjungat, « nec in loco, inquit, Deus videtur, sed mundo corde. » Quid evidentius, quid expressius dici potuit? Ab hac igitur visione diaboli et angeli ejus et omnes cum iis impii, sine ulla nebula dubitationis, exclusi sunt, quoniam mundo corde non sunt, ac per hoc quod scriptum est in libro Job, venisse angelos in conspectu Dei et venisse cum eis diabolum, non ideo diabolus Deum vidisse credendus est. Ipsi enim dicti sunt venisse in conspectu Dei, non Deus in conspectu eorum. Nec opus est hoc loco immorari, ut pro viribus nostris conemur ostendere quomodo et hoc temporaliter fiat, cum in Dei conspectu semper sint omnia. Nunc enim queritur quomodo videatur Deus; non in ea specie qua et in isto sæculo quibusdam voluit, apparere, quando non solum cum Abraham aliisque justis, verum etiam cum Cain fratricida locutus est; sed quomodo videatur in illo regno ubi filii ejus eum videbunt sicuti est. Tunc quippe satiabitur in bonis desiderium eorum. Quo desiderio flagrabat Moyses, cui loqui ad Deum facie ad faciem non sufficiebat et dicebat: « Ostende mihi te ipsum manifeste, ut videam te (Exod. xxxiii, 13), » tanquam diceret quod in Psalmo ex eodem desiderio canitur: « Satiabor dum manifestabitur gloria tua (Psal. xvi, 15). » Quo desiderio ardebat et Philippus, et sic satiari cupiebat dicens: « Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis (Joan. xiv, 8, 9). » De hac visione ejus loquens etiam ipse amator et desiderator Ambrosius, non in loco, inquit, Deus videtur et sicut ad illicem Mambre, sicut in monte Sina; sed mundo corde, et sequitur, sciens quid desideret, et quid æstuet et quid speret. Nec corporalibus, inquit, oculis Deus queritur, quibus se ostendit Abraham, Isaac, Jacob et aliis in hoc sæculo, nec circumscribitur visu, propter illud quod dictum est, Posteriora mea videbis; nec tactu tenetur, sicut etiam luctatus est cum Jacob, nec auditur affatu, sicut non solum a tot sanctis, verum etiam a diabolo auditus est, nec sentitur incessu, sicut aliquando cum in paradiso deambularet ad vespeream. Vides quemadmodum vir sanctus enitatur mentes nostras ab omnibus carnis sensibus evocare, ut aptas faciat ad videndum Deum, et tamen quid agit talis extrinsecus plantator et rigator, nisi intrinsecus operetur qui dat incrementum Deus: quis enim sine adiutorio spiritus Dei co-

gitare valeat esse aliquid, magisque esse quam omnia quæ per corpus sentiuntur, quod nec in loco videatur, nec querendum sit oculis, nec audiatur affatu nec tactu teneatur, nec sentiatur incessu et videatur tamen, sed corde mundo. Neque enim de hac vita ille loquebatur, cum hoc diceret; quando quidem ab hoc sæculo in quo Deus apparuit, non sicuti est, sed in specie ova voluit, quibus voluit, satis discrevit sæculi futuri vitam discretionem apertissima, ubi ait: Et quid mirum si in præsentis sæculo, nisi quando vult Dominus non videtur. In ipsa quoque resurrectione non facile est Deum videre, nisi his qui corde sint mundo. Et ideo: « Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt. » Hinc jam de illo sæculo dicere exorsus est ubi Deum videbunt, non omnes qui resurgent, sed qui resurgent ad vitam æternam, non indigni de quibus dictum est: « Tollatur impius, ne videat claritatem Domini; » sed digni, de quibus dixit ipse Dominus cum præsens non videretur: « Qui diligit me, mandata mea custodit; et: Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum et ostendam mecum illi (Joan. xiv, 21); » nec hi quibus dicitur: « Ite in ignem æternum qui præparatus est diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41), » sed hi quibus dicitur: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi (Ibid. v. 34). » Illi quippe ibunt in ambustionem æternam, isti autem in vitam æternam: et quæ est vita æterna, nisi quod ipsa Vita alibi dicit: « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii, 3)? » sed sic quomodo promisit ostensurum seipsum dilectoribus suis cum Patre unum Deum non quomodo in hoc sæculo in corpore visus est a bonis et a malis. In iudicio eam futuro quo sic venturus est, quomodo visus est lens in ocelum, hoc est, in eadem forma filii hominis eandem formam videbunt, quibus dicitur est: « Esurivi, et non dedistis mihi manducare (Matth. xxv, 42), » quia et Judei videbunt in quem pupugerunt, non illam Dei formam in qua non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo. In illa Dei forma tunc videbunt eum, qui videbunt sicuti est. Nec ideo videbunt, quia pauperes spiritu in hac vita fuerunt, quia mites, quia lugentes, quia esurientes et sitiennes justitiam, quia misericordes, quia pacifici, quia persecutionem passi propter justitiam, quamvis et hæc omnia idem ipsi sint, sed quia mundo sunt corde. Ideo quippe inter illas beatitudines cum omnia faciant qui cor mundum habent, non est tamen alicubi positum: « Deum videbunt, » nisi ubi dictum est: « Beati mundo corde, quoniam mundo corde videbitur (Matth. v, 8) qui nec in loco videtur, nec oculis corporalibus queritur, nec circumscribitur visu, nec tactu videtur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. « Deum enim nemo vidit unquam (Joan. I, 8), » vel in hac vita, sicuti ipse est, vel etiam in angelorum vita, sicut visibilia ista quæ corporali visione cernantur, qui

unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse narravit. Unde non ad oculorum corporalium sed ad mentium visionem dictum est pertinere quod narrat. Sed rursus ne desiderium nostrum a corporis sensu ad alium corporis sensum migraret, hoc est ad aures ab oculis, ideo cum dixisset « nec corporalibus oculis Deus quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, » addidit etiam, « nec auditur affatu, » ut, si possumus, unigenitum Filium qui est in sinu Patris sic intelligamus narrantem quomodo et Verbum est non sonus auribus strepens, sed imago mentibus innotescens, ut illic interna et ineffabili luce clarescat quod dictum est : « Qui me videt, videt et Patrem (Joan. xiv, 9); » quod hic Philippo dicebatur quando videbat et non videbat. Sequitur enim hujus visionis eximius concupitor Ambrosius dicens : « Et cum absens putatur, videtur ; et cum præsens est, non videtur. » Non dixit, Cum absens est, sed, Cum absens putatur. Nusquam enim est absens qui cælum et terram implet, nec spatiis includitur, parvis magnisve diffunditur, sed ubique totus est, et nullo continetur loco. Hoc qui excedente mente intelligit, videt Deum, et cum absens putatur. Qui autem hoc non potest, oret et agat, ut posse mereatur, nec ad hominem disputatorem pulset, ut quod non legit, legat, sed ad Deum Salvatorem, ut quod non valet, valeat. Potest tamen movere quomodo jam ipsa Dei substantia videri potuerit a quibusdam in hac vita positis, propter illud quod dictum est ad Moysen : « Nemo potest faciem meam videre, et vivere (Exod. xxxiii, 20), » nisi quia potest humana mens divinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam per istam communem mortem carne solvatur, sic enim raptus est qui audivit illic ineffabilia verba quæ non licet homini loqui, ubi usque adeo facta est ab hujus vitæ sensibus quædam intentionis aversio, ut sive in corpore sive extra corpus fuerit, id est, utrum, sicut solet in vehementiore exstasi, mens ab hac vita in illam vitam fuerit alienata manente corporis vinculo, an omnino resolutio facta fuerit, qualis in plena morte contingit, nescire se diceret. Ita fit ut et illud verum sit quod dictum est, « Nemo potest faciem meam videre et vivere, quia necesse est abstrahi ab hac vitam mentem, quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur ; et non sit incredibile quibusdam sanctis noudum ita defunctis ut sepelienda cadavera remanerent, etiam istam excellentiam revelationis fuisse concessam. Porro quod dicit Apostolus scribens ad Ephesios (Ephes. iii, 14) : « Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per spiritum ejus in interiorem hominem, habitare Christum per fidem in cordibus vestris : in charitate radicali et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo et longitudo et sublimitas et profundum ; scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in

A omnem plenitudinem Dei. » Ego hæc verba apostoli Pauli sic intelligere soleo. In latitudine bona opera charitatis, in longitudine perseverantiam usque in finem, in altitudine spem cælestium præmiorum, in profunda inscrutabilia judicia Dei. Unde ista gratia in homines venit, qui nos in omnem plenitudinem Dei misericordia sua implere dignetur, ut videri possit a nobis.

Nunc autem quod mihi proposueras et ad explicandum difficile videbatur, utrum explicatum sit, diligenter attende recolendo quæ dicta sunt. Si enim quæris utrum possit Deus videri, respondeo : potest ; si quæris unde sciam, respondeo quia in veracissima Scriptura legitur : « Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8), » et cætera talia.

B Si quæris quomodo dictus sit invisibilis si videri potest, respondeo invisibilem esse naturam, videri autem cum vult, plurimis enim visus est : non sicuti est, sed quali specie illi placuit apparere ; si quæris quomodo eum vidit vel Cain sceleratus, quando de suo scelere ab illo interrogatus et judicatus est, vel etiam ipse diabolus, quando venit cum angelis ut coram illo assisteret, si « beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt ; » respondeo non quidem esse consequens ut etiam videant Deum, qui voces ab eo factas aliquando audiunt. Neque enim videntur eum qui audierunt, quando dixit ad Filium, « Et clarificavi et iterum clarificabo (Joan. xii, 18). » Verumtamen non esse mirandum, etsi aliqui etiam non mundi corde vident Deum in specie quam voluntas ejus fecerit, latente invisibili et apud se incommutabili manente natura. Si quæris utrum etiam sicuti est aliquando possit videri, respondeo, filiis hoc esse promissum, de quibus dictum est, « Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. iii, 2). » Si quæris unde eum videbimus, respondeo : unde angeli vident, quibus tunc erimus æquales ; sicut enim videntur ista quæ visibilia nominantur, « Deum nemo vidit unquam (Joan. i, 18), » nec videri potest, « quoniam lucem habitat inaccessibilem, » et est natura invisibilis sicut incorruptibilis quæ contextim Apostolus posuit dicens, « Regi autem sæculorum invisibili, incorruptibili (I Tim. i, 17), » quia sicut nunc incorruptilis nec postea corruptilis, ita non solum nunc,

D sed etiam semper invisibilis. Nec in loco enim videtur sed mundo corde ; nec corporalibus oculis quæritur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Unigenitus autem Filius, qui est in sinu Patris, deitatis naturam atque substantiam insonabiliter narrat et ideo dignis idoneisque tanto conspectu, oculis etiam invisibiliter monstrat. Ipsi enim sunt oculi de quibus Apostolus dicit, « Illuminatos oculos cordis vestri (Eph. i, 18) ; » de quibus dicitur ; « Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in morte (Psal. xii, 4) ; » Dominus enim spiritus est ; unde qui potest Deum invisibiliter videre, ipse Deo potest incorporaliter adhærere. Porro si ea quæ in animo nostro sunt corpo-

ralibusque locis simillima, non tamen locorum spatia ac finibus continentur, nec intervallis localibus in nostra memoria reponuntur, quanto magis illa, quæ nullam gerunt similitudinem corporum, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, nulla locorum spatia tenent, nulla intercapedine separantur, aut aliqua oculi cordis, quo radios suos mittant et ea videant, intervalla conquirunt! Nonne omnia in uno sunt sine angustia, et suis terminis nota sunt, sine circuitu regionum? Aut dic in quo loco videas charitatem; quæ tamen in tantum tibi cognita est, in quantum eam potes mentis acie contueri. Quam non ideo magnam nosti, quia ingentem aliquam molem conspiciendo lustrasti; nec cum tibi intus loquitur, ut secundum eam vivas, ullis perstrepat sonis, nec ut eam cernas corporali lumen erigis oculorum; nec ut eam fortiter teneas, corporalium vires præparas lacertorum; nec cum tibi venit in mentem, sentis ejus incessum. *Uc* Ecce etiam charitas quantalacunque in nostra voluntate consistit, nobisque conspicua est, nec in loco videtur, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu: quanto magis Deus ipse cujus hoc pignus in nobis est! Nam si interior homo noster, quantalacunque imago ejus, non de illo genita, sed ab illo creata, quamvis adhuc renovetur de die in diem, jam tamen in tali luce habitat, quo nullus oculorum corporalium sensus accedit, si ea quæ in illa luce cordis intuemur, et discernuntur intra se, et nullis locorum spatiis separantur: quanto magis Deus, qui lucem habitat inaccessibilem corporis sensibus, quo nec ipsis nisi mundi potest esse cordis accessus! Cum igitur lucem istam omni corporali luci non solum iudicio rationis, sed amoris quoque appetitu proposuerimus; quanto id magis videbimus, tanto melius valebimus, donec sanentur omnes languores animæ nostræ ab illo qui propitius sit omnibus iniquitatibus nostris. *Uc* Arbitror jam te concedere, his omnibus consideratis, recte dictum esse quod Deus nec in loco videtur, sed mundo corde, nec corporalibus oculis quæritur, nec circumscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu, et si quid in his minus intelligimus vel aliter sapimus, id quoque nobis Deus revelabit, si in quod pervenimus in eo ambulemus. Pervenimus autem ut credamus Deum non corpus esse, sed spiritum: pervenimus etiam ut credamus quod Deum nemo vidit unquam, et quod Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ; et quod apud eum non est commutatio, nec momenti obumbratio; et quod lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest; et quod Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus est, sine ulla diversitate et separatione naturæ; et quod mundi corde eum videbunt, et quod similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est; et quod Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in illo manet; et quod pacem ac sanctificationem sectari debemus, sine qua

nemo poterit videre Deum; et quod corruptibile hoc mortale corpus nostrum in resurrectione commutabitur et inducet incorruptionem atque immortalitatem, et quia seminatur corpus animale, surget corpus spiritale, transfigurante Domino corpus humilitatis nostræ ut conforme faciat corpori gloriæ suæ; et quod Deus fecit hominem ad imaginem suam; et quod spiritus mentis nostræ renovamur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit nos. In his atque hujusmodi Scripturarum sanctarum auctoritatibus per fidem ambulantes, qui dato vel adjuto divinitus intellectu spiritaliter profecerunt, et spiritalia spiritalibus comparare potuerunt, viderunt melius videri mente quam corpore, et ea videri mente quæ non continerentur locis, nec in terrenis locorum intervallis separarentur, nec minora essent in parte quam in toto. Unde quia et invisibilis in Scripturis sanctis ejus substantia commendatur, et visus esse a plurimis per corpus et corporalibus locis in iisdem auctoritatibus invenitur, et spiritu, quo corporales cernuntur imagines, per aliquam licet incorpoream, tamen similitudinem corporis, sicut in somnis vel in exstasi, secrevit ille vir sanctus, Dei naturam ab hujusmodi visionibus, easque dixit esse quas Dei voluntas elegerat, non quas natura formasset. Facit enim ista Deus quibus vult, et vult, cui vult, quando vult, ut appareat sua latente atque in se incommutabiliter manente substantia. Si enim voluntas nostra apud se manens et latens, sine ulla sui commutatione, per quas se utcumque ostendat, exprimit voces: quanto facilius Deus omnipotens, sua latente atque incommutabiliter manente natura, in qua voluerit specie potest, cui voluerit, apparere, qui ex nihilo creavit omnia atque in se manens innovat omnia. Ad eam vero visionem, qua videbimus Deum sicut est, mundanda corda commovuit. Quia enim corpora consuetudine loquendi visibilia nominantur, propterea Deus invisibilis dicitur, ne corpus esse credatur, non quia corda munda suæ substantiæ contemplatione fraudavit; cum hæc magna et summa merces Deum colentibus et diligentibus promittatur, dicente ipso Domino quando corporalibus oculis visibiliter apparebat, et invisibilem se contuendum mundis cordibus promittebat: Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum et ostendam me ipsum illi (Joan. xiv, 21). Hæc quippe natura ejus æqualiter cum Patre invisibilis, sicut æqualiter incorruptibilis est; quæ, sicut supra dictum est, continuatim Apostolus posuit divinam substantiam, qua potuit hominibus prædicatione commendans. Quam si oculi corporales in resurrectione mutata corporum qualitate conspiciant, viderint qui hoc possunt astruere: me plus movet illius sententia, qui nec in ipsa resurrectione hoc corporalibus oculis, sed mundis cordibus tribuit. Et de spiritalis quidem corporis qualitate quod resurrecturis promittitur, vel discere aliquid adhuc, vel quærere non recuso; si tamen de hac re disputantes illis vitis carere possimus, quæ plerumque studiis humanis et concertationibus excitantur dum supra quam scriptum est:

«Unus pro altero infletur adversus alterum (I Cor. iv, 6); ne dum altercando quærimus vestigare quomodo possit videri Deus, ipsam pacem sanctificationemque perdamus, sine qua nemo poterit videre Deum. Quod ipse avertat a cordibus nostris, ut ea sua contemplationi munda reddat atque custodiat. Illud tamen quia non dubito, non requiro quod Dei natura nunquam videatur in loco. Jam utrum possit hujus corporis oculis videri aliquid quod in loco non videtur, ab eis qui hoc valent disserendo monstrare, cum pace dilectionis audire paratus sum, et quod me movet in commune conferre. Postremo quia id quod ego in illa epistola mea dixi de istis nostræ carnis oculis, quia neque nunc possunt, neque tunc poterunt Deum videre, etiam sic verum est. Non enim dictum est, nisi de oculis corporalibus, quod tunc non erunt si corpus ipsum spiritus erit, ac per hoc corporei oculi nunquam Deum videbunt, quia cum videbitur spiritus, eum videbit non corpus. Tota igitur quæstio jam remansit de corpore spiritali, quamvis indicat incorruptionem et immortalitatem hoc corruptibile atque mortale, et quamvis ex animali in spiritale mutetur. Quæ diligentius sollicitiusque tractanda est, maxime propter corpus ipsius Domini, qui transfiguratur corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ, ut possit sibi subicere omnia. Cum enim et Deus Pater videat Filium et Filius Patrem, procul dubio non sunt audiendi qui visionem nolunt tribuere nisi corporalibus. Neque enim dici fas est quod Filium Pater non videat; aut, et ut ipse videat, corpore indutus est, si non nisi ad corpus pertinet visus. Quid est quod in ipso mundi exordio, antequam a Filio esset ulla forma servi suscepta, « Vidit Deus lucem, quia bona est, et firmamentum et mare et aridam et omne fenum atque omne lignum, solem, lunam, stellas, reptilia animarum vivarum, volatilia cœli, animam vivam. Postremo etiam vidit Deus omnia quæ fecit, et ecce bona valde (Gen. 1, 4). » Quapropter donec diligenti inquisitione, si Dominus adjuverit, reperitur quid secundum Scripturas de spiritali corpore, quod in resurrectione promittitur, probabilis sentiendum sit, interim nobis sufficiat, quod unigenitus Filius idemque mediator Dei et hominum homo Christus Jesus ita videt Patrem sicut videtur a Patre. Nos autem ad illam visionem Dei, quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorum transferre conemur, sed mundandis cordibus pio studeamus affectu; nec corporalem faciem cogitemus, cum dicat Apostolus: « Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12); » præsertim quia Apostolus expressius dixit: « Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum (Ibid.); » si ergo tunc corporali Deum facie cognoscemus, corporali nunc ejus facie cogniti sumus, « tunc enim cognoscam, » inquit, « sicut et cognitus sum. » Unde quis eum non intelligat eo loco etiam nostram faciem illam significare voluisse de qua dicit alio loco: « Nos autem revelata facie gloriæ

Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu (II Cor. iii, 18): » de gloria, scilicet fidei in gloriam contemplationis æternæ. Ut enim non tantum quod B. Ambrosius, verum etiam, quod S. Hieronymus sensit dicam, non solum Patris divinitatis, sed nec Filii quidem nec Spiritus sancti, quia una in Trinitate natura est, possunt oculi carnis aspicere, sed oculi mentis, de quibus ipse Salvator ait: « Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt (Math. v, 8). » Namque, sicut alibi idem Hieronymus breviter ac veraciter definivit, res incorporalis corporalibus oculis non videtur. Has sententias de re tanta, virorum tantorum, non ob hoc interponere volui ut cujusquam hominis sensum tanquam Scripturæ canonicæ auctoritatem, sequendum arbitreris, sed ut illi qui aliter sapiant conentur mente videre quod verum est, et in simplicitate cordis quærere Dominum, ne tam doctos divinorum eloquiorum tractatores temere reprehendant. Nec te moveat quod a quibusdam minus considerate dicitur: « Quod tunc videbunt oculi corporales, si Dominum non videbunt? An forte cæci erunt, vel sine causa erunt. » Neque enim attendunt qui hæc loquuntur, quid si non erunt corpora, perfecto illi oculi non erunt corporales; si autem erunt corpora, erit quod videre possint oculi corporales. Hæc de illa epistola quam B. Augustinus ad Paulinam scripsit de videndo Deo assumpsimus: nunc autem ex ejusdem doctoris epistola quam ad Italicam conscripsit de corpore Mediatoris si corporeis oculis videat substantiam Dei, pauca subnectere cœsemus. Lux vero ipsa, qua illuminabuntur hæc omnia, quæ modo in cordibus reconduuntur, qualis aut quanta sit quis lingua proferat, quis saltem humana mente contingat? Profecto lux illa ipsa est Deus, quoniam Deus « lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ (Joan. 1, 4); » sed lux mentium purgatarum, non istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc idonea mens in eo quo illam lucem videat quod nunc non dicerem [forte, quod nunc non dicitur esse]. Hoc autem oculus corporis, neque nunc potest neque tunc videre poterit. Omne quippe quod oculo corporis conspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec ubique sit totum, sed minore sui parte minorem locum occupet, et majore majorem. Non ita est Deus invisibilis et incorruptibilis, qui solus habet immortalitatem et lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit nec videre potest. Per hoc enim videri ab homine non potest, per quod videt homo corpore corpora. Nam si et mentibus piorum esset inaccessibilis non diceretur, « accedite ad eum et illuminabimini (Psal. xxxiii, 6); » et si mentibus piorum esset invisibilis, non diceretur, « videbimus eum sicut est. Nam perspicite totam ipsam in Epistola Joannis sententiam: « Dilectissimi, inquit, filii Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus; scimus quia cum apparuerit, similes illi erimus, quoniam videbimus eum sicut est (I Joan. iii, 2). » In tantum ergo videbimus, in quantum si-

miles erimus, quia et nunc in tantum non videmus in quantum dissimiles sumus. Inde igitur videbimus, unde similes erimus. Quis autem dementissimus dixerit corpore nos vel esse vel futuros esse similes Deo? In interiore itaque homine ista similitudo est; qui renovatur in agnitione Dei, secundum imaginem ejus qui creavit eum, et tanto efficitur similiores illi, quanto magis in ejus cognitione et charitate proficimus, quia etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. Ita sane ut in hac vita quantuscumque profectus sit, longe absit ab illa perfectione similitudinis quæ idonea erit ad videndum Deum, sicut dicit Apostolus; « Facie ad faciem (I Cor. 1, 12). » In quibus certe verbis si corporalem faciem voluerimus accipere, consequens erit ut etiam Deus talem habeat faciem ut sit aliquod intervallum inter nostram et ipsius, cum eum videbimus facie ad faciem: et si intervallum, utique sibi et membrorum habitus et terminus, etc., absurda dictaque et cogitatu impia, quibus animalis homo non percipiens quæ sunt Spiritus Dei, fallacissimis vanitatibus illuditur. Dicunt enim quidam eorum, qui talia garrunt, sicut ad me potuit pervenire, nos Deum videre, nunc mente tunc corpore. Ita ut etiam impios cum pari modo asseverent esse visuros. Vide quantum pejus profecerunt dum sine limite timoris vel pudoris hac atque hac vagabunda fertur impunita loquacitas. Antea dicebant carni suæ tantum hoc præstitisse Christum ut corporeis oculis videret Deum, deinde addiderunt etiam omnes sanctos, receptis in resurrectione corporibus, eodem modo Deum esse visuros. Nunc jam istam possibilitatem etiam impii donaverunt. Donent sane quantum volunt, et quibus volunt. Nam quis audeat contradicere hominibus de suo donantibus? qui enim loquitur mendacium de suo loquitur: tu autem cum his qui sanam doctrinam tenent, nihil istorum audeas usurpare de tuo. Sed cum legis: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Math. v, 8), » intellige impios non visuros, neque enim beati mundo corde sunt impii. Item cum legis: « Videbimus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12), » unde nunc videmus per speculum in ænigmate, inde tunc videbimus facie ad faciem. Hoc autem utrumque interioris hominis munus est, sive cum in ista peregrinatione adhuc per fidem ambulatur, in qua utitur speculo et ænigmate, sive in illa patria cum per speciem contemplabitur, pro qua visione positum est, « facie ad faciem. » Audiat caro carnalibus cogitationibus ebria: Spiritus est Deus, et ideo qui adorant Deum in spiritu et veritate adorare oportet. Si adorare oportet, quanto magis videre? Quis enim audeat affirmare Dei substantiam corporaliter videri, cum eam corporaliter noluit adorari? Sed argute sibi videntur dicere et quasi interrogando premere: Potuit præstare Christus carni suæ ut oculis corporeis videret Patrem, an non potuit? ut si non potuisse responderimus, omnipotentis Dei nos derogasse proclament; si autem potuisse

consenserimus, argumentationem suam ex nostra responsione concludant. Quanto jam tolerabilius desipiunt qui carnem asserunt emersuram in substantiam Dei, et hoc futuram esse quod Deus est, ut sic eam saltem videndo faciant idoneam, nunc tanta diversitate dissimilem. Quam vanitatem credo istos habere a fide sua, fortasse et ab auribus. Et tamen si interrogatione de hoc similiter urgeantur, possit hoc Deus an non possit efficere; utrum ejus potestati detrahent, si non posse responderint, an hoc futurum fatebuntur, si posse consenserint? Quomodo ergo exirent de hoc laqueo alieno, sic exeant de suo. Deinde cur solis oculis corporis Christi hoc donum attributum esse contendunt, non etiam cæteris sensibus? Sonus ergo erit Deus, ut possit etiam auribus percipi? et halitus erit, ut possit olfactu sentiri? et liquor aliquis erit, ut possit et bibi? et moles erit, ut possit et tangi? Non, inquam. Quid ergo? An illud potest Deus, et hoc non potest? Si non posse dixerint, cur derogant omnipotentis Dei? Si posse et nolle responderint, cur solis oculis favent, invident autem cæteris sensibus corporis Christi? Hæc de opusculis S. Augustini, Ambrosii atque Hieronymi excerpimus. Nunc quid de visione Dei futura B. Gregorius senserit consequenter poemus, qui in expositione beati Job libro octavo decimo, dum de visione divinæ essentis tractaret illam sententiam de libro Exodi quam Dominus Moysi petenti ut ei manifestaret semetipsum, manifeste protulit in medium dicens. Huic Dominicæ sententiæ qua ad Moysen dicitur: « Non enim videbit me homo et vivet (Exod. xxxiii, 20), » Joannem audi concordantem, qui ait: « Deum nemo vidit unquam (Joan. 1, 8). » Sed cum Testamenti Veteris patres intueor, multos horum, teste ipsa sacre lectionis historia, Deum vidisse cognosco. Vidit quippe Jacob Dominum, qui ait: « Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Gen. xxxii, 30). » Vidit Moyses Dominum, de quo scriptum est: « Locquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum (Exod. xxxiii, 11). » Vidit Job Dominum, qui ait: « Auditur auris audite, nunc autem oculus meus videt te (Job. xlii, 5). » Vidit Isaias Dominum, qui ait: « In anno quo mortuus est rex Ozias vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum (Isa. vi, 1). » Vidit Michæas Dominum, qui ait: « Vidi Dominum sedentem super solium suum et omnem exercitum cæli assistentem ei a dextris et a sinistris (II. Par. xviii, 18). » Quid est ergo quod tot Testamenti Veteris Patres Deum se vidisse testati sunt et tamen ipse ait: « Non enim videbit me homo et vivet (Exod. xxxiii, 20) »; et Joannes ait: « Deum nemo vidit unquam (Joan. 1, 8) » nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia quoad hic mortaliter vivitur videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest, ut anima gratia Spiritus afflata per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentis non pertingat.

Hinc est enim quod Jacob, qui Deum se vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit : hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem loquitur, sicut loqui solet homo cum amico suo, ad ipsum verba sua locutionis convertens dicit : « Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut videam te (*Exod. xxxiii, 13*). » Certe enim si Deus non erat, cum quo loquebatur, Ostende mihi Deum diceret, et non, Ostende temetipsum; si autem Deus erat cum quo facie ad faciem loquebatur, cur se petebat posse videre, quem videbat? Sed in hac ejus petitione colligitur, quia eum sitiebat per incircumscriptionem naturæ suæ claritatem cernere, quem jam cœperat per quasdam imagines videre, ut sic superna essentia mentis ejus oculis adesset quatenus ei ad æternitatis visionem nulla imago creata temporaliter interesset. Et viderunt ergo Patres Testamenti Veteris Dominum, et juxta Joannis vocem « Nemo vidit unquam, » et juxta ejusdem Domini vocem [« Nemo Deum vidit et vixit »], quia in hac mortali carne consistentibus et videri non potuit per incircumscriptionem lumen æternitatis. Sin vero quibusdam potest in hac adhuc corruptibili carne viventibus, sed inæstimabili virtute crescentibus, quodam contemplationis acumine æterna Dei claritas videri, hoc quoque ab ejusdem virtutis sententiam non abhorret, qua dicitur. « Non enim videbit me homo, et vivet (*Exod. xxxiii, 20*). » quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eam videt qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest amplecti Deum et sæculum. Qui enim Deum videt eo ipso moritur, quod vel intentione cordis vel effectu operis ab hujus vitæ delectationibus tota mente separatur. « Nemo ergo Deum vidit et vixit, » ac si aperte diceretur : Nullus unquam Deum spiritaliter vidit et mundo carnaliter vixit. Videbimus igitur Deum, si per cœlestem conversationem supra homines esse mereamur, nec tamen ita videbimus, sicut videt ipse seipsum. Longe quippe dispariliter videt Creator se quam videt creatura Creatorem : quantum pertinet ad immensitatem Dei, quidam nobis modus figitur contemplationis, qua eo ipso pondere circumscribitur quo creatura sumus; sed profecto non ita conspicimus Deum sicut ipse conspicit se, sicut non ita requiescimus in Deo quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio nostra vel requies erit utcumque similis visioni requieive illius; sed æqualis non erit. Perfecta requies est qua Deus cernitur, et tamen nostra requies æquanda non est requie illius, quia non a se in alium transit, ut quiescat. Est itaque requies, ut ita dicam, similis atque dissimilis, quia quod illius requiescere est, hoc nostra requies imitatur. Visio Dei nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando cœternam Deo sapientiam, quam modo per opera prædicantium quasi per decurrentia flumina sumimus, ipso fonte biberimus.

Sciendum vero est quod fuerunt nonnulli qui

Deum dicerent etiam in illa regione beatitudinis in claritate quidem sua conspici, sed in natura minime videri. Quos nimirum minor inquisitionis subtilitas fefellit, neque enim simplici et incommutabili essentiae aliud est claritas, aliud natura, sed ipsa natura sua claritas, et ipsa claritas sua natura est : quia etenim suis dilectoribus, hæc Dei sapientia se quandoque ostendit, in se pollicetur dicens : « Qui diligit me diligetur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo me ipsum illi (*Joan. xiv, 21*); » ac si patenter dicat : Qui in vestra me cernitis, restat ut in mea me natura videatis. Hinc rursus ait : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*). » Hinc Paulus dicit : « Nunc videmus in speculo per ænigmata, tunc autem facie ad faciem; nunc cognosco ex parte, tunc cognoscam sicut et cognitus sum (*I Cor. xiii, 12*). » Sed quia de Deo primum per prædicatorem Ecclesie dicitur : « In quem desiderant angeli prospicere (*I. Petr. i, 12*), » sunt nonnulli qui nequaquam Deum videre vel angelos suspicantur, et tamen dictum per Veritatis sententiam scimus : « Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. » Nunquid ergo aliud veritas, aliud prædicator sonat veritatis? Sed si sententia utraque confertur, quia sibi nequaquam discordet agnoscitur. Deum quippe angeli et vident et videre desiderant, et intueri sitiunt, et intuentur. Si enim sic videre desiderant, ut effectus sui desiderio minime perfruantur, desiderium sine fructu anxietatem habet, et anxietas pœnam. Beati vero angeli ab omni pœna anxietatis longe sunt, quia nunquam simul pœna et beatitudo conveniunt. Rursus cum eos dicimus Dei visione satiari, quia et Psalmista ait : « Satiabor dum manifestabitur gloria tua (*Psal. xvi, 15*), » considerandum nobis est quia satietatem solet fastidium subsequi. Ut ergo recte sibi utraque conveniant, dicat Veritas quia semper vident, dicat prædicator egregius quia videre semper desiderant, ne enim sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur. Ne autem sit in satietate fastidium satiati desiderant, quia electi homines per hanc vitam satiantur visione divina et desiderant; igitur hoc sine labore est, quia desiderium satietas comitatur, et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur. Sic quoque et nos erimus, quando ad ipsum fontem vitæ venerimus. Erit enim nobis delectabiliter impressa sitis simul atque satietas. Sed longe ab ista siti necessitas, longe a satietate fastidium, quia et sitientes satiabimur et satiati sitiemus. Videbimus igitur Deum, ipsumque erit præmium laboris nostri, ut, post mortalitatis hujus tenebras, accensa ejus luce gaudeamus.

LIBER SECUNDUS.

DE PURITATE CORDIS.

In superiore libro juxta doctrinam sanctorum Patrum de visione Dei futura sermonem quantum po-

timus explevimus. Nunc de puritate cordis, per quam contemplatio Dei assurgit consequenter juxta traditionem majorum, disserendum putamus, quia illis solis visio Dei promissa est qui mundo sunt corde, ac ideo necesse est, ut carnalia in nobis mortificemus desideria et sacris virtutibus operam demus, quatenus per earum, opem divina gratia largiente, ad cœlestis regni beatitudinem et lucis æternæ contemplationem pertingere possimus. Quamvis enim ex Adam simus carnaliter nati, non ipsum tamen debemus imitari, sed Christum, in quo renati sumus et vivimus, quando veterem conversationem salubriter innovati deponimus. Quid est imitari Adam, nisi pro carnalibus concupiscentiis ac desideriis morte multari? Et quid est imitari Christum, nisi carnalibus concupiscentiis ac desideriis crucifigi? sicut aliud non est veterem conversationem deponere, quam non secundum carnem, quæ veterascit et moritur, sed secundum Deum vivere, qui solus potest perseverantes in se innovare perenniter et beare. Quapropter sicut quando in Adam fuimus, omnes in ipso cadente cecidimus: ita quia in Christo esse jam cœpimus, qui pro nobis omnibus dignatus est mori, et nos peccatis nostris illi commortui cum illo spiritaliter resurgamus. In illo omnia bona quæ potuimus habere perdidimus: in hoc etiam majora et sine fine habenda recepturi sumus, si perseveranter eius vestigia teneamus. Adam nos obnoxiavit malis omnibus per propriam culpam, a quibus nos liberavit adventus Christi per gratiam. Ille in nos culpam suam transmisit et pœnam, hincque culpam nostram suscipere utpote conceptus; et, natus sine peccato non potuit, de susceptione pœnæ nostræ culpam nostram simul abolevit et pœnam, et ut totum dicam, Adam nobis eripuit paradysum, Christus donavit et cœlum, et ideo si in illo esse volumus quod esse debemus, sicut sanctus Joannes apostolus dicit: « Quomodo ille ambulavit, et nos spiritaliter ambulemus: » quid est ambulare sicut ille ambulavit, nisi contemnere omnia prospera quæ contempsit, non timere adversa quæ pertulit, libenter facere quæ fecit, fieri docere quæ mandavit, sperare quæ promisit, et sequi quo ipse præcessit, præstare beneficia etiam ingratum, non retribuere secundum merita sua malevolis, et orare pro inimicis, amare bonos, misereri perversos, invitare adversos, suscipere in charitate conversos? Ad hoc pertinet quod ait etiam sanctus Paulus apostolus: « Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (Col. iii, 1). » Illi resurgunt cum Christo qui moriuntur sicut ille peccato, ea tamen distinctione servata quod ille mortuus est peccato, non suo, sed nostro, unusquisque autem nostrum non omnium moritur peccato, sed suo. Quid est peccato mori, nisi dammandis operibus omnino non vivere, nihil concupiscere carnaliter nihil ambire? Sicut enim mortuus carne nulli jam detrahit, nullum aversatur aut despicit, nullius pudicitiam callida circumventionem

corrumpit, nemini violentus existit, neminem calumniatur, aut opprimit, non invidet bonis aut insultat afflictis, non luxui carnis inservit, non vinolentiæ deditus in se, bibendi situm bibendo magis ac magis accendit, non odiorum facibus inardescit, non compendia injusta sectatur, non potentibus aut divitibus adulatur, non inquieta curiositate raptatur, non domesticæ sollicitudinis cura distenditur, non officiosis occurrentium salutationibus delectatur, nec superborum injuriis fatigatur, non eum superbia inflat, non ambitio ventosa præcipitat, non vana gloria turpiter jactat, non desiderium gloriöse opinionis inflammat, non distinctio alieni actus illaqueat, non ad societatem turpium turpitudinis amor invitat, non rabies insani furoris exagitat, non sumptus odiosarum litium mactat, non ardor animosæ contentionis exanimat; non facit impudentem audacia, iniquum injustitia, ferum inclementia, varium inconstantia, pertinacem contumacia, insanum vesania, deliciosum gula, rebellem inobedientia, vanam jactantia, infidelem perfidia, levem facilitas, sævam crudelitas, manduconem turpis edacitas, impatientem mobilitas, mobilem instabilitas, vagum spiritalis infirmitas, iracundum animositas, suspiciosam perversitas, verbosum vanitas, irrisorem malignitas, qui remotus est a sæcularibus ptorsus illecebris, remotus ab inimicitiiis, remotus ab insidiis alienis, remotus a rapinis vel occultioribus vel apertis, remotus a mendaciis sive perjuriis, postremo remotus ab omni genere flagitiosorum atque facinorum quibus carnaliter viventes Deum offendunt et mortui peccato non ei serviunt; sicut, inquam, carne mortuus nec facere potest ista quæ dixi, nec pati, ita hi et talibus vitiis omnino non vivunt, qui ut vivant Deo carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixerunt, membra sua quæ sunt super terram mortificant quando intra necessarium modum suum temperant appetitum, quando non solum se a delicatioribus cibis moderata districtione suspendunt, sed etiam in ipsius communibus nihil carni suæ pro desiderio, sed pro sustentandæ vitæ necessitate permittunt, certi quod nec delicia quælibet, si absque desiderio percipiuntur, officiant, et viles cibi plerumque abstinentiæ profectum, si appetenter accipiuntur, impediunt. Hinc est quod sanctus David aquæ in se concupiscentiam castigavit, atque eam sibi a suis oblatam, ne desiderio ex ea satisfacere videretur, effudit, et sancti Eliæ perceptio carni non concupita non nocuit. Unde datur intelligi quod veraciter abstinentes escarum non naturas sed concupiscentias damnent, ac voluntates suas desiderati cibi vel potus abusione mortificent. Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere, nihil aliud student, nisi ut quantum stomacho reficiendo ac fami eximendæ [Forte deest satis] esse videtur, indulgeant, nec expleant suos appetitus aviditate percipiendi, sed comprimant, atque eis non saturitas edendi finem faciat, sed voluntas, quia tam a cupiditate pretiosorum ciborum quam a nimia perceptione vilium contin-

bunt, qui cibus nec lautioribus volunt carne luxuriantem dissolvi, nec distentione ventris vilibus onerari, quando abstinentes viri nec deliciosi soleant esse, nec avidi. Jam de vino abstinendo vel percipiendo quid dicam? Unde sanctus Apostolus certam fixit regulam dicens: « Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (*Eph.* v, 18), » quasi diceret, Luxuriam facit, et nutrit vini perceptio nimia, non natura, et propterea non vos uti vino, sed inebriari prohibeo, quandoquidem infirmum stomachum moderatus usus vial confortat, ebrietas animum corpusque debilitat; demique Timotheo suo discipulo, qui se longe abstinentiæ restrictione jam fregerat et stomachum suum aquæ perceptione corruerat, modico vino uti debere præcepit, dicens: « Noli adhuc aquam bibere sed modico vino utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates (*I Tim.* v, 23). » Ac per hoc nihil contra abstinentiam faciunt qui vinum non pro ebrietate, sed tantum pro corporis salute percipiunt. Nec hoc eis offert voluntas, sed permittit infirmitas, quæ si defuerit, a vino est abstinendum. Omnis enim vini perceptio, quæ infirmum sustentat, sanum corpus incendit, quandoquidem [vel leg. quomodo quidem] vino uti, et usui habere oleum nullus dixerit esse peccatum. Sed hæc ideo non debemus carni desideranti præstare, ne cum illi licita concedere coeperimus, poscat illicita, et sibi obsequentes in minimis in flagitia puniunda compellat, ac naturali ordine perturbato non spiritui corpus, sed spiritus corpori dominanti deserviat. Huc accedit quod et ipsam mentem abstinentiæ fructus alacrem facit, carnem quoque non usque ad lassitudinem fatigatam, sed spiritui ordinate subjectam mobilem reddat, sensus etiam quos dicuntur crassos efficere vel gravare congestæ deliciæ, consuetudo parcitatis exonerat, et velut quadam politura religiøsæ exercitationis attenuat. Verumtamen sic abstinere vel jejunaire debemus, ut non nos jejunandi vel abstinendi necessitati subdamus, ne jam non devoti, sed invidi rem voluntariam faciamus. Si enim quoslibet advenientes, jejunio intermisso, reficio, non solvo jejunium, sed impleo charitatis officium. Cæterum si propter abstinentiam spiritales fratres quos novi mea remissione delectari contristo, abstinentia mea non est virtus dicenda, sed vitium, quoniam quidem ipsa abstinentiæ ac jejuniorum continuatio, nisi fuerit quando res exigit prætermissa, et me inflat, et fratrem meum, cui charitas jubet servire, contristat, vel certe mihi nihil inesse charitatis fraternæ demonstrat, quando sine abstinentia quemlibet hominem catholicum obcharitas sola perficiat; et omnis abstinentia, aut perdat sine adjunctione charitatis, aut pereat. Quia ergo abstinere etiam Manichæi vel quilibet alii hæretici possunt, ut pote qui omnes carnes non pro abstinentia sed pro immunditia detestantes, corpora sua panis et aquæ parcitate conficiunt, non pro magno ducamus quando ab his quæ illi quoque rejiciunt abstinemus, sed quando abstinentiam nostram fides commendat, charitas-

A que consummat; quas virtutes illi non habentes occidere se possunt, ædificari autem, aut perficere aliter abstinendo non possunt: ipsis vero catholicis Christianis, qui sive non valendo abstinere, sive nolendo, omnia usui nostro concessa cum gratiarum actione percipiunt, non nos propter abstinentiam præferamus, ne forte plus humilitatis aliarumque virtutum habeant illi unde jure nobis propter abstinentiam præferantur. Quocirca si volumus nobis abstinentiam nostram jejuniæque proficere, a superbia in primis, quæ aut expellit omnes virtutes aut inivnit, et a jactantia cunctis inimica virtutibus, atque ab omnibus omnino vitiis discedamus, ut prosit nobis quod a cibus delectabilibus abstinemus; quia tunc nobis proderit, quod corpora nostra, vel certe corporum incentiva, rigore districtioris abstinentiæ castigamus, si carnalibus desideriis absoluti, sanctis virtutibus floreamus. Sed plane dico a veris virtutibus tantum similitudines distare virtutum, quantum distat a veritate mendacium, quia et similitudo virtutis, quæ videtur virtus esse, cum non sit, nihil est aliud, nisi mendacium, et ideo non est virtus dicenda, sed vitium. Et vera virtus est veritas, cui qui amanter adhæserit a peccati morte resuscitatus mori ultra non poterit, nisi cum ab ea depravata voluntate recesserit; sicut e contrario virtutis simulatio quæ est, ut dixi, mendacium veritati contrarium, animam separat a Deo vita sua, non interituram, sed supplicio, quæ est illius mors, poenalter sine fine victuram, Scriptura dicente: « Os quod mentitur occidit animam (*Sap.* 1, 11). » Ac per hoc sicut virtus animam sibi veraciter inhærentem, si fuerit vera, justificat, ita simulata condemnat. Et quid justificatio animæ, nisi ejus est vita perpetue beata ac beate perpetua, sicut condemnatio animæ poena ejus est sentienda, quæ mors probatur et ipsa perpetua? Ita dupliciter rea est anima: si et bonum non faciat unde spiritaliter vivat, et appetat similitudinem boni, sub qua male vivat et lateat. Superbus vult se credi constantem, prodigus liberalem, avarus diligentem, inhumanus parcum, gulosus humanum, ignavus quietum, timidus cautum, impudentia fiduciæ sibi nomen scribit, procacitas appellationem libertatis obtendit, eloquentiam verbositas fingit, et curiositatis nulum sub studii spiritalis colore delitescit. Hæc et si possunt ingenio humano discerni, tamen sine dono Dei, quantum mihi videtur, nec virtutes possunt appeti vel haberi; nec earum similitudines, quæ sunt vitia virtutes imitantia, declinari, in tantum ut infidelibus nihil profuisse credamus etiam si sunt aliquas per corpus operati virtutes, quod eas nec a Deo suo se accepisse crediderunt, nec ad eum qui est finis honorum omnium referre voluerunt: et quid dico? nihil eis profecerunt, imo etiam nocuerunt, dicente sancto Apostolo: « Omne quod non est ex fide, peccatum est (*Rom.* xiv, 23), non dixit: « Omne quod non est ex fide » nihil est; sed dicendo, « Omne quod non est ex fide, peccatum

est, declaravit quod omnia bona aut ex fide gesta, virtutes sunt, quæ profecto justificant; aut si fuerint sine fide, non sunt aliqua bona credenda, sed vitia, quæ non juvant suos operarios, sed condemnant inflatosque præcipitant, atque a sinibus æternæ salutis eliminant. Sed quid ego hæc de infidelibus, unde nullus ambigere videtur, exaggero, cum sanctus Apostolus etiam fideles quosdam, qui credentes in Deum non secundum Deum, sed secundum hominem vivunt, carnales nominet dicens: « Et ego, fratres, cum venissem ad vos, non vobis potui loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus (I Cor. III, 1). » Nondum enim poteratis, sed ne adhuc quidem potestis, adhuc enim estis carnales? Et tanquam quæreremus quid carnales velit intelligi, secutus adjunxit: « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis et secundum hominem ambulatis? (Ibid. v. 3.) » Quid potest duabus his animi pestibus inveniri deterius, zelo et contentione, quibus carnales qui secundum hominem vivunt etiam in hac vita torquentur cum et contentio hæreticos reddat, et zelus imitatores diaboli paradum primis hominibus invidentis efficiat? Ac si quando fideles justitia, pietate, misericordia, mansuetudine, humilitate, innocentia, cæterisque virtutibus gaudent, aut secundum Deum vivunt, et non sunt, vera habere credendi sunt, quæ spiritaliter viventes adeptæ sanctificant, et Deo commendant; aut secundum hominem vivunt, et non sunt veræ virtutes, sed virtutum similitudines, quæ nihil carnaliter viventibus prosunt. Quapropter qui religiose, qui continenter, qui sobrie, qui misericorditer vivit, si Deo, cujus munere ut bene vivat, adjuvatur, ascribit, secundum Deum spiritaliter vivit: si vero omnia quæ bene agit, viribus suis ascribat quasi etiam sine adjutorio Dei ad bene agendum sibi sufficiat, secundum hominem carnaliter vivit, et ideo aut bene non vivit, aut nihil ei proderit quidquid boni propter homines facit, quia humanis laudibus delectatus hic jam temporalem mercedem recipit suorum operum quæ temporaliter fecit. Igitur ille secundum hominem vivit qui secundum seipsum, quia et ipse homo est, vivit, et secundum seipsum vivit, qui si potuerit est cum quibus vult, pergat quo vult dormit quando et quandiu vult, loquitur quæ vult et ubi vult, manducat et bibit quando et quod vult et quantum vult, ridet ac jocatur inter quos vult. Postremo quidquid naribus suave est, quidquid tactui blandum, quidquid oculis delectabile, quidquid cæteris sensibus carnis suæ jucundum exercet, ac sequitur, qualiter vult, quia omnia licita et illicita carnaliter vult: qui autem secundum Deum vivit, non quod eum carnaliter delectat, sed quod spiritaliter ædificat, facit, et omnia desideria carnis spiritalis desiderii delectatione compescit, futura præsentibus anteponit, carnem spiritui subdit, et quidquid cupit aut agit, non vult ex sua, sed ex Dei sui voluntate procedere, cui placere totis viribus concupiscit. Itaque si utcumque

A claruit, quod virtutes veras non videantur habere qui simulant, et illi simulant qui non ex fide aut non propter Deum, sed propter homines tantum boni aliquid operantur, elemosynis, ac jejuniis, vel abstinentiæ cæterisque bonis operibus serviendo, non ut boni fiant, sed ut bonos se hominibus fiant, nec ad recipiendam sempiternam mercedem, sed ad comparandam gloriam popularem. Videamus nunc quibus præcedentibus causis et subsequentibus incrementis nasci soleant vitia vel ageri, et quibus adjuvante Domino remediis possint velut quibusdam medicamentis immitti vel sanari. Omnis sancta virtus res est divina, incorporea prorsus, atque mundissima, quam mentes inquinatæ non inquinant, sed ipsa inquinatas emaculat, cujus participatione formantur, informia, secitantur mortua, sanantur infirma, corriguntur prava, reconciliantur aversa. Hanc non habet, nisi Deus, et is cui dederit Deus, quæ in animo habitat, sed animum corpusque sanctificat; ad quam nullus accedit invitus, quam nullus amittit nisi propria voluntate deceptus. Nemo eam sibi conferre potest cum possit, alteri autem non conferre prævalet nec auferre; itaque cum talis ac tanta virtus cuilibet inter voluptates suas adhuc marcenti refuserit, atque ei ad se concupiscendam desiderium salubre commoverit, protinus in animo ejus duram delectationum contrariarum rixa consurgit, et mentem voluntas adversum se ancipiti delectatione divisam in diversa ducit, ac reducit, modo reprehendendo quod elegerat, modo quod reprehenderat eligendo, atque ita in alterutrum latus se cogitationum varietate versantem ipsa velut virtutis ac vitii tepidi mediæ vexat ac lacerat, quoniam quidem quemlibet hominem donec se in eo quod elegerit, certa diffinitione confirmet, quandiu modo non vult quod volebat, modo velle incipit quod nolebat, velut in quodam deliberationis incertæ bivio constitutum discerpit ipsa diversitas voluntatum. Hinc eum virtus admonet suæ salutis et vocat; inde consuetudo vitiosa discedere a sevolentem moratur et revocat, et paulisper a se averso, nec ad virtutem plene converso, vitiatæ voluntatis admonitione blandiens, omnes illecebras quibus olim perditæ fruebatur ostendit, turpia quoque desideria quibus viciatur immittit, ac jam pene fastidienti, blandum nescio quid mollit, insurraat, et supplicat ne præponat mollibus dura, lætis tristia, certis dubia, presentium voluptati futura; cogitet quam pœnale sit atque difficile dulcibus carere deliciis, illecebris renuntiare carnalibus, abstinentiæ jugis gravari laboribus, jejuniorum ac vigiliarum continuatione torqueri, certa carnis afflictione præmium dubiæ remunerationis ambire; contra diabolum, decipiendi peritum, resistendi arma corripere, insidias ejus ac fraudes vigilantis animi cautione vitare; quam deinde miserum sit enormitate tantæ asperitatis evictum ac diabolica fraude deceptum ad repudiata redire, voluptatibus quas abjecerat frui, et omnibus

quæ incaute laboriosum suscipiendo propositum contempserat, delectari. His et talibus vitiosa consuetudo dubium sanctæ diffinitionis affligit : virtus contra quæ continentia nominatur, morantem confidenter objurgat, ad delectationes puras castasque delicias, quibus fruuntur omnes sui amatores, invitât, offert nudo justitiæ vestimentum, illuminato sui apparatus demonstrat ornatum, diffidenti de se protectionis suæ promittit auxilium. Hortatur et provocat ut, diffinitionis ambiguitate deposita, propositum spiritale suscipiat, perseveraturum se in suscepto labore propositi sui; non sua possibilitate, sed Domini miseratione confidat, nec suis viribus, sed gratiæ omnipotentis fretus auxilio, contra diabolicas impugnationes victoriæ arma corripiat, cogitet et quanti et quantæ potuerunt et possunt, quod se posse desperat. Unde illi vel illæ potuerunt, inde se posse firmiter credat certa spe, spiritualia carnalibus ac terrenis cœlestia et futura presentibus anteponat.

Omnes quippe artes ac disciplinæ scopum quemdam, id est destinationem, et telos, hoc est, finem proprium habent, ad quem respiciens uniuscujusque artis industrius appetitor cunctos labores et pericula atque dispendia æquanimitè libenterque sustinet, quemadmodum in quibus usus est bellica tela tractandi, cum ante regem mundi hujus artis succipiunt peritiam demonstrare in parvissima quadam scutula, quæ depicta in se continet præmia, jacula, vel sagittas, intorquere contendunt, certi quod non alia, nisi destinationis suæ linea ad finem possint desiderati præmii pervenire, itaque et viæ nostræ finis quidam est regnum Dei. Qui vero sit scopus debet diligenter inquiri. Qui si nobis similiter compertus non fuerit, frustra nitendo fatigabimur, quia sine via tendentibus labor est itineris, non profectus; finis quidem nostræ professionis, ut diximus, regnum Dei seu regnum cœlorum est, destinatio vero, id est scopus, puritas cordis, sine qua ad illum finem impossibile est quempiam pervenire. In hac ergo destinatione defigentes nostræ directionis obtutus ad certam lineam cursum rectissimum dirigimus, ac si paululum quid ab hac cogitatio nostra deflexerit, ad contemplationem ejus illico recurrentes, rursus eam velut quamdam normam rectissime corrigimus quæ semper omnes conatus nostros ad unum hoc revocans signum, arguit statim si a proposita directione mens nostra vel paululum deviaverit : igitur sicut nostri propositi finis quidem secundum Apostolum « vita æterna est, » ita eodem pronuntiante, « habentes quidem fructum vestrum in sanctificatione, finem vero vitam æternam (Rom. vi, 22), » scopus cordis nostri puritas esse debet quam sanctificationem non immerito nuncupavit, sine qua prædictus finis non poterit apprehendi. Ac si dixisset aliis verbis : « Habentes quidem scopum vestrum in cordis puritate, finem vero vitam æternam, » de qua destinatione docens nos idem beatus Apostolus, ipsum nomen, id est,

PATROL. CXII.

A scopum significanter expressit, ita dicens : « Quæ posteriora sunt obliviscens, ad ea vero quæ in ante sunt extendens me, ad destinatum persequor, bravium supernæ vocationis Domini (Phil. iii, 14). » Quod evidentiùs in Græco ponitur *rato ciro iconatui rui* [κατὰ σκοπόν διώκω], etc., id est, secundum destinationem persequor, tanquam si dixisset : Hac destinatione qua illa quæ posteriora sunt obliviscor, id est, anterioris hominis vitia, ad finem bravii cœlestis pervenire contendo. Quidquid ergo nos ad hunc scopum, id est puritatem cordis, potest dirigere, tota virtute sectandum est; quidquid autem ab hac retrahat, ut perniciosum ac noxium devitandum. Pro hac enim universa agimus atque toleramus, pro hac parentes, patria, dignitates, divitiæ, deliciæ mundi hujus, et voluptas universa contemnitur, ut scilicet puritas cordis perpetua retentetur. Hac itaque nobis destinatione proposita semper actus nostri et cogitationes ad eam obtinendam rectissime dirigentur, quæ si præ oculis nostris jugiter statuta non fuerit, non solum cunctos labores nostros vacuos pariter atque instabiles reddens, incassum eos ac sine ullo emolumento compellet effundi, veluti qui non habeat apostolicam charitatem et ex omnibus infructuosi sterilesque redantur. Quod in Spiritu beatus Apostolus prævidens : « Et si distribuero, inquit, in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 3), » unde liquido comprobatur perfectionem non statim nuditate, nec privatione omnium facultatum seu dignitatum objectione contingi, nisi fuerit charitas illa cujus Apostolus membra describit, quæ in sola cordis puritate consistit. Nam quid est aliud, « non æmulari, non inflari, non irritari, non agere perperam, non querere quæ sua sunt, non super iniquitate gaudere, non cogitare malum » et cætera, nisi cor perfectum atque mundissimum Deo semper offerre, et intactum a cunctis perturbationibus custodire? omnia namque dona pro usu ac necessitate tribuuntur ad tempus consummata, dispensatione mox procul dubio transitura. Charitas vero nullo intercipietur tempore. Non solum enim in presenti mundo utiliter operatur in nobis, sed etiam in futuro sarcina corporeæ necessitatis abjecta efficacior multo atque excellentior permanebit, nullo unquam corrumpenda defectu, sed per incorruptionem perpetuam flagrantius Deo atque intentius adhæsura; charitas ergo est, ut mihi videtur, recta voluntas ab omnibus terrenis ac presentibus prorsus accersa, juncta Deo inseparabiliter, et unita igne quodam sancti Spiritus, a quo est, et ad quem reflectur incensa, inquinamenti omnis extranea, corrumpi nescia, nulli vitio mutabilitatis obnoxia, super omnia quæ carnaliter diliguntur excelsa, affectionum omnium potissimum divinæ contemplationis avia, in omnibus semper invicta, summa actionum bonarum, salus morum, finis cœlestium præceptorum, mors criminum, vita virtutum, virtus pugnantium, palma victorum, anima sanctarum mentium.

causa meritorum bonorum, præmium perfectorum, in peccatis suis mortuos suscitatur, languentes sanat, perditos instauratur, spem desperatis inspiratur, pacificatur mentes, inhabitatur fructuosa in pœnitentibus, læta proficientibus, gloriosa in perseverantibus, victoriosa in martyribus, operosa in omnibus omnino fidelibus. Quam fides concipit, ad quam spes currit, cui profectus omnium servit, ex qua quidquid est boni operis vivit, sub qua obedientia crescit, per quam patientia vincit, propter quam carnalia blandimenta devotio religiosa contemnit, sine qua nullus Deo placuit, cum qua nec potuit aliquis peccare nec poterit. Hæc est charitas vera, germana, perfecta, quam excellentiorem viam nominat sanctus Apostolus, et vere ipsa est via quæ ducit per se ambulantes ad patriam, quia sicut sine via nullus pervenit quo tendit, ita sine charitate, quæ dicta est via, non ambulare possunt homines, sed errare: ergo si charitatem Deo exhibeamus et proximo de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta, facile peccato resistimus, bonis omnibus abundamus, sæculi blandimenta contemnimus, et omnia quæ difficilia sunt humanæ fragilitati vel aspera, etiam cum delectatione perficimus: si tamen Domini charitate perfecta, quæ nobis ab illo est, ex toto corde, ex tota anima et ex totis viribus diligamus, ex ea enim parte quis peccat, ex qua minus diligit Deum. Quem si ex toto corde diligamus, nihil erit nobis unde peccati desiderii serviamus, et quid est deligere Deum, nisi illi occupare animum, concipere fruendæ visionis ejus affectum, peccati odium, mundi fastidium, diligere etiam proximum, quem ipse censuit diligendum, in ipso amore servare legitimum modum, nec pervertere dilectionis ordinem constitutum? Ordinem dilectionis illi pervertunt, nec modum diligendi custodiunt, qui mundum, qui contemnendus est, diligunt aut corpora sua minus diligenda, plus diligunt, aut proximos sicut seipsos aut Deum plusquam seipsos forte non diligunt. Sed de mundo, quod diligi omnino non debeat, ipsius Domini nostri per sanctum Joannem apostolum vox est dicentis: « Nolite diligere mundum (1 Joan. II, 15). » Corpus autem nostrum, quia pars nostri est, ad hoc nobis est diligendum, ut saluti ejus ac fragilitati naturaliter consulamus et agamus quatenus spiritui ordinate subjectam ad æternam salutem, accepta immortalitate et incorruptione perveniat non suis voluptatibus diffluendo animæ rigorem sibi cedentis emolliat, puritatem polluat, et totam dignitatem suæ delectationis morbo corrumpat. Proximos autem tunc diligimus sicut nos, si non propter aliquas utilitates nostras, non propter sperata beneficia vel accepta, non propter affinitates aut consanguinitates, sed propter hoc tantum quod sunt naturæ nostræ participes diligamus, quia non eos sicut nos ipsos amamus, quando propter illa superior dicta diligimus. Neque enim ideo se diligit quisque, quia sibi frater aut soror, pater aut filius, mater aut filia, nepos aut neptis est, carnaliter quippe

amat, qui taliter amat, quoniam non illi tantum proximi nostri esse credendi sunt, quos nobis gradus sanguinis jungit, sed proximi nostri esse credendi sunt omnes homines naturæ nostræ, sicut dixi, participes. Jam si propinquos nostros, quamvis incompositos, turpes ac male moratos, plusquam quoslibet sanctos, quos a nobis secundum sanguinem vocamus, extraneos diligamus, non solum carnaliter diligimus, sed etiam graviter in tali eorum dilectione peccamus. Proinde secundum nos proximos omnes homines diligimus quando ad mores bonos et ad æternam vitam consequendam, sicut nobis eorum salutem consulimus, quando nos pro eorum peccatis ac periculis cogitamus, et sicut nobis subveniri optaremus, ita eis pro viribus subvenimus, aut si facultas defuerit, voluntatem subveniendi tenemus. Quapropter hæc est proximi tota dilectio, ut bonum quod tibi conferri vis, velis et proximo. Illi vero plus quam se diligunt Deum, qui pro ejus amore suæ ad tempus salutem non parant, seipsos tribulationibus ac periculis tradunt, nudari facultatibus propriis, patriæ suæ extorres fieri, parentibus et uxoribus ac filiis suis renuntiare parati sunt, et, ut totum dicam, ipsam corporis mortem non solum non refugiunt, sed etiam libenter excipiunt, ambientes a corporis sui vita magis quam a Deo vitam suam discedere. Iste igitur nobis dilectionis ordo servandus est, juxta illud quod dicit Spiritus sanctus, « ordinate in me charitatem, » ut sicut ordinata charitas poscit, Deum principaliter diligamus, et propter ipsum in ipso ea quæ diligenda sunt, tantum quantum ipse præcipit, diligamus. Ipse enim præcipit ut corpora nostra propter nos, proximos sicut nos, et ipsum plus quam nos diligere debeamus, ita sane, ut eis, quos nobis conjunctiores familiaritas facit, si eos fama non reprobatur et vita commendatur, nos amplius impendamus, omnium profectus, nostros esse credamus, et de aliorum peccatis tanquam de nostris misericorditer lugeamus. Sic ergo possunt in hac vita illi esse perfecti, qui perfecte diligunt Deum, et illi Deum perfecte diligunt, qui volendo quod vult Deus, et nolendo quod non vult, nec ullis peccatis quibus offenditur acquiescunt, et semper se ad virtutes quas ipse dignatur donare diligendas et habendas extendunt. Hi sunt qui omnia bona, quæ implere potuerint, ab illo se adjutos ut possint veraciter credunt, quidquid mali commiserint, vitio suæ voluntatis ascribunt, quidquid boni non potuerint implere, ab illo ut possint jugiter petunt, cum potuerint illi gratias agunt, bona ejus quæ fuerint consecuti etiam aliis conferri socialiter volunt et usque in suos inimicos dilectionis suæ latitudinem porrigentes, hoc omnes cupiant esse quod ipsi sunt. Omnia igitur, hujus gratia gerenda appetendaque sunt nobis, pro hac jejunia, vigiliis, laboribus corporis, nuditatem, lectionem cæterasque virtutes debere nos suscipere noverimus, ut scilicet per illas ab universis passionibus noxiis illæsum parare cur nostrum et conservare possimus,

et ad perfectionem charitatis istis gradibus innitendo conscendere, et non propter has observantias, si forte honesta ac necessaria occupatione præventi, solemnitatem distractionis nostræ non poterimus implere, incidamus in tristitiam, vel iram, sive indignationem, ob quæ expugnanda, illud quod prætermisum est fueramus acturi. Non enim est tantum lucrum jejunii, quantum iræ dispendium; nec tantus lectione capitur fructus, quantum contemptu fratris incurritur detrimentum. Ea igitur quæ sequentia sunt, id est, jejunia, vigiliæ, anachoresis, meditatio Scripturarum propter principalem scopum, id est, puritatem cordis, quod est charitas, nos convenit exercere, et non propter illa principalem hanc proturbare virtutem, quia nobis integra illæsaque durante nihil oberit, si aliquid eorum quæ sequentia sunt, pro necessitate fuerit prætermisum, siquidem nec proderit universa fecisse, adempta hac quam diximus principali causa, cujus obtenta sunt omnia peragenda. Hic ergo nobis principalis debet esse conatus, hæc immobilis destinatio cordis jugiter affectanda, ut divinis rebus ac Deo mens semper inhæreat, quidquid ab hac diversum est, quamvis magnum, secundum tamen aut etiam infimum seu certe noxium judicandum est. Hujus mentis vel actus figura etiam in Evangelio per Martham vel Mariam pulcherrime designatur (*Luc. x, 41*). Cum enim Martha sancto utique ministerio deserviret ut potuit, quæ ipsi Domino ejusque discipulis ministrabat, Maria spiritali tantummodo intenta doctrinæ, Jesu pedibus inhærebat, quos osculans bonæ confessionis linebat unguento: præfertur tamen a Domino, quod et meliorem elegerit partem et eam quæ ab ea non posset auferri. Dicens enim ad Martham Dominus: « Sollicita es et turbaris erga multa (*Ibid.*), » paucis vero opus est, aut etiam uno, summum bonum non in actuali, quamvis laudabili opere, et multis fructibus abundanti, sed in sua [*Fortè leg. sui*] contemplatione, quæ vere simplex et una est collocavit, paucis opus esse pronuntians ad perfectam beatitudinem, id est, illa theoria quæ prius est in paucorum contemplatione: conscendens autem qui adhuc in propectu positus est, ad illud quoque quod unum dicitur, id est, Dei solius intuitum ipso adjuvante perveniet, ut scilicet etiam sanctorum actus ac ministeria mirifica supergressus, solius Dei jam pulchritudine scientiaque pascatur. Maria ergo bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, et hoc diligentiùs intuendum est. Nam cum dicit: « Maria bonam partem elegit, » licet taceat de Martha et nequaquam eam vituperare videatur, illam tamen laudans, hanc inferiorem esse pronuntiat. Rursum cum dicitur, « quæ non auferetur ab ea, » ostendit quod ab hac sua portio possit auferri. Nec enim ministerium corporale cum homine poterit jugiter permancere, illius vero studium nullo fine prorsus edocet posse finire. Unde mihi videtur congruum esse illud considerare quid sit hoc bonum quod Paulus apostolus quasi conquirens se facere non posse in Epi-

stola sua descripsit dicens: « Non enim quod volo facio bonum; sed quod odi malum, hoc ago (*Rom. vii, 15*); » vel illud: « Si autem quod volo hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (*Ibid. v. 15*); » vel quod sequitur: « Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis (*Ibid., v. 22, 23*). » Quæ licet testimonia quidam ex peccatorum persona eum dixisse arbitrentur, perspicuum est peccatorum personæ hæc non posse omnimodis convenire, sed ad solos quæ dicta sunt attingere perfectos, et eorum tantum qui Apostolorum merita subsequuntur congruere sanctitati. Cæterum quo pacto hoc peccatorum personæ poterit convenire quod dicitur, « non enim quod volo facio bonum, sed quod odi malum hoc ago, » sed neque illud quid est, quod ait, « si autem quod nolo hoc facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. » Quis enim delinquentium nolens se adulteriis fornicationibusque contaminet, quis invitus proximo tendat insidias, quis inevitabili necessitate cogatur, ut falso testimonio hominem opprimat furtive decipiat, aut alterius spolia concupiscat vel sanguinem fundat? Quinimo, ut scriptum est, humanum genus diligenter intentum est ad nequitiam a juventute sua. Quos etiam Jeremias propheta non solum volentes nec cum requie cordis et corporis flagitiorum crimina perpetrare, verum etiam intantum eos asserit laboriosis conatibus ut ad effectum eorum perveniant desudare, ut de lethali scelestorum appetitu nec obsistentibus arduis difficultatibus revocentur, dicens: « Ut inique agerent laboraverunt (*Jer. ix, 5*). » Illud quoque quis dixerit peccatoribus convenire, « itaque ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati, » quos nec mente, nec carne Deo servire manifestum est? aut quemadmodum hi qui peccant corpore, mente serviunt Deo, cum vitiorum fomitem caro ex corde concipiat, et ipse auctor utriusque naturæ fontem atque originem peccatorum ex eo pronuntiat emanare: « De corde, inquit, procedunt cogitationes malæ, adulteria, fornicationes, furta, etc. (*Math. xv, 19*)? » Quamobrem evidenter ostenditur nullo modo hoc de peccatorum intelligi posse personis, qui non solum non oderunt, sed etiam diligunt mala, et intantum Deo non mente nec carne deserviunt, ut ante delinquant mente quam carne, et priusquam corporis expleant voluntatem præveniantur mentis suæ cogitationumque peccato; superest igitur ut virtutem sensus ex intimo dicentis metiamur affectu, et quid beatus Apostolus dixerit bonum, quidve comparatione pronuntiaverit malum, non nuda significatione verborum, sed eadem qua ille discutiamus intentione. Intuitum quoque ejus secundum dignitatem pronuntiantis ac meritum perscrutemur; denique necesse est ut quid sit hoc quod principaliter bonum Apostolus non potuerit perficere cum vellet,

diligentius indagamus. Multa enim novimus bona quæ beatum Apostolum omnesque illius meriti viros et habuisse per naturam et acquisisse per gratiam negare non possumus. Est enim bona castitas, laudabilis continentia, miranda prudentia, larga humanitas, circumspecta sobrietas, modesta temperantia, pia misericordia, sancta justitia, quæ omnia in apostolo Paulo ejusque consortibus ita plena atque perfecta fuisse non dubium est ut virtutum magisterio potius quam verborum ab eis religio doceretur. Quod jugi Ecclesiarum cura ac pervigili sollicitudine semper exusti sunt, quantum hoc misericordiæ bonum! quanta perfectio est, pro scandalizantibus uri, cum infirmantibus infirmari! Cum ergo tantis Apostolus abundaverit bonis, quid illud sit boni, cujus perfectione caruerit non poterimus agnoscere, nisi in illum quo ipse locutus est proferimus affectum, omnes itaque quas diximus eum habuisse virtutes, quamvis velut gemmæ splendidissimæ atque speciosæ sint, tamen si præclaro illi atque præcipuo margarito, quod ille Evangelicus negotiator inquirens universis quæ possidet venditis comparare desiderat, conferantur, ita earum meritum revilescent atque contemnitur, ut eis sine cunctatione distractis, unius tantum boni possessio locupletet bonorum innumerabilium venditorem. Quid est ergo unum quod illis tantis sine cunctatione distinctis tamque innumeris bonis tam incomparabiliter præpouatur, ut spreto abjectisque omnibus, solum debeat possideri? nimirum illa pars optima cujus magnificentiam ac perpetuitatem, cum, relicto susceptionis atque humanitatis officio, Maria prælegit; i a enim prædicatur a Domino: « Martha, Martha, sollicita es et turbaris circa multa; paucis vero opus est aut etiam uno, Maria autem bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (Luc. xx, 41). Una ergo et sola est, ut diximus, theoria, id est, contemplatio Dei cui merito omnia justificationum genera universaque virtutum studia postponuntur, et illa quidem omnia, quæ in apostolo Paulo fulsisse prædiximus, non solum bona et utilia, verum etiam magna et præclara sunt, sed sicut, verbi gratia, stanni metallum, quod alicujus utilitatis et gratiæ putabatur, sit argenti contemplatione vilissimum, et rursus auri comparatione argenti meritum evanescit, aurum quoque ipsum gemmarum contemplatione contemnitur, et ipsarum nihilominus quamvis insignium multitudine genumarum unius margaritæ vincitur claritate, ita illa omnia merita sanctitatis, quamvis non solum ad præsens bona et utilia sint, verum etiam donum æternitatis Acquirant, tamen si divinæ contemplationis meritis conferantur, vilia atque, ut ita dixerim, vendibilia censebuntur. Quis enim unquam, quamvis præcipuus omnium justorum atque sanctorum hujus corporis vinculis colligatus, summum hoc bonum ita possidere potuisse credendus est, ut nunquam a divina contemplatione descendens, ne parvo quidem tempore ab eo qui solus bonus est, terrenis cogitationibus putetur abstractus, qui nunquam ullam

A cibi, ullam indumenti aliarumve carnalium rerum gesserit curam, aut nunquam de fratrum susceptione, de loci commutatione, de cellæ extractione sollicitus, aut opem aliquam humani concupierit adjuvanti, aut inopiæ sterilitate vexatus illam sententiam Dominicæ increpationis incurreret: « Ne solliciti animæ vestræ sitis quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini; » denique ipsum illum apostolum Paulum, qui omnium sanctorum laborem passionum numerositate transcenderat, nequaquam hoc implere potuisse confidenter astruimus, ipso in Actibus apostolorum discipulis attestante ac dicente: « Ipsi scitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ (Act. xx, 34); » vel cum Thessalonicensibus scribens in labore et fatigatione, nocte et die operatum se fuisse testatur. Quibus licet magna eidem meritum stipendia pararentur, tamen mens ejus, quamvis sancta atque sublimis, non poterat non ab illa cœlesti theoria intentione terreni operis aliquando divelli. Denique cum se tantis ac talibus ditari fructibus cerneret, et e contrario theoriæ bonum corde pensaret, ac velut in una lance tantorum laborum profectum, in altera delectationem divinæ contemplationis appenderet, diu examine pectoris sui quodammodo castigato dum illum hinc laborum stipendia immensa delectant, illinc desiderium unitatis et inseparabilis Christi societas, etiam ad resolutionem carnis invitat, anxius tandem proclamat et dicit: « Quid eligam ignoro, coarctor autem ex duobus, desiderium habens dissolvi et cum Christo esse. Multo enim melius, permanere autem in carne necessarium propter vos (Philipp. i, 22). » Cum igitur multis modis boni hujus excellentiam, cunctis etiam prædicationis suæ fructibus prætulisset, tamen charitatis, sine qua nemo Dominum promeretur, contemplatione submittitur, ac propter illos quibus adhuc lac velut nutricula uberibus [evangelicis] immulgebat, divulsionem a Christo sibi quidem noxiam, sed cæteris necessariam, non recusat. Impossibile enim est etiam menti quæ tam crebris distenditur curis, tam variis, tam violentis angoribus præpeditur, divino frui semper intuitu. Quod enim tam pertinax sanctorum studium, quod tam arduum potest esse propositum, cui non aliquid ille versutus insidiator illudat? Quis ita solitudinis sectatus est secreta universorumque mortalium consortia declinavit, ut nunquam cogitationibus superfluis laboretur, et intuitu rerum vel occupatione actuum terrenorum ab illa, quæ vere sola et bona est, Dei contemplatione decederet? Quis tantum spiritus unquam potuerit retinere fervorem, ut non interdum lubricis cogitationibus ab ipsa quoque orationis intentione translatus repente cœlestibus ad terrena corrueret? Quis nostrum, ut cætera pervagationum tempora prætermittam, non illo etiam momento quo Deo supplicans ad sublimia erigit mentem, quodam stupore collapsus, etiam per id vel invitus offendat per quod sperabat veniam delictorum? Quis unquam tam expertus et vigilans

est, ut, dum psalmum Deo canit, nunquam a Scripturæ sensu ejus animus abducatur? Quis tam familiaris Deo, tamque conjunctus, qui apostolicum illud imperium, quo sine intermissione orare nos præcipitur, vel uno die se gaudeat exsecutum? Quæ licet omnia nonnullis, qui sunt crassioribus vitiis involuti, levia atque a peccato pene aliena videantur, scientibus tamen perfectionis bonum etiam minimarum rerum multitudo gravissima est: fastidiunt ergo sancti universa ex quibus mundus iste subsistit, sed impossibile est ut non ad ea vel brevi cogitationum rapiantur excessu, nullusque hominum in hac vita, excepto Domino Salvatore nostro, naturalem pervagationem mentis ita defixam semper in Dei contemplatione continuit, ut nunquam ab ea raptus mundanæ cujusque rei delectatione peccaret, dicente Scriptura: « Sidera ipsa non sunt munda in conspectu ejus; » et iterum: « Si in sanctis suis non confidit, et in angelis suis reperit pravitatem, » sive ut emendatio translatio habet, « ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cœli non sunt mundi in conspectu ejus. Recte igitur sanctos, qui memoriam Dei stabiliter retinentes quasi per extensas in sublime Meas suspenso feruntur incessu, schœnobatis, quos vulgo funambulos vocant, dixerim comparandos, qui summam suæ salutis ac vitæ in angustissimo funiculi illius tramite collocantes, atrocissimam se mortem protinus incursum esse non ambigunt, si vel exigua pes eorum titubatione deviauerit, aut modum illius salutaris directionis excesserit, qui dum arte mirifica aërios gressus per inane moluntur, si illam angustiore vestigio semitam non cauta atque sollicita moderatione servaverint, terra quæ omnibus velut naturalis est basis et solidissimum cunctis ac tutissimum firmamentum, fit illis præsens ac manifesta perniciēs, non quia illius mutetur natura, sed quia illi ad eam præcipiti carnis pondere dilabuntur. Ita etiam indefessa illa Dei bonitas immutabilisque substantia ipsa quidem neminem lædit, sed nos declinando a summo atque ad ima tendendo nobis ipsis consciscimus mortem, imo ipsa declinatio mors efficitur declinanti. « Væ enim, inquit, eis, quoniam recesserunt a me: vastabuntur, quoniam prævaricati sunt in me (Ose. vii, 13). » Et iterum: « Væ eis cum recessero ab eis: arguet namque te malitia tua et aversio tua increpabit te. Scito et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum (Ose. ix, 12). » Cum ergo semetipsos quotidie sentiant sancti terrenæ cogitationis pondere prægravatos, ab illa mentis sublimitate decedere et invites, imo vero etiam nescientes in legem peccati mortisque transduci, atque, ut cætera præmittam, illis saltem quæ superius comprehendendi, bonis quidem ac justis, sed tamen terrenis a conspectu Dei operibus revocari, habent profecto pro quibus ad Dominum Jugiter ingemiscent, habent pro quibus in veritate humiliati atque compuncti non verbis tantummodo sed affectu semetipsos pronuntient peccatores et veniam pro omnibus quæ quotidie, su-

perati fragilitate carnis, incurrunt, ac gratiam Domini jugiter postulantes, veras pœnitentiæ lacrymas indesinenter effundant, quippe qui videant iisdem ipsis se pro quibus continuo dolore vexati sunt, etiam usque ad ultimum vitæ finem æstibus involutos, etiam ipsas supplicationes suas offerre se sine cogitationum anxietate non posse: experti igitur se humanis viribus desideratum finem, obsistente carnis sarcina, attingere non valere, neque illi præcipuo summoque bono secundum cordis sui desiderium posse conjungi, sed ab ejus intuitu captivos ad mundana transduci, ad gratiam Dei, quæ impios justificat, convolantes cum Apostolo protestantur, qui ait: « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Christum (Rom. vii, 24). » Sentiant enim se bonum istud quod volunt non posse perfecte perspicere, sed in illud quod nolunt, quodque oderunt malum, id est, cogitationum motus et curam corporaliū rerum semper incidere. Et condelectantur quidem legi Dei, secundum interiorem hominem qui visibilia cuncta transcendens conatur Deo soli semper uniri, sed vident « aliam legem in membris suis, » id est, in natura humanæ conditionis insertam, quæ « repugnat legi mentis » eorum, et captivum pertrahit sensum violenta lege peccati, compellens scilicet eum, relicto illo principali bono, terrena cogitatione submitti, quæ quamvis necessaria atque utilis videatur cum dispensatione cujuspiam religiosæ necessitatis impenditur, comparatione tamen illius boni quod sanctorum omnium oblectat intuitum, mala utique ab eis ac fugienda decernitur, qui per eam quoquo modo vel ad modicum tempus ab illius perfectæ beatitudinis gaudio retrahuntur.

(*Moses in Collat. Cassiod., coll. 1, cap. 15.*) Contemplatio vero Dei multifarie concipitur. Nam Deus non sola incomprehensibilis illius substantiæ suæ admiratione cognoscitur, quod tamen adhuc in spe promissionis absconditum est; sed etiam creaturarum suarum magnitudine, vel æquitatis suæ consideratione, vel quotidianæ dispensationis auxilio pervidetur; quando scilicet quæ cum sanctis suis per singulas generationes egerit, mente purissima perlustramus, cum potentiam ipsius, qua universa gubernat, moderatur ac regit, cum immensitatem scientiæ ejus, et oculum, quem secreta cordium latere non possunt, tremente corde miramur; cum arenam maris undarumque numerum dimensum ei et cognitum pavidi cogitamus; cum pluviarum guttas, cum sæculorum dies et horas, cum præterita futurave universa obstupescentes, scientiæ ejus assistere contemplamur: cum ineffabilem clementiam ejus consideramus qua innumera flagitia, quæ singulis quibusque momentis sub illius committuntur aspectu, indefessa longanimitate sustentat; cum intuemur vocationem qua nos, nullis præcedentibus meritis, gratia suæ miserationis ascivit; cum denique quot occasiones salutis tribuit adoptandis cum quodam admirationis intuemur excessu: quod ita

nos nasci præcepit, ut ab ipsis cunabulis gratia nobis legisque suæ notitia traderetur, quod ipse adversarium vincens in nobis pro solo bonæ voluntatis assensu æterna beatitudine ac perpetuis nos præmiis muneratur; cum postremo dispensationem incarnationis suæ pro nostra salute suscepit, ac mirabilia mysteriorum suorum in cunctis gentibus dilatavit. Sunt autem aliæ quoque hujusmodi innumeræ contemplationes, quæ pro qualitate vitæ ac puritate cordis in nostris sensibus oriuntur, quibus Deus vel videtur mundis obtutibus, vel tenetur. Quas profecto nullus perpetuo retentabit in quo adhuc aliquid carnalium vivit affectuum, quia « non poteris, ait Dominus, videre faciem meam: non enim videbit me homo et vivet (*Exod. xxxiii, 20*), » scilicet mundo huic affectibusque terrenis.

Habet ergo cibum suum et amictam anima, quæ illo summo bono adhæret, quod est divinum, quod apostolus Petrus suadet quærendum, ut per ejus cognitionis acquisitionem, divinæ simus consortes naturæ. Hujus cognitionem aperit sanctis suis Deus bonus, et donat de thesauro suo bono, sicut testificatur lex sacra dicens, « quia juravit Dominus patribus ejus dare tibi et aperire thesaurum suum bonum, de quo thesauro cœlesti dat pluviam terræ suæ, benedicere omnia opera manuum suarum (*Deut. xviii*). » Hæc est pluvia eloquium legis quod irrorat animam illam fecundam et fertilem honorum operum, ut habeat humorem gratiæ: hujus boni cognitionem quærebat David, sicut ipse significat dicens: « Unam petivi a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ et videam delectationes Domini et considerem templam ejus (*Psal. xxvi, 4*). » Denique hoc esse summum bonum subtexuit statim in eodem psalmo: « Credo videre bona Domini in terra viventium (*Ibid.*). » Hic enim quæritur, illic facie ad faciem plene videtur, hoc bonum in domo Dei est, in illo utique secreto ejus ac recessu; unde iterum ait: « Replemur in bonis domus tuæ (*Psal. lxxiv, 6*), » alibi quoque hanc summam esse benedictionis expressit dicens: « Benedicat te Dominus ex Sion, et videas quæ bona sunt Jerusalem (*Psal. cxxvii, 5*): » ideo beatus qui hic habitat in gressu fidei hospitioque mentis, devotionis habitaculo, conversatione virtutis. In illo igitur simul atque in eo maneamus de quo et Isaias dicit: « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! (*Isa. lxi, 7; Rom. x, 15*). » qui sunt qui evangelizant nisi Petrus? nisi Paulus? nisi omnes Apostoli? Quid evangelizant bonis, nisi Dominum Jesum? hic est pax nostra, hic est bonum illud summum, quia ipse bonus ex bono, ex arbore enim bona bonus fructus legitur. Denique et Spiritus ejus bonus, qui ex ipso accipit et deducit Dei servulos in viam rectam; quis autem habens Spiritum Dei in se neget bonum, cum ipse dicat: « An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum (*Matth. vi, 23*)? » Hoc bonum veniat in animam nostram, in nostræ mentis viscera, quod

A propitius Deus dat petentibus se, hic est thesaurus noster, hic est via nostra, hic est sapientia nostra, justitia nostra, pastor noster, et pastor bonus, hic est vita nostra, vides quanta bona, in uno bono, hæc bona nobis prædicant evangelistæ, hæc bona requirens David ait: « Quis ostendit nobis bonæ (*Psal. iv, 6*)? » et ostendit ipsum esse bonæ subjiciens: « Signatum est in nobis lumen vultus tui, » quis autem lumen vultus Patris, nisi splendor gloriæ, et imago invisibilis Dei? in quo et videtur et clarificatur Pater, sicut ipse clarificat Filium suum. Ipse est ergo Dominus Jesus bonum summum quod nobis annuntiatum a prophetis, prædicatum ab angelis, promissum a Patre, evangelizatum est ab apostolis; qui nobis tanquam maturitas advenit, nec B solum tanquam maturitas advenit, sed tanquam maturitas in mentibus adest, ut nihil acerbum, nihil immaturum in nostris consiliis sit, nihil immite, nihil asperum in operibus ac moribus, qui primus evangelizans bona adfuit; unde et ait: « Ipse qui loquebar, adsum (*Isa. lxi, 6*), » id est, qui loquebar in prophetis, adsum in corpore quod suscepi ex Virgine: adsum interior imago Dei, character substantiæ, et adsum ut homo, sed quis cognoscit me, hominem enim viderunt: sed operibus supra hominem crederunt. An non ut homo, cum Lazarum fleret, et rursus supra hominem, cum eum resuscitaret? an non ut homo cum vapularet: rursus supra hominem, cum totius mundi peccatum tolleret? Ad illum igitur properemus in quo summum est bonum, quoniam ipse est bonitas, ipse patientia Israel, qui ad poenitentiam te vocat ne venias in iudicium, sed accipias peccatorum remissionem. « Agite, inquit, poenitentiam (*Matth. iii, 2*). » Ipse est de quo clamat Amos propheta: « Exquirite bonum, » ipse est summum bonum, qui nullius indiget, et abundat omnibus. Facile abundat in quo plenitudo divinitatis habitat corporaliter, facile abundat de cujus plenitudine omnes accepimus et in illo repleti sumus, dicit Evangelista. Hoc igitur verum et summum bonum, sicut illo concupiscibili suo et delectabili anima gustaverit, et duabus his hauserit affectionibus, excludens dolorem et formidinem, incredibiliter exæstuat, osculata enim verbum Dei modum non capit, nec expletur, dicens: « Suavis es, Domine, et in jucunditate tua doce me justificationes tuas (*Psal. xcix, 5*); » osculata Dei verbum concupiscit super omnem decorem, diligit super omnem lætitiā, delectatur super omnia aromata, cupit frequenter videre, sæpe intendere, cupit attrahi ut sequi possit: « Unguentum, inquit, exinanitum est, nomen tuum, propterea te diligimus adolescentulæ, propterea certamus, sed comprehendere te non possumus, attrahe nos ut possimus currere, ut unguentorum tuorum odore accipiamus virtutem sequendi. » Festinat etiam inter mysteria videre ipsam requiem verbi, ipsam boni illius summi habitationem et lucem ejus et claritatem, in illo sinu ac recessu patrio festinat audire sermones ejus, et cum au-

dierit, super omnem suavitatem accipit. Doceat te propheta, qui gustavit et ait: « Quam dulcia faucibus meis verba tua super mel et favum ori meo (*Psal.* cxviii, 103). » Quid enim aliud desideret anima, quæ semel suavitatem verbi gustaverit, quæ semel claritatem ejus viderit? Moyses in monte positus quadraginta diebus, legem accipiens cibum corporis non requirebat, Elias ad illam festinans requiem rogabat ut acciperetur a se anima sua, Petrus aspiciens et ipse in monte Dominicæ resurrectionis gloriam, nolebat descendere, dicens: « Domine, bonum est nos hic esse (*Marc.* ix, 5). » Quanta igitur illa divinæ substantiæ gloria! quanta verbi bona in quæ concupiscunt et angeli prospicere! Anima igitur quæ illud videt, corpus hoc non requirit, minimamque sibi familiaritatem cum eo debere esse intelligit, renuntiat se Deo, abducit se a vinculis carnis, exiit omnibus voluptatum istarum nexibus. Denique Stephanus Jesum videbat, et lapidari non formidabat, imò cum lapidaretur non pro se, sed pro illis a quibus perimebatur, rogabat; Paulus quoque raptus usque ad tertium cælum utrum cum corpore esset an sine corpore nesciebat, raptus, inquam, in paradisum, usum proprium jam non sentiebat corporis, et audiens verba Dei, quomodo ad corporis infirmitates descenderet erubescere; itaque sciens quid vidisset in paradiso vel quid audisset, clamabat dicens: « Quid adhuc velut viventes de hoc mundo decernitis, ne tetigeritis, ne attaminaveritis, ne gustaveritis quæ sunt omnia ad corruptelam ipso usu (*Col.* ii, 21), » volebat enim nos in figura esse istius mundi, non in possessione atque usu, ut ita utamur hoc mundo tanquam non utamur, tanquam prætereuntes, non tanquam residentes, ambulantes tanquam in imagine sæculi non in cupiditate, ut velocissima disputatione ipsam imaginem hujus mundi transeamus: denique ipse fide ambulans, non specie peregrinabatur a corpore, aderat Deo, et cum esset in terris, non in terrenis sed in cælestibus conversabatur: ergo anima nostra, quæ Deo vult appropinquare, elevant se a corpore, semper illi summo adhæreat bono, quod est divinum, quod est semper, et quod erat ab initio, et quod erat apud Deum, hoc est, Dei Verbum. Ipsum est illud divinum in quo vivimus et sumus et movemur, ipsum est, quod erat in principio, ipsum est, quod est, « Dei enim Filius Jesus Christus, in vobis, inquit, est, in quo non fuit Est et non, sed Est in illo fuit. » Ipse dixit Moysi ut diceret, « qui est misit me. » Cum hoc igitur anima nostra sit, et sit, si fieri potest, semper, ut et nostrum possit quis dicere, « anima mea in manibus tuis semper » erit, aut si non in carne sit, sed in spiritu erit, si se terrenis non misceat, cum enim ad carnalia reflectitur, tunc ei illecebra obrepat corporis, tunc ira et indignatione exæstuat, tunc mœstitia afficitur, tunc supinatur per arrogantiam, tunc dolore affligitur; hæ sunt ægrotudines animæ graves, quibus plerumque ad mortem cogitur, dum oculi ejus cæcantur, ut non videant vere lumen gloriæ et divitiarum æternæ hereditatis, quod si eos ad

Deum semper intendat, accipiet a Christo fulgorem sapientiæ, ut illuminatum in agnitione habeat obtutum, ut videat illam spem nostræ vocationis, aspiciat illud quod est bonum et perfectum et placitum, quod enim bonum complacitum Patri, quod complacitum perfectum, sicut habes in Evangelio ubi dicit Dominus: « Diligite inimicos vestros, ut imitemini Patrem qui pluit super justos et injustos (*Math.* v, 44), » quod est utique bonitatis, et postea concludit dicens: « Estote perfecti sicut Pater vester cælestis perfectus est (*Ibid.*, v. 48), » charitas enim perfecta est, denique plenitudo legis est: quid autem tam bonum quam charitas, quæ malum non cogitat, et ideo terras fugito, in quibus invidia est, ubi ambitio, ubi contentio; boni ergo illius capacem se anima tua præbeat, ut supra nubes volet, sicut aquila, renovetur sicut aquila, pennas emittat, ut renovatis alarum remigiis, alta petere non reformidet, hanc habitationem relinquat, terrenum enim habitaculum gravat animam, exuat vetera, abjiciat erroris desideria, abluat oculos suos, ut videat illum fontem veræ sapientiæ, illum fontem vitæ æternæ: affluit atque exundat omnibus, nullius indigens, quis enim dedit illi cum ex ipso et per ipsum, et in ipso omnia sint? Vitæ igitur fons est summum illud bonum, ex quo vivendi substantia ministratur omnibus, ipsum autem in se habet vitam manentem, a nullo quasi inops accipit, largitur bona aliis, non aliunde adsunt sibi. Neque enim indiget nostri, unde et ait ex persona hominis: « Quoniam bonorum meorum non indiges (*Ps.* xv, 2); quid ergo vulchrius quam ei appropinquare, ei adhærere? quæ major voluptas est? quod is qui viderit et de fonte aquæ vivæ gratis gustaverit, quid potest aliud desiderare? quæ regna, quas potestates, quam pecuniam, cum advertat, quam miseræ etiam hic regum conditiones sint, quam mutabiles imperii status, quam exigua vitæ hujus spatia, quanta in ipso imperio servitia, cum ad aliorum non ad suum vivant arbitrium? quis autem peculiatus ad vitam æternam transit, nisi virtutum fultus peculio, quod receptum omnibus solis divitiis impossibile pronuntiatur? Non igitur his uti beatum est, sed illud videre, quo ista despicias, et vana vero refellas atque inania et cassa judices; illam nudæ veritatis pulchritudinem dilgas, quæ hæc sæculi fugosissimas vanitates redarguat: erige igitur oculos, anima, tuos, illos oculos, de quibus tibi verbum Dei dicit: « Corde nos cœpisti, soror mea sponsa (*Cant.* iv, 9), » corde nos cœpisti uno ab oculis tuis. Ascende in palmam, vince sæculum, ut teneas verbi altitudinem; imaginem istam mundi foris relinque, foris malitiam, introduce autem mentis bonitatem, quæ habet gratiam in ligno vitæ, si laverit stolam suam et ingreditur in civitatem, quæ vera est patria sanctorum, in qua est Domini tabernaculum, circa quod scribæ Domini prætendunt, ubi non dies aut sol aut luna lumen ministrant, sed ipse Dominus lumen est, totum illam civitatem illuminans, est enim lux mundi, non utique lux visibilis, sed animarum,

quæ in hoc mundo sunt intelligibilis claritudo, qui-
 bus se splendenti lumine rationabilis infundit prudentia,
 quæ prædicatur in Evangelio « in corpore virtutis,
 inflammanis vapore suo secreta mentium, animorumque
 penetralia. » Si quis igitur incola esse coeperit
 illius civitatis supernæ, incola videlicet conversatione
 ac moribus, non discedat, non abeat, non exeat,
 non reflectat vestigium non corporis dico, sed
 mentis dico vestigium, non revertatur retro: retro
 luxuria, retro impuritas est; denique ascendens ad
 montem Loth, retro reliquit Sodomitaria flagitia,
 quæ autem respexit retro, non potuit ad superiora
 evadere; non ergo pedes tui retro, sed mores non
 revertantur, non fiant manus tuæ remissæ, et devo-
 tionis tuæ ac fidei genua dissoluta, non fiat volun-
 tatis tuæ recidiva infirmitas, non ullus intercursum
 criminum, sed ingressus es, mane, pervenisti, consiste,
 salvans salva animam tuam, ascendens directum,
 attolle gradum, nullus inde tute sedit [*Forte leg.*
discedit], hinc via, inde ruina est, hinc ascensus,
 inde præcipitium, ascendendi quidem labor, sed
 descendendi periculum, sed potens est Dominus, qui
 te fundatum illic custodiat, septum Prophetiis muris
 et apostolicis turribus, ideo tibi dicit Dominus: « In-
 trate, calcate, quia assistit vindemia, intus non for-
 ris sinus, » et in Evangelio Dei Filius dicit: « Qui
 est in tecto, non descendat vasa sua tollere (*Matth.*
xxiv, 17); non utique de hoc tecto dicitur, sed de
 illo: Extendit cælum sicut cameram; intus ergo esto,
 intra Jerusalem, intra animam tuam pacificam, mi-
 tem atque tranquillam; non exeat de ea, neque
 descendas, vas tuum istud, aut honoribus, aut divitiis,
 aut arrogantia atollere, intus esto ut per te alieni-
 genæ non transeant, peccata animam tuam non trans-
 eant, vanæ operationes et cogitationes inanes non
 transeant, si autem sanctificaberis [*Forte leg.*
sanctificaveris] bellum pro devotionis et fidei certami-
 ne, pro veritatis studio, adversus passionum il-
 lecebras, et sumpseris arma Dei adversum spirituales
 nequitias et astutiam diaboli, qui pertentat sensus
 nostros fraude ac dolo, quem mansuetus bellator fa-
 cile poterit, qui non serat jurgia, sed sicut decet,
 servum Domini cum modestia fidem doceat, et eos
 qui adversantur redarguat, de hoc dicit Scriptura:
 Qui mansuetus est bellator exurgat, et infirmus dicat:
 « Omnia possum in eo qui me confortat (*Phil.*
iv, 13). » Hac fide fretus etiam qui infirmus est præ-
 valebit, et erit sancta anima ejus, et stillabunt ei
 montes prophetici vel apostolici dulcedinem, et col-
 les fluent lac (*Amos ix, 13*), qualis ille collis qui lac-
 tis potum Corinthiis dabat, et fluent ei « aquæ de
 suis vasis, et puteorum suorum fontibus, vel de ven-
 tre ejus aquæ vivæ, » spirituales videlicet quas fide-
 libus suis Spiritus sanctus ministrat, qui etiam ani-
 mam tuam dignetur rigare, « ut abundet in te fons
 aquæ salientis in vitam æternam (*Joan. iv, 14*). »

LIBER TERTIUS.

DE MODO PŒNITENTIÆ.

CAP. I. — De vera pœnitentia.

Cum maximum bonum sit ut homo semetipsum
 humilians conditori suo se per omnia subdat, et præ-
 ceptis eius obediens non in semetipso fiduciam ha-
 beat, sed firmiter in Dei bonitate confidat, et quid-
 quid se meminerit nequiter egisse, per confessionem
 sacerdoti patefaciat, et pro hoc ipso pœnitentiam
 condignam gerat, sperans in misericordia opificis
 sui quod ipse, qui enim ex nihilo condidit, potens
 est post lapsum rursus recuperare, et de peccatore
 justum facere, atque æterni regni simul cum sanctis
 angelis suis participem efficere, proh dolor! multi
 sunt qui peccare non metuunt, et usque ad termi-
 num pene vitæ suæ, in peccatis vivere non cessant,
 sibi met periculo se blandientes atque dicentes: Mi-
 sericordia Dei magna est, et licet omnes dies vitæ
 meæ in peccatis ducam et juxta obitum meum tan-
 dem confessus fuero peccata mea, et pœnitentiam
 accipiam, continuo salvus ero, quia nesciunt utrum
 eis unius diei spatium super terram vivere conceda-
 tur. Alii autem post commissum multorum sceferum
 semetipsos desperantes, et de bonitate Dei diffiden-
 tes, aiunt se, si post baptismi perceptionem sor-
 dibus vitiorum polluerint, nequaquam in pristinum statum
 recuperari posse, et integram veniam promereri. Sed
 quia iste error late se sparsit, et in multis locis ma-
 gis magisque inolevit, dignum esse videtur mihi, ut
 ad hunc abolendum, canonicas sententias et ortho-
 doxorum Patrum dicta in unum volumen congeram,
 et quid sancti Patres inde censuerint credendum, et
 quid ego inde sentiam patefaciam. Nam sanctorum
 prophetarum dicta, licet in aliquibus sententiis pec-
 cantibus pœnas minentur, tamen manifeste conver-
 sis a peccatis, et vere pœnitentiam agentibus spe-
 rantiam dant, et remissionem peccatorum illis prædi-
 cant, unde et ipse Dominus in mundum veniens et
 sine peccato per virginem natus peccatores ad se
 convocare dignatus est, statim in initio prædicationis
 suæ, sicut Matthæus evangelista testatur, eadem
 verba quæ præcursor suus Joannes videlicet Bapti-
 sta in deserto Judææ docendo ante protulerat, ipse
 prædicabat, de quo scriptum est: « Cum audisset
 Jesus quod Joannes traditus est, cepit prædicare et
 dicere: « Pœnitentiam agite, appropinquabit enim
 regnum cælorum (*Matth. iii, 2*); » si enim ille pec-
 catoribus digne pro peccatis suis pœnitentiam agen-
 tibus ignoscere nolle, nequaquam eos agere pœni-
 tentiam juberet, bene ergo per Salvatorem pœnitentibus
 appropinquare regnum cælorum dicitur, quia
 per ipsum de imis ad alta sublevamur, appropinqua-
 bit enim vere tunc pœnitentibus regnum cælorum,
 cum Salvator noster in suo adventu omnibus quicunque
 per pœnitentiam priscis erroribus abrenuntiantes ad
 ejus fidem et baptismum confugerunt, vitam promi-
 sit æternam, « quotquot autem receperunt eum, de-
 dit eis potestatem filios Dei fieri (*Joan. i, 12*), » ad-

propinquat etiam et nunc, quia ipse discipulis suis post resurrectionem suam jussit prædicare in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, « Et ecce, ait, ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Necessè est enim unicuique qui se peccatorem et reum esse cognoscit, ut cum pœnitentiæ sibi remedio subveniat, nec differat de die in diem converti in melius, sed dum vacat et in hac vita subsistit, studeat magis operibus bonis curam impendere, quam negligentia desidia torpere, docente hoc Scriptura atque dicente: « Ne adjicias peccatum super peccatum et dicas: « Misericordia Dei multa est; quoniam misericordia et ira ab illo est (Eccli. v, 6, 7). »

CAP. II. — *De recte viventibus.*

Certus sum enim quia homo baptizatus, si vitam, non audeo dicere absque peccato, quis enim sine peccato? sed vitam sine crimine duxerit, et alia peccata habuerit, quæ quotidie ei dimittuntur in oratione dicenti: « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, » si faciat quod sibi a Deo cupit fieri, quando dum finierit, vitam non finit, sed transit de vita ad vitam, de laboriosa ad quietam, de misera ad beatam, de temporali ad æternam, sive iste voluntate sua currat ad baptismum, et sive in periculo constitutus baptizetur ut transeat, ad Dominum vadit, ad requiem vadit; qui autem baptizatus postea desertor violatorque sacramenti fuerit et peccans Dominum repellit a se, si agat pœnitentiam ex toto corde, et si agat veram pœnitentiam, ubi videt quod vidit cor David, quando increpatus a propheta graviter, et post comminationes terribiles, Dei exclamavit dicens: « Peccavi, » et mox exaudivit: « Dominus abstulit peccatum tuum, non peribis. » Enim [*Forte*, enimvero] quantum valet hæc vox, tres syllabæ sunt, « peccavi, » sed in his tribus syllabis flamma sacrificii cordis ejus ad cœlum ascendit; ergo qui egerit veraciter pœnitentiam, et solutus fuerit a ligamento, quo erat constructus et bene post pœnitentiam vixerit, post reconciliationem cum defunctus fuerit ad Dominum vadit, ad requiem vadit, regno Dei non privabitur, a populo diaboli serabitur [*Forte leg.* separabitur].

CAP. III. — *De sero conversis.*

Quisquis autem positus in ultima necessitate ægritudinis suæ, acceperit pœnitentiam et mox reconciliatus fuerit, et transierit de corpore, fateor, non illi nego quod petit, sed nec præsumo dicere quia bene hinc exiit, non præsumo, non polliceor, non dico, neminem fallo, neminem decipio, non penitus promittitur. Fidelis bene vivens, securus de hoc sæculo migrat, si agit pœnitentiam, dum sanus est, et reconciliatus postea bene vixerit; sed dicit aliquis, Quid est bene vixerit? vel hoc nos instrue, sacerdos bone, ut sciamus illud, nescire te dicis quia is qui accepta pœnitentia ad horam transit, si remittat illi facinora sua, si relaxet illi Deus peccata ipsius in

die judicii, hinc nullam servitutem nobis das, vel quomodo bene vivere post pœnitentiam debeamus, docere nos debes. Dico ergo, abstinere ab ebrietate, a concupiscentia, a furto, a maliloquio, ab ipso immoderato risu, a verbo otioso, unde redditori sunt homines rationem in die judicii, ecce quam levia dixi, et omnia illa gravia et pestifera, et aliud dico: non solum post pœnitentiam, ab ipsis vitiis se homo servare debet, sed et ante pœnitentiam, dum sanus est, quia nescit si ipsam pœnitentiam possit accipere et confiteri Deo et sacerdoti peccata sua, ecce quare dixi: Et ante pœnitentiam bene vivendum est, et post pœnitentiam melius, agens vero pœnitentiam ad ultimum et reconciliatus exierit de corpore, si securus hinc exit ego nescio, pœnitentiam dare possum, securitatem autem dare non possum: quod dicturus sum, attendite, habeo planius exponere ne aliquis me male intelligat.

Nunquid dico damnabitur? sed nec dico, quia liberabitur, et quid mihi dicis, sancte episcope? quid tibi dicam nescio, jam dixi, non præsumo, non promitto, prorsus nescio de Dei voluntate. Vis autem, frater, te a dubio liberari, vis quod incertum est evadere, pœnitentiam age dum sanus es; si enim agis veram pœnitentiam dum sanus es, et invenerit te novissimus dies, curritur ut reconcilieris, si sic agis, securus es: quare securus es? vis dico tibi? quia egisti pœnitentiam eo tempore quo peccare potuisti, ecce dixi tibi quare securus es; si autem tunc vis agere ipsam pœnitentiam quando jam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu peccata, sed respondet aliquis, Unde scis, si forte Deus misereatur et dimittat mihi peccata mea? Verum dicis, frater, verum dicis, unde scio, et ideo tibi do pœnitentiam quia nescio, ut tu inquis, ergo dimitte causam meam Domino, quid me tum verbis affligis, et judici me Deo dimittis? illius iudicio te committo, cujus iudicio me commendo: nam si scirem nihil tibi prodesse pœnitentiam, non tibi eam darem. Iterum si scirem tibi prodesse, non te terrerem. Duæ res sunt, aut ignoscitur tibi, aut non tibi ignoscitur, quid horum tibi futurum sit ego ignoro, sed consilium do, dimitte incertum, et tene certum, et dum vivis, dum sanus es, age pœnitentiam veram, ut cum veneris in iudicium Dei, non ab eo confundaris, sed in regnum cœlestè inducaris. Hæc de iis qui pœnitentiam, dum tempus opportunum habent, agere dissimulant, ut non usque ad vitæ terminum eam protelent, admonitionis verba prolata sufficiant; nunc de his qui nolunt agere pœnitentiam, sed de salute penitus desperant, restat ut orthodoxorum Patrum documenta ad eorum correctionem replicemus.

CAP. IV. — *Quod non sit desperandum de Dei bonitate.*

Non debes ergo, o homo, diffidere Deo, et de misericordia ejus desperare; nolo dubites, neque desperes mutari te posse in melius: si enim tantum potuit diabolus, ut a celsis virtutum vestigiis in profundum te duceret malorum, quanto magis poterit Deus ad summum te bonorum verticem revocare, et

non solum in id restituere quod fuisti, sed et beatio-
rem multo quam prius videbaris efficere? Neque
enim tantum concedas animo, nec bonorum quæso
spem tibi abscondas, ne accidat tibi quod impiis
solet, non enim multitudo peccatorum in desperatio-
nem inducit animam, sed impietas, et propterea
Salomon dixit quia « omnis qui venerit in profun-
dum malorum, contemnit (*Prov. xviii, 3*). » Impio-
rum ergo est desperare salutem et contemnere, cum
in profundum malorum venerint peccatorum. Impi-
etas enim non sinit eos ad Dominum respicere,
et illuc redire unde delapsi sunt. Ista ergo cogitatio,
quæ spem conversionis abscondit, ab impietate de-
scendit, et sicut lapis gravissimus cervicibus animæ
incumbens, semper eam cogit deorsum in terram
aspicere, ad Dominum vero suum non sinit oculos
allevare; sed virilis animi est et præclaræ mentis
deicere a cervicibus animæ suæ pondus inimicissimum,
imo deprimentem se abjicere diabolum, et
imperare animæ suæ, ut canens verba prophetica
dicat ad Dominum: « Sicut oculi servorum in ma-
nibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in ma-
nibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum
Deum nostrum, donec misereatur nobis. Miserere
nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti
sumus despectione (*Psal. cxxii, 2*). » Præclara vero
in his verbis et cælestis philosophiæ doctrina est:
« Repleti, inquit, sumus despectione, » hoc est quod
docere nos voluit, quia etsi pro peccatorum nostro-
rum multitudine repleti sumus despectione atque
opprobriis operi sumus, oculi nostri tamen ad Do-
minum Deum nostrum donec misereatur nobis, nec
prius ab obscuratione cæsemus, quam impetrare
peccatorum nostrorum veniam mereamur. Hoc enim
vere est constantis animæ et pertinacis, ut nequa-
quam repellatur a perseverantia deprecandi despe-
ratione impetrandi, sed perseveret ac persistat in
precibus donec ei misereatur Deus, et ne forte arbi-
traris te offensam magis contrahere apud Dominum,
si cum non merearis audiri importunius persistas in
precibus, recordare Evangelii parabolam, et ibi in-
venies quod perseverantes et importunos precatores
Dominus non sibi ostendit ingratos, ait enim: « Et
si non dabit propter amicitiam, tamen propter im-
portunitatem ejus surget, et dabit ei quantum opus
habet. » Intellige ergo, charissime, quia propterea
diabolus desperationem subjicit impetrandi, ut spem
nobis Dei bonitatis abscondat, quæ est salutis no-
stræ anchora, et vitæ nostræ fundamentum, dux
itineris, quo itur ad cælum, denique Apostolus ait:
« Spe autem salvi facti sumus (*Rom. viii, 24*), » spes
ergo est, in qua salus nostra consistit, et quæ de ter-
ris animas velut quibusdam catenis cælitus depen-
dentibus inuexas sibi evehit ad superna, et revocat
ad sedes cælestes eos qui sibi vehementius inhæ-
rent, celsioresque eos vitæ hujus ac terrenorum ma-
lorum turbinibus reddet; si quis ergo inter hæc po-
situs resolvatur animus, et salutaris spei anchoram
dimittat e manibus, decidat necesse est in abyssum,

A atque in profundum malorum enecetur, quod cum
senserit inimicus, et viderit nos peccatorum nostro-
rum multitudinem perhorrescentes, increpationibus
etiam ipsius conscientiæ deterreri, accedit et ipse,
et cogitationes nobis subjicit desperandi plumbo
omni et omni arena graviores, quas si receperimus,
necesse est nos statim pondere ipso abruptis salutis
nostræ retinaculis in profundum demergi malorum,
scimus enim plures et ex nostris temporibus, et me-
moria majorum prolapsos ab itinere recto, et præ-
cipitatos ab ingressu viæ angustæ, ita rursus esse
reparatos, ut posterioribus priora transierint, atque
ad palmam pervenerint, et coronam, numeroque
rursus ac choro scripti creduntur esse sanctorum,
sed donec quis permanet in ipsa adhuc flamma ac
B fornacelibidinis, hæc ei impossibilia videntur, etiamsi
mille provocetur exemplis; si vero cœperit fieri vel
parva conversio, et initium dederit repetendi, pa-
latim procedens, et ad superiora referens pedem, illa
quidem quæ vehementior erat flamma post tergum
remanebit, ante pedes vero quanto acrius cœperit
incedere, tanto omnia inveniet divini cujusdam rois
sopita refrigerio, tantum est ut unum quod præci-
pue inimicum est saluti huic caveamus.

CAP. V. — *Quam periculosa sit desperatio*

Inimica est autem conversioni et pœnitentiæ de-
speratio, quæ si insederit menti, quantumcumque sit
salutis desiderium, quamvis grande sit salvand. ;ro-
positum, desperatione occurrente, omnis salutis
C aditus obstruetur; interjecta enim pœnitentiæ via,
clauditur pariter et agonis ingressus, et quomodo
jam poterit qui extra viam est et cui ostium cla-
ditur boni aliquid operis implere, cum ad nosorum
non veniat ingressum, desperatione prohibente? Pre-
pter hoc et diabolus omnibus modis molitur hujus-
modi cogitationes plantare in cordibus nostris; si
enim nos desperationis metus procul a via virtutis
effecerit, nullum ei adversum nos certamen ultra
remanebit, quem enim impugnet cum nullus obsi-
stat? si quis autem istud resolvere poterit vinculum,
continuo vires suæ redeunt ad eum, incalescit vigor
animi, delectabitur in suis certamina rursus instæ-
rare: videbit enim refugare eum se quem fugiebat,
et persequi persequentem; quod et si forte, ut se
D conditio habet agonis, rursus labitur ut cadat, non
continuo lapsus sui pudore desperare iterum debet,
sed meminerit hanc esse agonis et certaminum le-
gem, non ut nunquam quis cadat, sed ut nunquam
quis cedat: quia non ille qui sæpe cecidit victus
dicitur, sed ille qui ad ultimum cessit, nam qui de-
sperationis cogitationibus victus est, quomodo vel
vires reparare certandi, ve. resistere et pugnare po-
test cum fugiat, nec omnino redeat ad certamen? Et
ego nolo quia tu putes quia de his mihi sermo sit
tantum qui in paucis et levibus peccaverunt, sed de
illo loquor qui omnibus succumbit malis, qui im-
manitate scelerum viam sibi excluserit regni cælo-
rum, et non de infidelibus sed de fidelibus fuerit, et

ex his qui prius placuerit Deo, post hæc autem deciderit vel in adulteria, vel in omnes impudicitias, quæ, ut Apostolus ait, turpe est etiam dicere, nec hunc ergo dicos salutem desperare debere, etiamsi ad ultimam huius modi malis obseasus usque pervenerit senectutem, sed quæ sit ratio dicti huius ausculta : Si ira Dei passibilis esset affectu, recte diceremus non posse jam restingui flammam, quæ tot ac tantis peccatorum succensa sit malis. Cum vero impassibilem esse naturam divinam definitio veritatis ostendat, intelligere debemus quia etiamsi punit Deus, etiamsi pœnas infert, non hoc cum ira passibili, sed cum ineffabili clementia facit medentis non perimentis affectu, et ideo valde libenter pœnitere debemus, pœnitentiæ enim medicamentum si præveniens curet animam, non facit eam ad medicamenta iracundiæ pervenire, pro his quæ commisit in Deum. Non enim, ut diximus, propter semetipsum vindicat Deus in peccatorem quasi ulciscens injuriam suam, nihil enim tale recipit in se natura divina, sed ad utilitatem nostram, facit omnia pro utilitate nostra, et correptiones inducit et pœnas, non ut se vindicet, sed ut nos emendet ; quod si persistat quis in duritia, sicut ille qui avertit oculos suos a luce, damnum quidem luci nullum intulit, semetipsum vero tenebris condemnavit : ita et qui per cor impœnitens contemnere se putat virtutem Dei, semetipsum alienum efficit a salute. Quod si medicus ab his qui vel phrenesim patiuntur, vel cerebro moti sunt, patitur injurias, neque dolet pro hoc, neque irascitur, sed facit omnia quæ medendi ratio deposcit, quibus cruciari quidem videatur ille qui patitur. Porro cruciatus ipse non est injuriarum vindicta, sed cura languentis, denique si parvum quid æger proficere cœperit ad salutem, statim vides gaudere medicum, lætari usque et alacrius exsequi reliquam curam, nec usquam prorsus injuriarum meminit, sed salutis in omnibus gerere prospectum ; quanto magis Deus etiam cum ad ultimam insaniam deciderimus, non ultionis affectu, pro his quæ commisimus movetur in nos, sed cupiens visceribus nostris inveteratos vitiorum curare languores, pro hoc et docet omnia, et agit, cupidus sanitatis nostræ, non pœnæ ; sed quod quamvis ratio ipsa pietatis sufficienter ostendat, tamen ne tibi de huiusmodi sententia dubitatio ulla videatur, possumus hæc etiam ex divinis Scripturis, quod ita se habeant edocere.

CAP. VI. — *Testimonia Scripturæ sacræ et exempla pœnitentium inde prolata.*

Dic enim mihi quid sceleratius fuit rege Babiloniæ, qui cum in multis expertus esset potentiam Domini, ita ut prophetam ejus adoraret, et juberet ei thus et myrrham immolari, rursus tamen ad priorem adversus Deum superbiam devolutus est, et eos qui imaginem ejus adorare noluerunt, præferentes venerationem Dei, victos in fornacem dejecit ignis ardentis : et tamen hunc tam immanem, tam impium provocat Deus ad pœnitentiam et dat ei con-

A vertendi materias. Primo quidem ex hoc ipso quod ei in fornace ignis tribus pueris sociatus apparuit, tum deinde, quod visionem videt illam quam interpretatus est Daniel ; quæ vel sola sufficeret etiam lapidea corda mollire, sed postquam rebus admonitus est, accessit etiam sermonum per prophetiam cohortatio, accepit enim et prophetæ consilium dicentis : « Propterea, o rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordia pauperum : fortasse erit patientia inde votis tuis (*Dan. iv, 24*). » Quid dicis ad hæc, vir sapiens et beate, et post tantos lapsus adhuc redditus est, mihi crede, quia et post gravissimam ægriitudinem, atque ab ipso pene mortis confinio redit sanitas et post desperatam insaniam multi resipiscunt. Ecce enim, ut supra memoravimus, rex iste Babilonius omnes jam sibi aditus salutis excluserat, per id quod exacerbavit Deum, qui se fecit, et ad fastigia regni celsa perduxit, qui sibi cœlestia etiam mysteria revelavit, qui futurorum quoque scientiam dedit et regni totius arcana reseravit, qui magicas, astronomicas, Gazarenas, Chaldaicasque præstigias prophetæ sui divina interpretatione confudit, et ineffabile sacramentum captivi pueri sapientissima discretionem patefecit, ita ut non solum credere summo Deo videretur, sed in omni orbe Deum Danielis Deum verum esse prædicaret, et non solum hunc ipsum negavit posthæc, sed et in tantam rursus insaniam devolutus est, ut servos Dei qui non adorarent imaginem suam in fornacem præcipitaret ignis ardentis, et tamen ne ibi quidem curæ et remediis ejus obliviscitur divina miseratio, sed in ipso, ut diximus, ignis medio, ubi flammis tradiderat pueros Deum colentes, etiam ibi eum non terroribus, sed mirabilibus mitigat, potuerat enim et ignem restinguere, et imbres cœlitus inundare, sed hoc non facit ne plus accendat insaniam, sed permittit tantum exaggerari flammam, quantum furentis desiderabat immanitas, et non solum inferri pœnas non prohibet, sed illatis potestatem perimit cruciandi, et ne quis videns non uri pueros, putaret phantasma esse flammam, permisit exuri pœnarum ministros, eos scilicet qui circa fornacem stabant, ut ostenderet quia vere ignis erat, qui videbatur ; sed erat præceptum Domini ignis virtute validius, omne enim quod est, necessario famulatur ei a quo ut esset accepit originem, suscipit ignis ergo ille corpora sanctorum, et præcepto ac voluntate Dei naturæ qua urit oblitus, solam ejus partem qua illuminat operatus est, ita ut sanctos ac fideles depositos non corruptos redderet, sed illustratos ; processerunt enim de fornace ignis tanquam de aula regali mirandi omnibus et omnibus venerandi ; tunc nullus oculos suos ad regem convertit, purpura et diademate refulgentem, sed relictus est a cunctis tanquam si non esset, quia omnium in se mirabiles pueri rapuere conspectus : quis enim non ista stupeat ad corpora juvenum pavisse flammam et non solum viscera refugisse sanctorum, verum etiam ne capitis quidem comam, quod

est omnium fragilius, aut summam saltem vestimenti simbriam præstrinxisse? quis non miretur in eis membra montibus, vestimenta metallis, capillos adamante fortiores? sed in eo admirationis cumulus crescit, quod in medio flammaram positi, hymnum Deo canebant, cum utique notum sit eos qui flammis traduntur, statim ut os aperuerint consumi, et illi quidem beati pueri manent apud Deum gloriosi et apud homines mirabiles, rex vero impius, nec mirabilibus movetur, nec visionis et confusionis suæ sacramenta miratur, sed permanet incredulus, nec tamen punitur, neque enim vincitur in eo patientia Dei, sed tempore plurimo sustentatum, vix aliquando corripuit, non præterita puniens, sed emendationem prospiciens in futuris, denique non in perpetuum damnatur, sed parvo tempore correptus, annis paucissimis emendatus ad priorem rursus reducit statum, ita ut damni nihil pateretur ex pœna, lucri autem plurimum ex emendatione conquireret. Talis, mihi crede, et talis est erga homines pietas Dei, nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere et fideliter offertur, etiamsi ad summum quis perveniat malorum, et inde tamen vellet reverti ad virtutis viam, suscipit libenter et amplectitur, facit omnia quatenus eum ad priorem revocet statum; quodque est adhuc præstantius et eminentius, etiamsi non potuerit quis explere omnem satisfaciendi ordinem, quantumcumque tamen et quamlibet brevis temporis gestam non respuit pœnitentiam, suscipit etiam ipsam, nec patitur quamvis exiguæ conversionis perire mercedem.

CAP. VII. — *De Isaiâ.*

Hoc enim mihi indicare videtur Isaias, ubi de populo Judæorum talia quædam dicit: « Propter peccatum modicum contristavi eum, et percussi eum, et averti faciem meam ab eo, et contristatus est, et ambulavit tristis coram me, ego vidi et sanavi eum, et consolatus sum eum (*Isa. LVII, 18*). » Evidentius nobis testimonium dabit etiam rex ille impius, qui cupiditatis quidem suæ prædam uxoris nequitia quæsivit, sed et perturbatus ipsius sceleris immanitate pœnituit, et cilicio circumdatus facinus suum flevit, atque ita erga se Dei misericordiam provocavit, ut cunctis eum absolveret malis, sic enim ait: « Et dixit ad Eliam: Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea, et quia flevit in conspectu meo, non inducam mala in diebus ejus (*III Reg. XXI, 29*). » Sed et post hunc iterum Manasses qui omnes tyrannos immanitate scelerum superaverat, qui cultum divinæ religionis et observantiam legis everterat, qui templum Dei idolis repleverat coelesti cultu evacuatam, hic ergo impietate scelerum supergrediens omnem malitiam, tamen, quia pœnituit, inter amicos Dei postmodum numeratus est. Quod si vel hi vel illi, quos supra memoravimus, considerantes immensitatem scelerum suorum, conversionis et pœnitentiæ reditum desperassent, ab omnibus utique bonis, quæ eos ex emendatione prosecuta sunt, procul dubio decidissent, quinimo respicientes ad ineffabiles miseratio-

nes Dei, et immensæ bonitatis ejus profundum quidem diabolica a cervicibus suis desperationis vincula solverunt, suscitantes vero semetipsos conversi sunt ad virtutis viam, et revocantes a præcipitio pedum suorum cursum rursus consummaverunt bonum.

CAP. VIII. — *De sententiis prophetis et exemplis evangelicis de conversione peccatorum.*

Hæc quidem de exemplis sunt nobis dicta sanctorum, audi nunc quomodo etiam sermonibus per prophetas ad conversionem invitamur a Domino: « Hodie, inquit, si audieritis vocem ejus, nolite obdurare corda vestra (*Psal. xciv, 8*), quod autem dicit hodie, omne tempus, quo vivimus indicat, etiam usque ad ultimam, si res ita accidit, senectutem. Non enim temporis longitudine, sed affectus sinceritate pœnitudo pensatur. Aut non legitimus levitas peccatum illud gravissimum in deserto non temporis longitudine, sed unius diei hora exigua diluisse? sed et latro ille qui pendeat in croce, non eguit prolixitate temporis ut ingressum paradisi mereretur, sed tantum ei spatii sufficit quantum expendi potuit, donec unum possit proferre sermonem, ita ut intra momentum temporis totius vite sceleribus absolutus, præcedere ad paradisum etiam Apostolos mereretur. Quid autem et martyres! nonne frequenter una die, interdum vero et sub unius horæ spatio coronas sumpsere ingentium præmiorum? Et ideo audendum est tantummodo, et promptis atque incitatis animis aggrediendum, et quadam velut indignatione permoti irascamur adversum deceptatricem nostram libidinem, et affectum atque amorem nostrum convertamus ad virtutem Dei, hoc est enim quod et postulat a nobis Deus, non querit temporum longitudinem, nec afflictionem crucis, ad hoc præcipue respicit, si vera sit et sincera conversio, ideo denique vidimus aliquoties nonnullos cœpisse postremos et factos esse merito priores, non ergo cecidisse ita malum est, ut post lapsum jacere et nolle consurgere, et cum quadam voluntate ac resolutione peccare, desperationisque sermonibus mali propositi vitium tegere, contra hos enim propheta cum quadam indignatione proclamabat dicens: « Nunquid qui cadit non resurget, aut qui aversus est, non convertetur (*Jer. VIII, 4*)? » quod si dicas, queritur si aliquis fidelium ceciderit et potuit reparari, audi, et hoc de ipso quod dicimus « cecidit, » stetit eum, antequam caderet, profiteretur. Nemo enim cecidisse dicit eum qui semper jacuit, et nunquam stetit, proferamus tamen etiam ex Scripturis divinis, si qua super hoc vel in parabolis vel per apertas sententias sunt, si qua etiam in majorum continentur exemplis. Quid tibi videtur aliud continere ovis illa, quæ cum a nonaginta novem ovibus aberrasset, requisita postmodum ac pastoris humeris reportata, nonne aperte et lapsum et reparationem fidelis ostendit, ovis enim est et ipsa, sicut et illæ nonaginta novem, et non alterius, sed unius, ejusdemque gregis, et unius

eiusdemque pastoris, ejusdem namque pascuis prius, quibus et illæ cæteræ, eisdem poculis, eisdemque cubilibus utebatur, sed erravit, et errore non minimo, per montes enim et colles evagata est, longe scilicet et difficilibus circumacta erroris anfractibus, nec tamen reliquit illam pastor bonus consumi in erroribus suis, sed requirit et revocat, revocat autem non violenter perurgens nec verberibus cogens, sed humeris propriis subvectans; sicut enim optimi quæque medicorum erga eos quos viderint tabe longæ ægritudinis afflictos in nonnullis rigorem temperant medicinæ et delicatius ac tenerius agunt cum eis, ita et Deus eos, quos videt vehementius peccatis esse corruptos, non districta satis et ardua observantiæ intentione revocat ad viam virtutis, sed sensim et paulatim, ita ut in quamplurimis sustentet, in plurimis sublevet, ne dura eis et ardua videatur repentina conversio, et non tam peccandi amore retracti residere videantur in erroribus, quam conversionis asperitate deterriti, sed non hæc sola pars pari moderatione nobis conversionis modum ostendit, verum et illa, quæ de luxuriosi filii reditu scribitur, et ille enim filius erat, non erat extraneus, germanus erat ejus qui nunquam a patre discesserat, filius ergo est, qui ad ultimos malorum fines dicitur pervenisse, abierat enim in regionem longinquam, et longe satis a Deo effectus, qui fuerat dives et nobilis, deterior servo et mercenario factus est, sed tamen regressus et pœnitens in antiquum recipitur statum, et in priorem gloriam reparatur; quod si desperasset, et erubisset pro his, quæ acciderant ei, reverti ad patrem, sed mansisset in regione longinqua et aliena, non utique adeptus esset ea quæ adeptus est, sed fame periturus infelicissimam mortem subiisset. Vides ergo quanta est utilitas pœnitentiæ, quanta sit conversionis spes per pœnitentiam, filius prodigus recipit prioris gloriæ statum, quem senior frater habebat per patientiam, etsi audere in talibus fas est, videtur mihi quod ex conversione hic etiam amplius aliquid meruit; vide enim quomodo senior frater dicit: « Ecce tot annis servio tibi, et nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer, cum autem venit filius tuus hic qui comedit substantiam tuam cum meretricibus, jugulasti et vitulum saginatum (*Luc. xv, 29*); » quomodo ergo non amplius consecutus videtur, qui per pœnitentiam rediit, cum ille hædum nunquam acceperit, vitulus huic occisus sit saginatus. Hæc igitur, charissimi, habentes exempla pœnitentiæ, non perseveremus in malis, nec desperemus reconciliationem, sed dicamus: nos etiam redeamus ad patrem, et approximemus nos Deo, nunquam, mihi crede, aversabitur conversos ad se, nos sumus, qui nosmetipsos longe effecimus a Deo; ipse enim dicit: « Deus approximans ego sum, » et non Deus de longe, et iterum per eundem prophetam, « peccata, inquit, separant me et vos, » si ergo peccata sunt quæ nos separant a Deo, auferamus medium istud obstaculum, et nihil est

A quod nos prohibeat conjungi Deo. Vis tibi ostendam hæc non solum in parabolis dicta sed et rebus impleta? Apud Corinthios erat quidam vir, ut videtur, non ignobilis, hic commiserat tale peccatum, quale nec inter gentes quidem admitti solet, et erat hic ex numero filiorum et familiarum Dei, quidam enim eum ex sacerdotali ordine fuisse tradunt. Quid ergo? nunquid excidit eum Paulus de numero eorum qui sper gerunt salutis? quinimo posteaquam sufficienter Corinthios arguit pro eo, volens rursus ostendere quia nullum vulnus est, nulla ægritudo quæ non cedat, et sanetur medicamento pœnitentiæ, jubet eum tradi Satanæ in interitum carnis ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi, sed hæc jubet antequam de pœnitentiâ ejus agnosceret; ubi ergo pœnituit: « Sufficit, inquit, ei increpatio hæc quæ sit a pluribus; » et addit: « Obsecro vos, confirmate in eum charitatem, ne possideatur a Satana; non enim ignoramus astutias ejus (*II Cor. ii, 8*). » Quid ergo aliud per hæc omnia docetur, nisi quia possibile sit ut etiam si in ultimam peccatorum perniciem corruerit, rursus possit in eo Christus per pœnitentiam reformari: « Non enim vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. xxxiii, 11*); » nec ullo modo audiendi sunt illi, qui dicunt quod fideles post lapsum peccati, et maxime ipsi qui in gradu ecclesiastico sunt promoti, non possint in pristinum statum ex integro restitui, de quo quid sanctus papa Gregorius senserit atque amico interroganti responderit, ad confirmationem sensus nostri, hoc in loco interponendum: censeo, qui in epistola quam ad Secundinum servum Dei inclusum conscripsit inter alia sic ait: Nam tua sanctitas inde a nobis requisivit, ut tibi rescriberem, de sacerdotali officio, post lapsum resurgendi, dum dicis de hoc canones diversos te legisse, diversasque sententias, alias resurgendi, alias nequaquam posse. Nam nos generaliter a Nicæna incipientes, hanc cum reliquis quatuor veneramus, quia ipsam sequentes cæteræ in cunctis sententiis unanimes concordant, nos ergo et præcedentes Patres sequimur, quia auctore Deo a sacra doctrina illorum non discordamus. A capite itaque incipientes usque in quartum altaris ministerium hanc formam servandam cognoscimus, ut quia minorem major præcedit, sicut honore est major, ita sit in crimine, et quem major sequitur culpa, major ei implicetur vindicta, et sic postea pœnitentia credatur esse fructuosa: quid enim prodest triticum seminare, et fructum illius non colligere, aut domum construere, et non illic habitare? post dignam enim satisfactionem credimus posse redire ad honorem, propheta dicente: « Nunquid qui cadit non adjiciet ut resurgat: et qui aversus est, non revertetur? » (*Isa. xxiv, 20*.) Idem et peccatori ait: « In quacunque die conversus ingemueris, tunc salvus eris (*Ezech. xxxiii, 12*); » unde et Psalmista ait: « Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis: ne projicias me a facie tua, et

Spiritum sanctum tuum ne auferas a me (*Psal. l. A*, 12). Dum enim petit ne a Deo projiceretur, pro lapsi culpa, alienam rex et propheta simul rapuisse uxorem tremefactus expavit, propheta indicante flagitium suum, pœnitentiam agens addidit: « Redde mihi lætitiã salutaris tui, et spiritu principali confirmã me (*Psal. l. 14*), » si enim ipse dignam Deo pœnitentiam non fecisset, nequaquam aliis prædicaret; ait enim: « Doceam iniquos vias tuas et impii ad te convertentur (*Psal. l. 15*); » dum enim peccata sua prospexit propheta mundata per pœnitentiam, non dubitavit prædicando castigare aliena, et sic sacrificium de semetipso offerre studuit, cum dicebat: « Sacrificium Deo spiritus contribulatus (*Ibid., v. 19*). » Ad hæc ista suffecerant, sed omnis sententia quo plus sacris Scripturarum testimoniis confirmatur, facilius creditur; de hoc enim propheta dicit: « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat; » de hoc peccantibus dicitur: « Peccator in quacunque die conversus ingemuerit, omnes iniquitates ejus in oblivionem tradentur; » si enim Redemptor noster, qui peccatores non perdere sed justificare venit in oblivione peccantium delicta derelinquit, quis hominum condemnanda reservet? cum Apostolus dicat: « Si Deus justificat, quis est qui condemnet? » Ad fontem misericordiæ recurrentes evangelicam proferamus sententiam: « Gaudebo, inquit, super uno peccatore pœnitentiam agente quam super nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia (*Math. xviii, 13*); » et ovem perditam, nonaginta novem non errantibus relictis, in humero ad ovile reportavit: si ovis errans post inventionem ad ovile humero reportatur, cur post pœnam ad Ecclesiæ ministerium minister non revocetur? Quid est ergo gravius carnale delictum admittere, sine quo non multi, sed pauci inveniuntur, aut Dei Filium timendo negare? In quo peccato ipsum beatum principem apostolorum Petrum, ad cujus nunc corpus indigni sedemus, lapsum esse cognoscimus, sed post negationem pœnitentia secuta est, et post pœnitentiam misericordia data, quia illum ab apostolatu non dejecit, qui ante seipsum negare prædixit. Convertamur ergo, o amicissimi mihi, et redeamus ad voluntatem Dei implendam, propterea enim creavit nos Deus et esse fecit, qui non eramus, ut æterna nobis conferat bona, et præstet regna cœlorum, non nos ad hoc fecit, ut gehennæ nos tradat, ignique perpetuo, regnum cœlorum propter nos, gehenna propter diabolum facta est, et hoc ita esse ex Evangeliiis doceamus, ipse enim Dominus dicit his qui a dextris ejus sunt: « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Math. xxv, 34*); illis autem qui a sinistris ejus sunt, dicit: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus (*Ibid., 41*), » non dixit, vobis, sed diabolo; si enim propter diabolum gehenna ignis, propter hominem regnum cœlorum a constitutione mundi præ-

paratum est, tantum ne nosmetipsos ad negram bonorum persistendo in malis pertinaciter excludamus, donec enim sumus in hac vita, quantacunque nobis acciderint peccata, possibile est ablui omnia per pœnitentiam, cum autem abducti fuerimus de sæculo hoc, jam etiam pœnitebit nos, valde enim pœnitebit, sed nulla erit utilitas pœnitentiæ, et licet stridor dentium sit, licet ululatus et fletus, licet fundamus preces, et innumeris obsecrationibus proclamemus, nemo audiet, nemo subveniet, sed æ extremo quidem digito aquam quis infundet linguæ nostræ positæ in flammis, sed audiemus illud quod dives ille audivit ab Abraham, quia chaos magnum confirmatum est inter nos et vos, et neque hinc illuc transire [*Fortè, transiri*] potest, neque inde huc.

CAP. IX. — De tempore pœnitentiæ fructuose.

Proinde oportet nos intentius considerare ac sollicitius tractare quod tempus acquirendi vitam æternam in ista tantum vita Deus hominibus deat, ubi voluit etiam esse pœnitentiam fructuosam, ideo autem hic pœnitentia fructuosa est, quia potest hic homo, deposita malitia, bene vivere et mutata voluntate merita simul operaque mutare, et in timore Dei ea gerere quæ placeant Deo; quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœnitentiam in futuro sæculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Dei non inveniet, quia etsi erit ibi stimulus pœnitentis, nulla ibi erit correctio voluntatis, a talibus enim ita culpabitur iniquitas sua, ut nullatenus ab eis possit vel diligi vel desiderari justitia, voluntas enim eorum talis erit, ut habeat in se semper malignitatis suæ supplicium, nunquam tamen recipere possit bonitatis affectum, quia sicut illi, qui cum Christo regnabunt, nullas in se male voluntatis reliquias habebunt, ita illi qui erunt supplicio ignis æterni cum diabolo et angelis ejus deputati, sicut nullam ulterius habebunt requiem, sic bonam nullatenus habere potuerunt voluntatem, et sicut cohæredibus Christi dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriam, sic consortibus diaboli, comminabit ipsa malignitas pœnam, quando exterioribus deputati tenebris, nullo illustrabuntur interiori lumine veritatis. Proinde omni homini in hac vita esse potest utilis pœnitentia, quam quocunque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet amarus, si toto corde renuntiaverit peccatis præteritis, et pro iis in conspectu Dei, non solum corporis, sed etiam cordis lacrymas fuderit, et malorum operum maculas bonis operibus diluere curaverit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit, hoc enim nobis Dominus propheticè promittit eloquio dicens: « Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris (*Ezech. xxxiii, 12*); » et alio loco dicitur: « Fili, peccasti, ne adjicias iterum (*Eccli. xxi, 4*), » sed et de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur, nunquam peccanti esset indicta pro peccatis deprecatio, si deprecanti non esset remissio concedenda, sed etiam

poenitentia peccatori tunc prodest, si eam in Ecclesia catholica gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi solvendique tribuit potestatem, dicens: « Quæ alligaveris super terram, erunt ligata et in cælis: et quæ solveris super terram, erunt soluta et in cælis (Matth. xviii, 18). » In quacunquē igitur homo ætate veram peccatorum suorum poenitentiam egerit, et vitam suam Deo illuminante correxerit, non privabitur indulgentiæ munere, quia Deus, sicut per Prophetam dicit, non vult mortem morientis, quantum ut revertatur a via sua mala, et vivat anima ejus (Ezech. xxxiii, 11). Verumtamen nullus hominum debet sub misericordia Dei in suis diutius remanere peccatis, cum etiam in ipso corpore nemo velit sub spe futuræ salutis diutius ægrotare, tales enim qui ab iniquitatibus suis recedere negligunt, et sibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita præveniuntur repentino Dei furore, ut nec conversionis tempus, nec beneficium remissionis inveniant. Ideo unumquemque vestrum sancta Scriptura benigne præmonet dicens: « Ne tardaveris converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te (Eccli. v, 8). » Dicit etiam beatus David: « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (Psal. xciv, 8), » cui beatus quoque Paulus concordat his verbis: « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. » Obdurato igitur corde vivit, sive qui convertitur desperans de indulgentia peccatorum, sive qui sic misericordiam Dei sperat, ut usque in finem vitæ præsentis in suorum criminum perversitate remaneat. Proinde diligentes misericordiam Dei metuentesque justitiam, nec de remissione peccatorum desperemus, nec remaneamus in peccatis, scientes quia illa omnium hominum debita sit exactura æquitas justissimi judicis, quæ non dimiserit misericordia clementissimi Redemptoris; sicut enim misericordia suscipit, absolvitque conversos, ita justitia repellit et punit obduratos, hi sunt qui peccantes in Spiritum sanctum, neque in hoc sæculo neque in futuro remissionem accipient peccatorum.

CAP. X. — *Comparatio gehennæ ad luxum præsentis vitæ*

Hæc recordare, mi amice, et illum gehennæ ignem his quæ te nunc exagitant flammis libidinis et cupiditatis oppone, est enim hoc mirabile quoddam medicamenti genus, ut ignes ignibus exstinguantur; si enim restinctæ non fuerint libidines istæ quæ te nunc exagitant, illos tibi æternos ignes acriores et inexstinguibiles reddent. Quanto putas tempore permanere tibi posse præsentis vitæ delicias? ut ego quidem reor, nec quinquaginta jam tibi anni superesse usque ad extremum possunt, quamvis sis lon-

A gissima senectute, sed hoc tempore isto, vide quanta intervenire possunt. Primo quod nemo, etiamsi usque ad vesperum perveniat, certus est, deinde quod mobilis semper humanarum rerum status est, frequenter enim vita quidem longum tempus producitur, nec tamen facultates ac divitiæ ei fideliter permanent, sed sæpe accidit ut prius quis opibus quam vita deficiat; verumtamen concedamus tibi vivere te posse annos multos, et nullam permutationem temporum pati, et quantum, quæso, illud spatii ad æterna supplicia? quantum hoc voluntatis [*Fortè leg. voluptatis*] est, ad illas execrabiles et intolerabiles pœnas? nam et in hac quidem vita, sive bona, sive mala, terminum suum norunt, eumque velociter sortiuntur, in futuro autem sæculo utraque immortalibus spatiis protendantur. Adde et illud quod etiam pœnæ ipsius longe alia et diversa conditio est, ignis enim hic qui in præsentī vita est, absorbit cuncta quæ recipit, ille vero quos receperat semper cruciat, et pœnæ suæ semper integros servat, propterea enim et inexstinguibilis dicitur, non solum quia ipse non exstinguitur, sed quia nec eos quos susceperit exstinguit aut perimit, non ergo putemus quia suppliciorum nimietas ipsa donabit finem dolorum, sed, ut diximus, peccata quidem pœnas accendunt, incorruptio vero animæ et corporis numerum suppliciorum terminum dabit. Dic ergo nunc quanta tempora luxuriæ, quæ deliciarum spatia comparare vis talibus pœnis? centum placet annos deliciis dare, adde et alios centum, si libet decies centum adde, et quæ erit ex his ad æternitatem comparatio? nonne omne tempus vitæ hujus, quo deliciis perfrui videtur et indulgere libidini, quasi unius noctis somnium, ad æternitatis comparisonem videtur esse? Si est ergo aliquis, qui ut una nocte delectabile videat somnium, æternas subire eligat pœnas, et illa pro his recipere vel pro illis ista mutare: nondum descendo ad vituperationem deliciarum, neque amaritudinem quæ in eis est nunc aperio, quia nec hujusmodi orationi hoc tempus est, sed tunc cum forte ab his effugere potueris, nunc enim cum in iis passibiliter tenearis, delirare nos credis, si dona libidinis, quæ grata omnibus videntur et jucunda, aspera asseramus et amara; si vero per misericordiam Dei evadere ex hujuscemodi ægritudine quiveris, tunc quid amaritudinis, imo vero quid veneni habuerit libido deprehendes

CAP. XI. — *De non tardando converti ad Deum.*

Quid differimus? quid moramur? et divini largitione non utimur? Dei enim ineffabilis et immensa bonitas etiam hoc providit, ut laborum quidem tempus et agonis non extenderet, ne longum faceret, aut æternum, sed breve, et ut ita dicam momentum quoddam horæ unius, hoc enim est præsens hæc vita, si ad illam conferatur æterna; providit ergo bonitas Dei, ut in hac brevi et exigua vita agones essent et labores, in illa vero quæ æterna est, corona et præmia meritum, ut labores quidem

cito finirentur, meritorum vero præmia sine fine durarent; sed hoc sicut lætificat eos qui per laborum patientiam coronantur, ita affligit illos et cruciat in futuro, qui vident se pro parvo et exiguo deliciarum tempore perdidisse quidem bona æterna, mala vero quæsisse perpetua. Ne ergo etiam nos in istum veniamus animæ cruciatum, expergiscamus aliquando dum tempus habemus, et ecce nunc tempus acceptum, nunc dies salutis, nunc est pœnitendi facultas et tempus, quo et fructus consequitur pœnitentiæ; verum non hæc sola quæ diximus manent nos mala, quæ in gehenna perferimus, si negligamus vitam nostram, sed est multo malum his gravius, excludi enim a bonis æternis et alienum effici ab his quæ præparata sunt sanctis, tantum generat cruciatum, tantum dolorem, ut etiamsi nulla extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret, illa pœna omnes gehennæ superat cruciatus, carere bonis quibus in potestate perfrui habueris.

CAP. XII. — *De statu futuræ vitæ.*

Considera enim, quæso, statum vitæ illius, in quantum tibi considerare possibile est, ut enim vere est, comprehendere nullus sermo sufficiet, sed quantum possumus ex his quæ legimus et per ænigmata accipimus tenuem quamdam opinionem de ea capiamus et dicitur de ea quodam loco, quod « aufugiet ibi dolor et tristitia et gemitus, » quid hac vita beatus? ubi non est paupertatis metus, non ægritudo, nexio lædit injuste aut læditur, nemo irascitur, nemo invidet, nulla cupiditas exardescit, nullum cibi desiderium, nulla honoris pulsatur et potestatis ambitio, sed omnis vitiorum labes deposita et pœnitentia extincta est, pax cuncta continet et lætitia, tranquilla sunt omnia et quieta, jugis splendor non iste qui nunc est, sed tanto splendidior, tanto clarior quanto splendidior est sol lucerna; nulla nox ibi, nullæ tenebræ, nullus nubium turbo, nulla frigoris, nulla ardoris asperitas, sed talis quædam erit rerum temperies, quam scient illi soli qui ea digni fuerint perfrui: non est senectus ibi, nec senectutis miseria, sed omne quicquid corruptionis est exsolvat [*Fortè*, exsulat], et gloria incorruptionis cuncta circumdat, verum super hæc omnia est sociari consortiis angelorum et archangelorum, omniumque cœlestium supernarumque virtutum contuberniis perfrui, ultra omnem vero hanc hujusmodi est, gloriam ipsius Domini nostri Jesu Christi ineffabili adipisci conspectu et majestatis ejus inenarrabili splendore radiari.

CAP. XIII. — *De splendore gloriæ Christi.*

Conferamus oculos ad montem illum in quo transformatus est Christus et intueamur splendorem illum quo tunc in transformatione resplenduit, nec sic quidem inveniemus cunctam nobis futuri sæculi gloriam patefactam, illa enim transformatio patefacta est, non, in quantum bonorum futurorum veritas habet, sed quantum ferre oculi poterant intuentium, sic enim et Evangelium dicit, « quia resplen-

duit sicut sol (*Matth.* xvii, 2), » incorruptorum autem gloria corporum non hoc tantum splendoris emittet, quantum ex ista corruptibili luce procedat, nec talem lucem qualem nunc mortales oculi capere possunt, sed tantus erit futuræ lucis splendor, quantum corporeus ferre non potest aspectus, cum tamen illum tulerit qui in montis formatione [*Fortè*, transformatione] resplenduit; unde ostenditur quia tantum revelatum sit, quantum ferre oculi mortalium poterant, nec tamen toleraverunt ex integro, sed « ceciderunt, inquit, in faciem super terram. » Quid ergo, dic mihi, omnium bonorum horum expertes nosmetipsos faciemus, et alios, uti ne parvum aliquem suscipiamus laborem, et exiguo tempore libidinis illecebras retinemus? Si enim quotidie opereretur nos tormenta perferre, si ipsam gehennam parvo tempore tolerare, ut Christum videre possemus in gloria venientem et sanctorum ejus numero sociari, nonne esset [erat] dignum pati omne quod triste est, modo ut tanti boni tantæque gloriæ participes haberemur? Audi quid dicit beatus Petrus: « Bonum est nos hic esse (*Matth.* xvii, 4), » quod si ille tenuem quamdam futuræ gloriæ imaginem videns omnia subito projecit ex animo, dulcedine visionis quam perspexit innexus, quid dicet aliquis, si ipsam rerum faciem ut se habet veritas contempletur? tunc scilicet, cum cœlestis aula pandetur et regem cœli non jam per speculum et in ænigmatè, sed facie ad faciem revelaverit, non jam per adem sed per speciem contuendum. Nonnulli imperitorum putant sibi satis esse et optabile videri, si gehennam tantummodo careant, ego autem multo graviores quam gehennæ dico esse cruciatus removeri et abjici ab illa gloria, nec puto tam acerba esse gehennæ supplicia, ut sunt illa quibus torquetur is qui arcetur a conspectibus Christi, hoc, crede mihi, pœnis omnibus gravius est.

CAP. XIV. — *De adventu futuri Judicis testimonio prophetica, et terrore Judicii.*

Hunc autem regem quem diximus non putes quadriges mularum aut curribus aureis vectum, vel ornatum purpura, aut per terribilem potestatem diadematis adfuturum cum ad judicandum venerit orbem terrarum. Sed audi quomodo nunc prophetis nuntiantibus annuntiar omnibus fas fecit ut prædicetur ejus adventus: ait ergo quidam ex eis: « Deus manifeste veniet, Deus noster et non silebit, ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus procella valida, et vocabit cœlum de sursum et terram, discernere populum suum (*Psal.* xlix, 3). » Alius vero, qui et pœnarum nobis species indicat *Isaias*, audi quomodo dicit: « Ecce dies Domini veniet insonabilis, dies furoris et iræ, ut ponat orbem terræ desertum et peccatores perdat ex eo, stellæ enim cœli, et Orion et omnis ornatus cœli lumen suum non dabit, et obscurabitur sol in ortu suo, et luna non dabit lumen suum, et mandabo universo orbem mala, et impiis peccata eorum, et perdam contem-

liam iniquorum, et injuriam superbiorum humiliabo, et erunt qui relictis fuerint pretiosiores magis quam aurum sine igne, et homo pretiosior erit magis quam lapis ex saphiro, cœlum enim quietetur, et terra movebitur a fundamentis suis propter furorem iræ Domini Sabaoth, in die qua supervenerit furor ejus (*Isa. xlii, 9*). » Et iterum dicit : « Fenestræ cœli aperientur et movebuntur fundamenta terræ, perturbatione perturbabitur terra, stupore stupebit terra, inclinatione inclinabitur terra et inclinata est, commotione commovebitur, sicut ebrius et crapulatus, excutietur sicut pomorum custodia, terra cadet, et non poterit insurgere, invaluit enim super eam iniquitas, et inducet Deus super ornatum cœli in excelso manum suam in die illa, et super regna terræ et congregationem ejus ponet in vinculis, et concludet eam in locum munitum (*Isa. xxiv, 18*). » Cum ergo hæc agi cœperint, pandentur sine dubio cœli portæ, imo potius ipsum cœlum auferetur e medio tanquam si tabernaculi alicujus velamen colligitur, scilicet ut reparetur et transformetur in melius; tunc ergo omnia metus habebit, timor ac tremor implebit universa; tunc etiam ipsos angelos formidine quassabit, et non solum angelos, sed et thronos et dominationes et principatus et potestates cœli, hoc enim indicatur in eo quod dicit : « Et virtutes cœli commovebuntur, conservi enim sunt eorum qui judicandi sunt, et vitæ hujus posituri rationem. » Tu vero adde ad hæc omnia etiam suppliciorum dolores et non solum confusionem, neque solius dedecoris notam, sed et illam pone ante oculos viam, qua trahuntur homines ad ignem, et qua trahuntur ad pœnas; cogita sævos illos et horrendos pœnarum ministros, qui peccatores præcipitant ad supplicium, et hoc eo tempore quo alii qui bene egerunt a clarissimis angelis et placidissimis supportati ante regis æterni solium, sublimis coronis gloriæ et immortalibus præmiis munerantur, et hæc quidem propria erunt diei illius et judicii temporis.

CAP. XV. — De futuræ vitæ lætitia, et quod non sit ei comparanda præsens tribulatio.

Quæ vero posthæc subsequenter quis sermo poterit explicare? quæ erit voluptas, quæ lætitia, esse cum Christo, ubi anima ad propriam generositatem regressa cum fiducia jam cœperit videre Dominum suum? Explicari non potest illius lætitiæ magnitudo, non enim solum pro his exsultat quibus perfruitur in præsentibus, sed multo magis pro eo gaudet, quod bonorum suorum scit nullum finem futurum. Quæso ergo te, ne contempnamus tantam beatitudinem, neque negligamus pretiosum hunc thesaurum, qui intra nos est, maxime cum facilis nobis reditus esse possit et parvo labore reparari animæ decus; ubi enim spem futurorum conceperis, statim redit anima ad pulchritudinem suam; ait enim Paulus apostolus : « Nam quod in præsentibus est, momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum immensum æternæ pondus gloriæ operatur in nobis

non aspicientibus quæ videntur, sed quæ non videntur : quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna sunt (*II Cor. iv, 17*). » Quod si tribulationes leves appellat Paulus et faciles, pro eo quod non ad hæc quæ videntur, sed ad illa quæ non videntur aspiciamus, quanto magis leve tibi erit et facile desinere ab impudicitæ ponderibus fœdis? Neque enim nunc te ad illos labores invitamus aut pericula, aut ad illas tribulationes, aut ad quotidianas mortes, quas apostoli perferebant, vel ad persecutiones illas, aut verbera, aut vincula, aut carceres, aut ad totius mundi theatrum, aut famem, aut nuditatem, aut vigiliis multas, aut pericula itinerum, naufragia maris, pericula latronum, pericula ex genere, pericula ex falsis fratribus, atque illa omnia quæ apostoli agones desudant; nihil horum nunc a te poscimus, sed illud tantum rogamus, ut, turpissima hac servitute derelicta, ad priorem redeas libertatem, considerans pœnam quæ subsequitur luxuriam, et gloriam quæ virtutibus reposita est. Nam si quidem qui resurrectionem futuram non credunt, si vitam suam negligunt, et nullum futuri judicii concipiunt metum, nullam compunctionem cordis sui habent, nihil mirum est; nos vero, qui multo certius intuemur futura quam præsentia, et tam infeliciter agere et tam misere et nullam recordationem capere judicii, sed in ultimum decidere contemptum, extremæ dementiæ est, nec potest aliquid huic malo conferri, si credentes non credentibus similes simus : quinimo in illis non pauci reperti sunt, qui in hac vita animæ virtutibus floruerunt. Et quæ nobis erit excusatio, quid solatii, si in die judicii isti nobis producantur ad exemplum, cum præterea videmus nonnullos negotiatorum incidisse naufragia, et universam perdidisse substantiam, nec tamen pro hoc dejectos esse, et resedissee, sed rursus aggressos eandem viam atque eadem exercitia reparasse, et illi quidem damna hæc non desidia animi, sed ventorum violentia pertulerunt. Nos qui certi sumus de fine rerum et manifeste novimus quia, si volumus, neque naufragia animæ, neque damna poterimus incurrere, quomodo non arripimus denuo priora exercitia, et negotia quæ negligenter amisimus reparamus? sed jacebimus resupini et desides et manus otiosas applicabimus ad pectus, et utinam otiosas et non operantes in perniciem nostram, quod est utique evidens insanitiæ, velut si quis verbi gratia istorum adversario [*Fortè adversarii*] in suum caput manus convertat, et suam cervicem cædens, repulit nos diabolus et elisit; oportet itaque resurgere, et rursus stare contra eum, nam si semel dejectus non solum non vis a terra resurgere, sed et te ipsum præcipitio dare, hoc est juvisse adversario et partibus ejus favisse.

CAP. XVI. — De lapsu David et pœnitentia ejus.

Nam et beatus David, de quo aliqua jam supra commemoravimus, cecidit forte eodem casu quo et tu nunc, et non solum hoc, sed et aliud addidit

gravius, nomicidium enim adjoinxit adulterio. Et A quidem post hæc nunquid permansit jacens? nonne resurrexit, et iterum stetit contra inimicum, et ita eum subegit, ut etiam post mortem merita ejus profuerint posteris suis? Nam Salomon cum immane illud admisisset scelus et dignus mille mortibus haberetur, propter David tamen concessurum se Dominus regnum ejus integrum dicit; ait enim: « Scindens scindam regnum de manibus tuis, et dabo illud servo tuo Hieroboam, verumtamen in diebus tuis non faciam propter David patrem tuum, sed de manibus filii tui accipiam illud (III Reg. xi, 11). » Sed Ezechias cum in pericula extrema venisset, quamvis et ipse esset justus, et tamen pro beato David dicit se Dominus ei auxilium delaturum; ait enim: « Protegam enim civitatem hanc et salvam faciam illam propter me, et propter David servum meum (IV Reg. xix, 34). » Vides quanta est virtus pœnitentiæ, vides quantum meriti conversio reparavit. Quod si voluisset et ille hæc cogitare quæ tu nunc animo geris, et dicere quia impossibile est jam mihi propitium fieri Deum, « Honoravit enim me honore ingenti, et propheticam mihi gloriam contulit, regnum etiam dedit, » de periculis quoque innumeris me eripuit, et quomodo potero, cum post hæc tanta ejus beneficia deciderim et offenderim, atque in ultima flagitia devolutus sim, propitium rursus promereri Deum? si hæc cogitasset David, cum prioribus pariter et novissima perdidisset; non enim sola corporis vulnera, si negligantur, inferunt mortem, sed et animæ similiter, et jam nos tam C stulti erimus, ut corpori quidem, si vulnus eveniat, adhibeamus continuo medicinam, in nullo vero animæ vulneribus medicemur: et quidem in vulneribus corporum sunt multa quæ omnino sanari non possunt, et tamen continuo non desperamus, sed in quantum fieri potest adhibemus diligentiam, etiamsi audiamus a medicis quia hujusmodi vulnus sanari [deest non] potest, insistimus tamen et obsecramus ut aliqua saltem solatia nobis medici et aliquid sustentationis exquirant; in animæ vero vulneribus, ubi nihil est insanabile, non enim anima necessitatem patitur naturæ, quasi aliena a nobis ejus passio sit, sic negligimus, sic desperamus, nihil ad animæ sollicitudinem revocamus, et ubi languoris natura dispensationem necessario generat, nos tamen, quasi D spei aliquid conferat diligentiam, non omittimus curam hic, ubi nulla est desperandi necessitas, quasi nulla sit sanitas, sic omissa cura pœnitentia discedit; millies enim si teipsum desperes, nos te nunquam desperabimus, neque enim hoc ipsi agimus in quo alios reprehendimus, quamvis non sit idem, cum ipse de se quis desperet et cum alio desperatur. Qui enim alium desperat habet veniam, qui vero semetipsum desperavit nullam habet veniam, quia ille non est dominus mentis alterius, is vero propositi sui potestatem tenet: nos ergo non desperamus quod sit tibi reditus ad prioris vite statum et ad illas quas in te novimus animi virtutes.

CAP. XVII. — De Ninivitarum pœnitentiæ

Sed addimus adhuc etiam hoc quod Ninivite audiebant prophetam ex definito dicentem, et comminantem: « Adhuc tres dies, et Niniven destruetur (Jon. iii, 4). » Sed ne sic quidem animo conciderunt, et hoc cum nec satis confiderent posse exorare Deum ut contra responsa sua veniret, quæ videbant, non sub aliqua veniæ conditione suspensa, sed abrupta, sententia terminata, tamen ad pœnitentiam confugiunt, dicentes: « Quis scit si miseribitur Deus et deprecabitur Deus super malitia, quam locutus est ut faceret (Amos v, 15)? » Quod si homines barbari et imperiti tantum habere poterunt intellectum divinæ bonitatis, nonne multo magis nos oportet qui in divinis litteris eruditi sumus, et qui hæc ipsa exempla præcessisse non ignoramus multa, et alia ex divinis Scripturis similia vel in præsentii vel in rebus gestis didicimus contineri? « Non enim, inquit Deus, consilia mea sicut consilia vestra, nec via meæ sicut viæ vestræ; sed quantum distat cœlum a terra, tantum distant cogitationes meæ a cogitationibus vestris et consilia mea a consiliis vestris. » Tum præterea si nos famulos nostros qui nos fortasse offenderunt, cum promittant se esse meliores, recipimus, et ad priorem revocamus locum, interdum vero etiam majorem eis post offensam ex reconciliatione fiduciam damus, nonne multo magis hoc nobis faciat Deus? nam si propterea nos fecisset ut puniret, bene desperasset et dubitares de salute tua, si vero propter bonitatem suam tantammodo nos fecit, ut æternis bonis ejus et muneribus fruamur, atque omnia quæ agit ab initio sæculi usque ad præsens tempus, propter ea agit et propter ea novet, quæ ultra nobis desperandi, quæ ambigendi causa supererit? Sed ita vehementer, ais, offendimus eum, ut nullus unquam hominum, propterea ergo maxime velocius et vehementius satisfacere oportet et pœnitentiam gerere commissi, et cito recedere ab his actibus quibus offenditur Deus; neque enim rectas et ingenuas mentes ita offendit, quamvis gravissimi injuria delicti, ut contemptus satisfaciendi; peccare namque humanum est, permanere autem in peccatis diabolicum est. Denique vide quomodo per prophetam hoc arguat magis Deus quam illud: « et dixi, inquit: Posteaquam meretricata es, post hæc omnia convertere ad me, et non es conversa. » Et iterum alibi: « Et in his omnibus non est conversus inordinatus Judas, et adhuc manus excessa. » La aliis quoque postquam arguit delicta populi per prophetam, et emendationem suam promiserunt, ostendens quam amabiliter conversionem suscipit Deus peccatorum, dicit: « Quis dabit ita esse cor eorum ut timeant me, et custodiant mandata mea omnibus diebus vitæ suæ, ut bene eis fiat et filiis eorum in sæculum (III Reg. viii, 40)? » Sed et Moyses docere populum volens quid Deus requirat ab hominibus, ita dicit: « Et nunc audi, Israel, quid Dominus peccit abs te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et incedas in omnibus viis ejus, et diligas eum ex toto

corde tuo, et ex tota anima tua et omni mente tua (Deut. xix, 9). » Deus ergo quia cupit diligi a nobis et omnia facit pro hoc, et nec Unigenito suo parci pro salute nostra et charitate, et qui optat, ut ita dicam, ut quocumque pacto et quandocumque reconciliemur ei, quomodo pœnitentes nos et conversos ad se non libenter suscipiat, et amabit ut filios? Nam quo prospectu putas illud quod dixit per prophetam, dic tu prius iniquitates tuas ut justificeris.

CAP. XVIII. — *De spe et fiducia in Dei bonitate ponenda.*

Age ergo jam aggrediamur iter vitæ, revertamur ad civitatem cœlestem in qua conscripti sumus et cives decreti; hujus nobis urbis januas desperatio quidem claudit, aperiet autem spes, et fiducia latum præbebit ingressum; hæc si contemnimus non solum jam desidiæ culpam, sed et superbiæ incurrimus. Nam et diabolus non aliande talis factus est, nisi quia primo post peccatum desperatione usus est, postea vero ex desperatione incidit in superbiam et elationem: sic ergo et anima si semel salutem suam cœperit desperare, jam nec intelligit quomodo vel in quæ mala præcipitetur, nihil enim aut agere aut dicere metuit quod contrarium saluti sit; et sicut sæpe videmus in his qui insanunt, cum semel perdidissent sanitatis statum, nihil jam ultra metuunt, nihil erubescunt, sed libenter omnia et dicere audent et facere. Si in ignem prouant, non declinant; etiamsi in præcipitium aut in profundum non revocant pedem. Ita et qui desperatione capti sunt irrevocabiles fiunt, per omnes enim malitiæ vias discurrunt: pudor nihil prohibet, metus nihil impedit, præsentia non metuunt, futura non reformidant, sola mors est, quam evadere non possunt: propter quod deprecior priusquam vehementius inebrieris mali hujus veneno, exsurge, quæso, te expergisce aliquando, et diabolicam hanc depone molestiam. Quod si ad subitum non potes, paulatim et sensim recolle animos, quamvis, ut mihi videtur, facilius via sit omnia simul abrumpere et mali hujus retinacula pariter cuncta, atque ex integro ad exercitia converti pœnitentiæ. Si autem tibi hoc difficile videtur, saltem sume initium aliquod, melioris vitæ et æternæ desiderium cape, et sic Domino opitulante ad majora et perfectiora conscendes. Primum ergo per humilitatem confessionis profer delicta tua coram Deo sacerdote et sic pœnitentiæ modicum ab eo indictum diligenter exsequere, nec revertaris ad priora vitia, sed semper per justitiæ callem studeas pervenire ad virtutum arcem.

CAP. XIX. — *De confessione humili.*

Humilitatis testimonia sunt, et iniquitatem suam quemque cognoscere et cognitam voce confessionis aperire. Usitatum humani generis vitium est, et labendo peccatum committere, et commissum non confitendo prodere, sed negando defendere atque convictum defendendo multiplicare; ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitæ duci-

mus ex quo ipsam radicem traximus culpæ; ad hoc primus homo requisitus fuerat, ut quæ transgrediendo commiserat, confitendo deleret, et interrogatus ubi esset, ut perpetratam culpam respiceret, et confitendo cognosceret quam longe a conditoris sui facie abesset. Indicia veræ confessionis sunt, si unusquisque cum se peccatorem dicit, id de se dicenti etiam alteri non contradicat; scriptum est: « Justus in principio accusator est sui (Prov. xviii, 19). » Non magis peccator sed justus videri appetit, cum peccatorem se quisquis nullo arguente confitetur, confessionis veritate probatur, quod alter malum quod fecimus increpat, quod superbi defendimus, licet [liquet] quia peccatores nos esse fite dicebamus. Curandum summopere est ut mala quæ fecimus et sponte fateamur, et hæc aliis arguentibus non negemus, superbiæ quippe vitium est ut quod fateri quisque quasi sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur pignus debitoris est; confessio peccatoris, a debitore enim pignus accipitur, cum a peccatore jam peccati confessio tenetur.

CAP. XX. — *Quod nihil prosit se peccatorem dicere et nolle se emendare.*

Corrumpitur autem pœnitentia, si iisdem quis pro quibus confiteatur rursus involvatur malis: « Unus enim, inquit, ædificans, et unus destruens, quid consequitur nisi laborem? Et qui baptizatur a mortuo et iterum contingit mortuum, quid proficit in lavacro priori? sic et homo qui jejunit pro peccatis suis, et iterum vadit, et eadem agit, orationem ejus quis audiet (Eccli. xxxiv, 29)? » Et iterum dicit: Qui redit a Dei justitia ad peccatum, Dominus præcipitat eum in gladium, et sicut canis, cum revertitur ad vomitum suum, odibilis efficitur, ita et stultus cum revertitur ad peccatum suum. Non ergo hoc solum sufficit si incusans temetipsum peccata tua videaris exponere, sed eo affectu hæc age, ut spes tibi in eo justificationis aliquid conferri per pœnitentiam. Sic enim poteris animæ tuæ confidenti incutere verecundiam, ne ultra in hæc pro quibus confitetur incurrat. Nam condemnare semetipsum et peccatorem dicere, commune hoc est omnium, et hæc pœnitentia est infidelium; denique multi de scena quoque viri et præcipue mulieres impudicæ peccatores semetipsos et sceleratos appellant, non eo prospectu hæc dicunt quo cupiant emendari, ideo non est dicenda ista confessio, non enim ex corde compuncto nec in amaritudine lacrymarum talia proferuntur, nec eo affectu quasi qui oderint ea quæ accusant, nec ultra non dicam agere hæc, sed ne audire quidem velint, sed tantum res in sermone est, et sermone summis e labiis non ex intimo dolore cordis producto, ita ut interdum etiam pro hoc ipso laudari exspectent, quasi qui nihil fallant; sed licet contra semetipsos, tamen vera pronuntient, quasi ita grave apud homines appareat peccatum, cum ab eo perfertur qui admisit, ut cum ab alio arguitur; sed istud faciunt hi, qui multa desperatione etiam sensu doloris carent, nec hominum

jam verentur notam, sed cum fiducia quadam quasi aliena ita propria pronuntiant mala. Te autem nihil horum facere volo, neque desperatione ad confitendum venire, sed cum spe bona et præsumptione indulgentiæ, desperationis radice penitus excisa: radix est enim desperationis ignavia, non solum radix sed nutrix ejus et mater. Nam sicut vestis generat tineas et nutrit, ita et ignavia non solum gignit desperationem, sed et alit et fovet, ex semetipsis igitur animantur hæc pariter et auferuntur, et si alteram quis harum abscedat, altera sine dubio interitu perimetur alterius, etc.

CAP. XXI. — *Qualiter sit pœnitentia agenda.*

Omnis peccator in pœnitentia duplum habere gemitum debet, nimirum quia et bonum quod oportuit non fecit, et malum quod non oportuit fecit; cum ad bona opera non adjungimus, necesse est ut nosmetipsos dupliciter desicemus, qui et recta non fecimus et prava operati sumus. Per beatum Moysen unus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum jubetur, holocaustum namque totum incensum dicitur. Unum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus; de altero holocaustum facimus, cum pro eo, quod bona negligimus, nosmetipsos funditus accedentes igne doloris ardemus. Beatus Job post flagella proficiens et a semetipso in magna redargutione dissentiens, dicit: « Idcirco ipse me reprehendo et ago pœnitentiam in favilla et cinere (Job. XLII, 6). » In favilla enim et cinere pœnitentiam agere est contemplata summa essentia, nihil aliud quam favillam se cineremque cognoscere. In cilicio asperitas, et compunctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum, et idcirco utrumque adhiberi ad pœnitentiam solet, ut in compunctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, et in flagello cineris perpendamus quid per judicium facti sumus; consideretur ergo in cinere per mortis sententiam subsequens juxta pœnam vitiorum quæ post peccatum carnis contumeliæ surrexerunt; videat homo in asperitate cilicii superbiendo quid fecit, videat in cinere usquequo peccando pervenit, quasi quodam cilicio peccator pungitur, dum in mente sua asperis redargutionum stimulis constringitur; in cinere autem agit pœnitentiam, qui ex primo peccato quid per justum judicium factus sit solenter attendit; in tenebras diem vertimus cum nosmetipsos districte punientes ipsa delectationis prævæ blandimenta per districta pœnitentiæ lamenta cruciamus et flendo insequimur quidquid in corde taciti ex delectatione peccamus. Fidelis quisque dum cogitationes in judicio exquirat subtiliter, non ignorat semet introrsus discutens, se ante judicium vehementer examinat, ut districtus iudex eo jam tranquillius veniat ad cor suum quem discutere appetit, quo eum pro culpa punitum cernit. Omnipotens Deus subtiliter acta nostra considerat, et tamen hæc pœnitentibus misericorditer relaxat, qui et duritiam peccantibus

conspicit, sed tamen hanc præveniente gratia ad pœnitentiam emollit. Culpas nostras Deus enumerat, cum nos ipsos ad singula quæ fecimus delenda convertit, quas misericorditer relaxat, quia ea dum nos punimus ipse nequaquam in extremo examine judicat, Paulo attestante, qui ait: « Si nos nosmetipsos dijudicaremus, non utique dijudicaremur. » Quod exterius agimus nisi pœnitentia interveniente diluamus, in secreto judiciorum Dei sub quadam occultatione servatur, ut quandoque etiam de sigillo secreti exeat ad publicum judicium; cum vero pro malis quæ fecimus disciplinæ flagello atterimur, et hæc per pœnitentiam deslemus, iniquitatem nostram signat et curat, quia nec inulta hic deserit, nec in judicio punienda servat, signat Deus delicta nostra quia hic ea subtiliter attendit, ut feriat; curat vero quia hæc per flagellum funditus relaxat. Beatus Job humani generis assumens personam dicit: « Signasti quasi in sacco delicta mea (I Cor. XI, 21). » Peccata nostra quasi in sacco signantur, cum mala quæ fecimus, sollicito semper corde pensamus: quid namque est cor hominis, nisi saccus Dei? ubi dum studiosè conspicimus per quanta deliquimus, peccata nostra quasi in Dei sacco signata portamus, quia culpas quas nos intendo et pœnitendo cognoscimus, plus nobis conditor relaxat: recte post signata in sacco delicta dicuntur. Sed curas iniquitatem meam, ac si aperte dicat quod modo signas ut pœnitendo videam, agis proculdubio ne in retributione videatur

CAP. XXII. — *De differentia bonorum et malorum.*

Sæpe ergo accidit ut per pœnitentiam quis mala et magna corrigat, inter hæc tamen bona, quæ per pœnitentiam corripit, etiam peccata commiserit; et hoc est quod maxime desperationem animo inducit, quia videtur sibi destruxisse quod ædificaverat et omnes illos labores inaniter effudisse; et hæc est cogitatio quæ præcipue animæ pondus desperationis imponit. Sed illud rursus oportet cogitare, per quod pessima et inimica vitæ nostræ cogitatio ista repellatur, quia illa bona quæ egimus, et emendatio illa quæ per pœnitentiam quæsitæ est, nisi fuisset, et velut contrarium pondus ponderi huic, quod expectatio nobis introductum est, obstetisset, nihil fuerat quod in profundum nos malorum decidere prohiberet, nunc autem sicut fortis quædam lorica jaculum grave et amarum non permisit usque ad vitalia viscerum penetrare, sed vim lethalis teli maxima fregit ex parte: certum est enim quod qui fert secum illuc plura bona et plura mala, in ipsis pœnis habebit aliquid refrigerii; qui autem bonorum operum nihil, malorum secum multam copiam defert, quid eum maneat nec opus est dicere; erit enim ibi sine dubio compensatio bonorum operum malorumque, et velut in statera posita, utraque pars quæ emergerit, illa sibi eorum quo momentum vergitur operum vindicabit; si ergo malorum operum multitudo quantitatem bonorum operum superaverit, per-

trahit ad gehennam; si enim major fuerit operum A bonorum summa vi absistent et repugnabunt malis, atque operatorem suum ad regionem vivorum ex ipso etiam gehennae confinio revocabunt. Verum haec non tam ex nostro sensu quam ex divinis Scripturarum sermonibus affirmantur, sic enim Scriptura pronuntiat dicens: « Ipse reddet unicuique secundum opera sua (*Matth.* xvi, 27). » Non solum enim in gehenna suppliciorum, sed in regno caelesti multae erunt differentiae, « Mansiones enim, inquit, multae sunt apud Patrem meum (*Joan.* xiv, 2); » et iterum: « Alia gloria solis et alia lunae (*I Cor.* xv, 41); » et quod vere amplius admirandum sit, ut ostenderet quod etiam in minimis ratio et mensura pensabitur meritorum, « et stella, inquit, ab stella differt in claritate (*Ibid.*), » ut per hoc ostenderet, quia et inter singulos eorum qui in regno erunt futura sit differentia. Haec igitur omnia scientes non nos subtrahamus ab operibus bonis, neque desperationis obtentu nos desidia atque ignavia concedamus; neque si ad splendorem solis ac lunae pervenire non possumus, etiam stellae nobis, quamvis inferior, claritas commendanda est. Tantum est ut aliquantulum lucis virtutum merito quaeramus, tantum est ut quamvis minimum caeli tamen ornatum mereamur explere, si aurum, si lapis pretiosus esse non possumus, argenti saltem expleamus locum; tantum ne in illam materiam convertamur quam facile ignis absumit, ne lignum, ne fenum inveniamur, aut stipula simus; in bonorum parte vel ultimi tantum, ne in malis primi.

CAP. XXXIII. — *Dicta abbatia Pinophi.*

Præterea vero notandum est quod post illam generalem baptismi gratiam et illud potissimum martyrii donum, quod sanguinis ablutione conquiritur, similiter alia in Scripturis sacris ægritudinis nostrae remedia adnotata inveniuntur. Multi sunt enim poenitentiae fructus, per quos ad expiationem criminum pervenitur. Non enim tantum simplici illo poenitentiae nomine salus æterna repromittitur de qua apostolus Petrus: « Poenitemini, inquit, et convertimini ut deleantur peccata vestra (*Act.* iii, 19); » et Joannes Baptista vel ipse Dominus: « Poenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum (*Matth.* iii, 2); » sed etiam per charitatis affectum multitudo peccatorum obruitur, « Charitas enim operit multitudinem peccatorum (*I Petr.* iv, 8). » Similiter ergo per fructum [*Forte add.*, eleemosynarum] vulneribus nostris medela monstratur, quia sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum. Item per lacrymarum profusionem conquiritur abolitio delictorum, « Lavabo enim per singulas noctes lectum meum, lacrymis stratum meum irrigabo (*Psal.* vi, 7); » denique subiungit, ostendens non inaniter eas fuisse profusas: « Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei (*Ibid.*, v. 9); » necnon per confessionem criminum abolitio condonatur: « Dixi

enim, inquit, Pronuntiabo adversus me iniquitatem meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (*Psal.* xxxi, 5); » et iterum: « Narra tu iniquitates tuas prius, ut justificeris (*Isa.* xliiii, 26). » Per afflictionem quoque cordis et corporis admissorum scelerum remissio similiter obtinetur. Nam « vide, inquit, humilitatem meam et laborem meum et remitte omnia peccata mea (*Psal.* xxiv, 18); » præcipueque per emendationem morum: « Auferte, inquit, malum cogitationum vestrarum: ab oculis meis, auescite agere perversa, discite benefacere, quaerite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillos, defendite viduam, et venite et arguite me, dicit Dominus: et si fuerint peccata vestra ut coccinum, velut nix dealbabuntur; si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana munda erunt (*Isa.* i, 16). » Interdum etiam per intercessionem sanctorum impetratur venia delictorum, « Qui enim scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat et dabitur ei vita peccanti non ad mortem (*I Joan.* v, 16); » et iterum: « Infirmatur quis ex vobis, inducat presbyteros Ecclesiae; et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei (*Jac.* v, 14). » Nonnunquam misericordiae ac fidei merito labor excoquitur vitiorum, secundum illud: « Per misericordiam et fidem purgantur peccata, per conversionem plerumque ac salutem eorum qui nostris monitis ac praedicatione salvantur, quoniam qui converti fecerit peccatorem de errore viae suae, salvabit animam suam de morte et cooperit multitudinem peccatorum (*Ibid.* v. 19); » Per indulgentiam nihilominus ac remissionem nostram ad indulgentiam nostrorum facinorum pervenitur; « Si enim, inquit, dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester caelestis delicta vestra (*Matth.* vi, 14). » Videtis ergo quantos misericordiae aditus patefecerit clementia Salvatoris, ut nemo salutem cupiens desperatione frangatur, cum videat se tantis ad vitam remediis invitari: si enim pro infirmitate carnis, afflictione jejuniorum aboleri peccata non posse causaris, nec potes dicere: « Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum, qui cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam (*Psal.* ci, 9), » eleemosynarum ea redime largitate. Indigenti si non habes quod impertias, licet nullum ab hoc opere necessitatis inopiae ac paupertatis excludat, quandoquidem et illius viduae duo tantum aera ingentibus divitum donariis praeferebantur et pro calice aquae frigidae mercedem se redditurum Dominus repromittat, certe morum poteris emendatione purgari; quod si perfectionem virtutum extinctione vitiorum omnium non potes adipisci, sollicitudinem piam erga utilitatem alienae salutis impende: si autem idoneum te huic ministerio non esse conquereris, operire peccata poteris charitatis affectu; in hoc quoque si te fragilem fecerit quaelibet mentis ignavia, oratione saltem atque interces-

sione sanctorum remedia vulneribus tuis humilitati affectu submissus implora. Postremo quis est qui non possit simpliciter dicere : « Peccatum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non operui (*Psal.* xxxi, 5) ? » ut per hanc confessionem etiam illud confidenter subjungere mereatur : « et tu remisisti impietatem cordis mei (*Ibid.*). » Quod si verecundia pertrahente revelare coram hominibus erubescis, illi quem latere non possunt confiteri ea jugi supplicatione non desinas, ac dicere ei : « Iniquitatem meam ego cognosco et peccatum meum contra me est semper : tibi soli peccavi et malum coram te feci (*Psal.* l, 5). » Qui et absque ullius verecundiae publicatione curare et sine improprio peccata donare consuevit, post illud quoque tam promptum certumque subsidium aliud quoque adhuc facilius largita nobis est divina dignatio, ipsamque remedii opem nostro commisit arbitrio, ut indulgentiam nostrorum scelerum pro nostro præsumamus affectu, dicentes ei : « Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. » Quisquis igitur ad indulgentiam suorum criminum desiderat pervenire, istis semetipsum aptare studeat instrumentis, nec obdurati cordis pervicacia a remedio salutari fontem tantæ pietatis avertat. Quæ etiamsi hæc omnia fecerimus, non erunt idonea ad expiationem scelerum nostrorum, nisi ea bonitas Domini elementiaque deleverit, qui cum religiosi conatus obsequia supplici mente a nobis oblata perspexerit, exiguos parvosque conatus immensa liberalitate prosequitur dicens : « Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum jam non recordabor (*Isa.* xliii, 25). » Tu autem, o homo, hæc considerans stude temetipsum per penitentiam recuperare et longe a vitiis te separare, sicque bonis operibus insistens poteris Deo te proximum facere, quidquid boni possis dum tempus habes instanter operare. Etenim sicut divitiæ hujus sæculi tunc maxime augentur si nulla prorsus lucra nec minima condemnentur [*Forte*, contemnantur], ita et spiritalibus divitiis nec minimum quid est boni operis contemnendum est; alioquin valde absurdum videtur, cum judex noster ne calicis quidem aquæ frigidæ mercedem se promiserit negaturum, nos quidem dicere quia nisi magna quæ gerimus [*Forte*

quæque egerimus] et ingentia nihil proderunt minima; imo vero ego etiam illud addo : et quia si quis parva contemnat et minima, certum est quod paulatim etiam ad magna perveniat : « Qui vero spernit minima, » sicut Scriptura dicit, « paulatim decidit (*Eccli.* xix, 1), » et ideo arbitror Deum et Salvatorem nostrum in rebus minimis magnas statuisse mercedes : quid enim tam leve, tam facile, quam visitare infirmum, et tamen huic tam exiguo operi remunerationem magnificam posuit? et iterum, quid tam facile, quid tam gratum, quam esurienti præbere cibum, sitiienti potum, nudo indumentum, conclusum in carcere requirere? et hæc quæ tam parva sunt et tam minima ita magna ducit et summa, ut ea non homini, sed sibi ipsi Deus deponet ministrata, et pro his regnum cœlestis promiserit. Aggredere igitur, amice charissime, aggredere iter æternæ vitæ, et rursus suscipe jugum Christi suave et onus ejus leve, recupera in temetipso animi virtutes et finem reddere initiis similem, nec patiaris tantum tibi et tanto labore quæsitus spiritalium gratiarum diripere census; peribis enim si persistas in peccatis, et exacerbabis Deum in actibus tuis; si vero priusquam census tui fiat multa jactura, et priusquam terra tua noxiis inundationibus repleatur, exclusas irruptionum fauces et ingressum perhibeas inundantium vitiorum, poteris rursus pristinam reparare culturam, et ad fructus solitos ruris optimi quondam tibi exercere novalia. Exsurge ergo, exsurge, sicut Propheta dicit, et « excute pulverem tuum (*Math.* x, 14); » exsurge de terra, et statim, mihi crede, terrebitur adversarius tuus : ille enim ita te quidem dejecit, quasi ultra non resurrectorum, si autem videat te surrexisse de terra, et brachia rursus certamini protendentem, ipsa tui audacia deterrebitur, et quanto tu promptior tanto ille formidolosior fiet, et quanto majora præsumis tanto ille infirmior fragiliorque redditur. Sed et illud cogita quod tibi audenti aderit Deus, illi vero scelerum conscientia et audacia labefactabit et vires, sicque divina gratia largiente in omnibus hosti tuo superior existens, jam victor fortis ope virtutum valde ditatus, ad cœlestis regni gloriam percipiendam migrabis, ubi cum Christo et sanctis angelis in æternum gaudebis.